

I n d e k s 3 8 1 5 4 3 ■ I S S N 0 1 3 7 - 7 2 7 2

WOJSKOWY
PRZEGLĄD
PRAWNICZY

KWIECIEŃ-CZERWIEC ■ WARSZAWA 2025

2
[314]

ROK XCVIII

Indeks 381543 ■ ISSN 0137-7272 ■ Egz. bezpłatny

WOJSKOWY PRZEGLĄD PRAWNICZY

KWIECIEŃ-CZERWIEC ■ WARSZAWA 2025

2^[314]

R A D A P R O G R A M O W A

Przewodniczący
Członkowie

Dariusz Korneluk
prof. dr hab. Sorin Alamoreanu
gen. bryg. SG dr Piotr Boćko
prof. dr hab. Katarzyna Chałubińska-Jentkiewicz
Alexandre Ferreira Baptista Coelho
gen. bryg. dr Dariusz Czekaj
prof. dr hab. Katarzyna Dudka
Veronika Húšťová
ppłk dr Wińczysław Jastrzębski
płk Tomasz Kajzer
dr Krzysztof Karsznicki
dr Mykola Khavroniuk
płk dr Bartosz Klepczyński
płk Tomasz Mackiewicz
dr hab. Piotr Milik, prof. ASzWoj.
dr hab. Eugeniusz Moczuk, prof. PRz
prof. dr hab. Marek Mozgawa
dr Krzysztof Mucha
prof. dr hab. Hanna Paluszkiewicz
płk Anatol Sawa
prof. dr hab. Maciej Szostak
Bohdan Telefanko
dr hab. Marzena Małgorzata Toumi, prof. ASzWoj
płk dr n. med. Radosław Tworus

K O L E G I U M R E D A K C Y J N E

Redaktor Naczelny
Członkowie

dr Krzysztof Wójcik
Zbigniew Badelski
Małgorzata Duszyńska
Agnieszka Goździk
Ireneusz Szelağ

WYDAJE
PROKURATURA KRAJOWA

Adres Redakcji:
02-676 Warszawa, ul. Postępu 3
tel. 22 12-51-189

e-mail: redakcja.pk.wpp@prokuratura.gov.pl

Druk, skład i korekta
Centrum Poligrafii sp. z o.o., www.jakubiccy.com.pl

Wersją podstawową (referencyjną) czasopisma jest wersja papierowa.
Artykuły i recenzje w „Wojskowym Przeglądzie Prawniczym” nie mają
charakteru urzędowego, lecz są wyrazem poglądów ich autorów.

WOJSKOWY PRZEGLĄD PRAWNICZY KWARTALNIK

KWIECIEŃ-CZERWIEC ■ WARSZAWA 2025

WYDAJE PROKURATURA KRAJOWA

SPIS TREŚCI

**DR HAB. BEATA BARAN-
-WESOŁOWSKA, PROF. AH**

Instytut Nauk Prawnych,
Akademia Humanitas
w Sosnowcu

*Zasada obiektywizmu a wyłączenie organu
w wojskowym postępowaniu dyscyplinarnym*

5

**DR HAB. BLANKA JULITA
STEFAŃSKA, PROF. UŁA**

Wydział Prawa
i Administracji,
Uczelnia Łazarzskiego

*Środek tymczasowy nakazu natychmiastowego
opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania
i jego bezpośredniego otoczenia i zakazu zbliżania
się do wspólnie zajmowanego mieszkania
i jego bezpośredniego otoczenia, stosowany
przez Żandarmerię Wojskową*

17

**DR HAB. ZYGMUNT
KUKUŁA**

Wyższa Szkoła Administracji
w Bielsku-Białej

*Realne problemy niedookreślenia znamion czynu
zabronionego z art. 231 k.k. w świetle wyroku
Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 28 czerwca
2023 r., II Aka 147/22*

48

**PPLK REZ. DR DARIUSZ
FASZCZA**

Akademia im. Aleksandra
Gieyszтора w Pułtusku, filia
Akademii Finansów i Biznesu
w Warszawie .....

*Wojskowy wymiar sprawiedliwości i organizacja
systemu penitencjarnego Wojsk Lądowych Stanów
Zjednoczonych od wojny o niepodległość do dnia
dzisiejszego*

61

ANDRZEJ LEBIEDOWICZ

Prokuratura Okręgowa
w Lublinie .....

*Wybrane aspekty metodyczne prowadzenia śledztw
w sprawach o przestępstwa narkotykowe o znacznym
ciężarze gatunkowym*

85

Zasada obiektywizmu a wyłączenie organu w wojskowym postępowaniu dyscyplinarnym

The Principle of Objectivity and the Exclusion of an Authority in Military Disciplinary Proceedings

S T R E S Z C Z E N I E

Artykuł omawia zasadę obiektywizmu jako kluczową dyrektywę w wojskowym postępowaniu dyscyplinarnym, wskazując na jej szerszy zakres niż zasada bezstronności. Autor analizuje instytucję wyłączenia organu dyscyplinarnego w przypadku wątpliwości co do jego bezstronności, szczegółowo omawiając przesłanki obligatoryjne i fakultatywne. Wskazuje na braki w obecnych przepisach, zwłaszcza brak możliwości zaskarżenia odmowy wyłączenia, i postuluje zmiany legislacyjne. Podkreśla, że prawidłowe stosowanie wyłączenia jest niezbędne dla realizacji zasady obiektywizmu i sprawiedliwości proceduralnej.

Słowa kluczowe: obiektywizm, postępowanie dyscyplinarne, wyłączenie organu, bezstronność, sprawiedliwość proceduralna, żołnierze

I. Wprowadzenie

Przedmiotem analizy w tym artykule jest zasada obiektywizmu w kontekście prowadzenia wojskowego postępowania dyscyplinarnego, a konkretnie w kwestii wyłączenia organu dyscyplinarnego. Nim jednak podejmię bliżej to zagadnienie, należy doprecyzować używane tu pojęcia. Punktem wyjścia do dalszych rozważań będzie stwierdzenie, że „zasada prawna” jest w sposób zróżnicowany pojmowana w nauce prawa². W najogólniejszym ujęciu zasady prawne tworzą podwaliny, na których zbudowane są kodeksy,

¹ Dr hab. Beata Baran-Wesołowska, prof. AH – Instytut Nauk Prawnych, Akademia Humanitas w Sosnowcu.

² Podział norm na reguły i zasady został wprowadzony do teorii prawa przez R. Dworkina, *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998, s. 56–67. W tej materii zob. też T. Gizbert-Studnicki, *Zasady i reguły prawne*, PiP 1988, nr 3, s. 19 i n.; P. Tuleja, *Interpretacja konstytucji [w:] Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci Janiny Zakrzewskiej*, Warszawa 1996, s. 483–484.

które przenikają zawiłą masę norm³. Stanowią one podstawowy instrument wykładni operatywnej⁴, zapewniający aksjologiczną spójność systemu prawa⁵.

W ujęciu ogólnoteoretycznym zasadę postępowania⁶ dyscyplinarnego cechują następujące przymioty:

- powinna być wyrażona w normach obowiązującego prawa, w szczególności pragmatyk dyscyplinarnych *sensu largo*;
- powinna mieć podstawowe⁷ znaczenie dla przebiegu postępowania dyscyplinarnego zarówno w aspekcie kinetycznym, jak i statycznym;
- powinna zawierać aksjologię⁸ istotną dla funkcjonowania postępowań dyscyplinarnych;
- powinna definiować typowe i dominujące⁹ cechy postępowań dyscyplinarnych.

Istotnym przymiotem każdej zasady jest doniosłość¹⁰ dla kompleksowo pojmowanego postępowania dyscyplinarnego. *Natura rerum* zasady dotyczą centralnych elementów procedury, zarówno jej kinetyki, jak i statyki. Tego rodzaju ujęcie pozwala na uporządkowanie całego systemu prawa dyscyplinarnego proceduralnego, jednocześnie umożliwia proces teoretycznej generalizacji w zakresie węzłowych zagadnień. W płaszczyźnie wykładni operatywnej sprzyja natomiast funkcjonalnej korelacji norm regulujących postępowanie dyscyplinarne żołnierzy.

Zasada wyróżniona wśród postępowań dyscyplinarnych powinna być nośnikiem wartości istotnych z punktu widzenia mechanizmów odpowiedzialności dyscyplinarnej. W ujęciu charakterystycznym dla idealizacyjnej

³ Por. E. Waśkowski, *Zasady procesu cywilnego*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1930, nr 4, s. 265 i cytowany tam A. Meuger. Por. też T. Gizbert-Studnicki, *Zasady i reguły...*, s. 16.

⁴ Por. L. Leszczyński, *Zasady prawa – założenia podstawowe*, SiL 2016, nr 25, s. 12; G. Maroń, *Zasady prawa. Pojmowanie i typologia a rola w wykładni prawa w orzecznictwie konstytucyjnym*, Poznań 2011, *passim*; S. Tkacz, *O zintegrowanej koncepcji zasad prawa w polskim prawoznawstwie (od dogmatyki do teorii)*, Toruń 2014, *passim*.

⁵ Por. R. Makarucha, *Zasady prawa jako czynnik zapewniający aksjologiczną spójność systemu prawa*, „Folia Iuridica Wratislaviensis” 2014, nr 3(21), s. 123 i n.

⁶ Por. L. Leszczyński, G. Maroń, *Pojęcie i treść zasad prawa oraz generalnych klauzul odsyłających. Uwagi porównawcze*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2013, vol. 60, nr 1, s. 81–91.

⁷ Por. A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994, s. 96–107. Por. też inne kryteria wskazane przez P. Wilińskiego [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, cz. 1. *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 204 i n.

⁸ Por. B. Baran, *Procedural justice standards in disciplinary proceedings of the police officers*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2017, nr 17, s. 289 i n.; B. Baran, *Universal standards of procedural justice in disciplinary proceedings of officers of the State Protection Service*, „Przeegląd Prawa Publicznego” 2019, nr 7–8, s. 156–159.

⁹ Por. P. Wiliński [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, cz. 1..., red. P. Wiliński, s. 223–230.

¹⁰ Por. L. Leszczyński, G. Maroń, *Pojęcie i treść zasad...*, s. 81–91.

teorii nauki¹¹ można wyróżnić aksjologię służby oraz gwarancje proceduralne dla jej uczestników. W tym pierwszym przypadku ochronie podlegają wartości związane z prawidłowym i niezakłóconym działaniem sił zbrojnych, w drugim zaś wartości związane z poszanowaniem godności osób uczestniczących w procedurach dyscyplinarnych. W tym kontekście zasady służą optymalizacji¹² stosowania prawa w celu realizacji idei demokratycznego państwa prawnego.

Zasada obiektywizmu w wojskowym postępowaniu dyscyplinarnym to dyrektywa, w myśl której wojskowe organy dyscyplinarne są zobowiązane do obiektywnego stosunku do rozpoznawanej sprawy, z wyłączeniem stronniczości, uprzedzeń i kierunkowego nastawienia. Niekiedy w nauce prawa zasadę tę określa się jako zasadę bezstronności. Podzielam jednak poglądy formułowane od dawna w nauce postępowania karnego¹³, iż bezstronność odnosi się wyłącznie do stron i innych uczestników postępowania, podczas gdy obiektywizm oznacza brak kierunkowego nastawienia do samej sprawy i jej wyniku. W efekcie dyrektywalne ujęcie zasady obiektywizmu ma szerszy zakres niż zasada bezstronności ze względu na fakt, iż obejmuje zarówno aspekty podmiotowe, jak i przedmiotowe. Kierując się zatem dyrektywą metodologiczną kompleksowości analizy dogmatycznej, przyjmuję za podstawę wywodów uniwersalną formułę zasady obiektywizmu. Obiektem analizy w tym artykule będzie problematyka wyłączenia wojskowych organów dyscyplinarnych w kontekście zasady obiektywizmu¹⁴.

II. Aspekt podmiotowy zasady obiektywizmu w wojskowym postępowaniu dyscyplinarnym

Analizę zasady obiektywizmu w wojskowym postępowaniu dyscyplinarnym rozpocznę od aspektu podmiotowego. Centralne znaczenie ma

¹¹ Por. L. Nowak, *Wstęp do idealizacyjnej teorii nauki*, Warszawa 1977, s. 62 i n.

¹² Por. R. Alexy, *A theory of Constitutional Rights*, Oxford 2002, s. 47.

¹³ Por. w doktrynie prawa karnego procesowego M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1971, s. 299; S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2005, s. 221.

¹⁴ Na temat wyłączeń organów dyscyplinarnych w procedurach dyscyplinarnych w formacjach policyjnych por. art. 135c ustawy z 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. 2025 poz. 636 t.j. z 15.05.2025), art. 122 ustawy z 9 czerwca 2006 r. o CBA (Dz.U. 2024 poz. 184 t.j. z 14.02.2024), art. 227 ust. 5 i n. ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Służbie Ochrony Państwa (Dz.U. 2025 poz. 34 t.j. z 10.01.2025), art. 136bi ustawy z 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. 2024 poz. 915 t.j. z 21.06.2024), § 24 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 8 lipca 2020 r. w sprawie udzielania wyróżnień i przeprowadzania postępowań dyscyplinarnych wobec funkcjonariuszy Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (Dz.U. 2020 poz. 1225 z 10.07.2020), § 18 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 09.07.2020 r. w sprawie udzielania wyróżnień i przeprowadzania postępowań dyscyplinarnych wobec funkcjonariuszy Agencji Wywiadu (Dz.U. 2020 poz. 1230 z 10.07.2020).

w tej materii problematyka kręgu jej adresatów. W wymiarze ustawowym dotyczy to przełożonego dyscyplinarnego i rzecznika dyscyplinarnego (art. 388 ust. 1 ustawy o obronie Ojczyzny z 11 marca 2022 r., dalej jako ustawa ooO). Wspólną cechą obu tych podmiotów jest uczestnictwo w wojskowej procedurze dyscyplinarnej w roli organu. W tym kontekście argumentu *lege non distingente* wymóg wyłączenia odnosi się do każdego organu, nie ma przy tym znaczenia, w której instancji uczestniczy w sprawie. Na każdym etapie podmioty te powinny kierować się bezstronnością i nie tworzyć sztucznie korzystniejszej sytuacji dla konkretnego uczestnika procedury, zarówno w przebiegu procedury, jak i podczas samego orzekania. W praktyce najistotniejszą cechą wydaje się osobiste niezainteresowanie sprawą, odporność na naciski „służbowe”, środowiskowe i medialne oraz ograniczenie uprzedzeń (np. osobistych antypatii lub niechęci). Stronniczość w postępowaniu może przejawiać się nie tylko pozytywnym lub negatywnym nastawieniem do uczestnika procedury dyscyplinarnej (np. obwinionego żołnierza lub jego pełnomocnika), ale także nieznajdującym podstaw w realiach rozpatrywanej sprawy przewartościowaniu albo niedowartościowywaniu okoliczności przemawiających za taką lub inną racją¹⁵.

Analizując aspekt podmiotowy instytucji wyłączenia wojskowego organu dyscyplinarnego, warto też zwrócić uwagę na jej beneficjentów. *Natura rerum* nie zostali oni *explicite* w przepisach sprecyzowani, jednak w płaszczyźnie funkcjonalnej korzyści z jej stosowania odnosi nie tylko obwiniony żołnierz, ale również pokrzywdzony przewinieniem dyscyplinarnym. Generalizując, należy natomiast skonstatować, że obiektywne prowadzenie spraw dyscyplinarnych sprzyja całej strukturze sił zbrojnych, w której jest ono prowadzone, a w szerszym wymiarze społeczeństwu jako całości.

III. Aspekt przedmiotowy zasady obiektywizmu w wojskowym postępowaniu dyscyplinarnym

Przechodząc do aspektu przedmiotowego zasady obiektywizmu w pierwszej kolejności należy zaznaczyć, że odnosi się ona do wszystkich wymiarów działalności wojskowych organów dyscyplinarnych. Obiektywizm powinien więc być stosowany jako uniwersalna metoda działania nie tylko przy rekonstruowaniu okoliczności faktycznych zdarzenia zakwalifikowanego jako przewinienie dyscyplinarne, ale również przy podejmowaniu innych rozstrzygnięć w ramach procedury (np. dotyczących wykładni prawa).

¹⁵ Por. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2011, t. 1, s. 53.

Pragnę przy tym zaakcentować, że chodzi nie tylko o orzeczenia kończące sprawę, ale również inne rozstrzygnięcia posiadające przymiot incydentalnych. Jeżeli chodzi o te kończące sprawę, to nader istotnym wydaje się obiektywizm przy ferowaniu kar dyscyplinarnych nie tylko w zakresie oceny okoliczności obciążających, ale również łagodzących.

Istotą zasady obiektywizmu w procedurach dyscyplinarnych jest zakaz kierunkowego nastawienia wobec sprawcy przewinienia lub innych osób w nich uczestniczących. Generowana brakiem obiektywizmu stronniczość zawsze negatywnie rzutuje na orzecznictwo¹⁶, jednak szczególnie negatywne następstwa przynosi w wojskowych sprawach dyscyplinarnych rozstrzyganych w ramach modelu służbowego, w których obowiązuje zasada monokratyzmu (jednoosobowości). W tym kontekście uwzględnić należy specyfikę sił zbrojnych, które cechuje silne zhierarchizowanie i tym samym podporządkowanie służbowo-funkcjonalne.

Jak się wydaje gwarancją mającą fundamentalne dla realizacji zasady obiektywizmu znaczenie ma instytucja wyłączenia wojskowego organu dyscyplinarnego. Jak już wcześniej wspominałam, art. 388 ustawy ooO odnosi się zarówno do przełożonego dyscyplinarnego, jak i rzecznika dyscyplinarnego. W ujęciu kinetycznym regulacja ta obejmuje swym zakresem wszystkie etapy wojskowej procedury dyscyplinarnej – *lege non distinguente* – także drugoinstancyjne oraz wznowieniowe. Tego rodzaju wykładnia koreluje z istotą zasady obiektywizmu i tym samym sprzyja poszanowaniu idei sprawiedliwości proceduralnej.

Analizując *sine ira et studio* zasadę obiektywizmu, warto przeanalizować bliżej zagadnienie przesłanek wyłączenia wojskowych organów dyscyplinarnych. Z natury rzeczy mają one zdyferencjalizowany charakter, a wyliczenie zadekretowane w art. 388 ust. 1 ustawy ooO ma przymiot enumeratywności. Dlatego też uzasadnionym wydaje się pogląd, iż w tej materii nie stosuje się subsydiarnie przepisów k.p.k. Na tym tle rodzi się więc pytanie, czy przesłanki wyłączenia z tego przepisu mogą być rozszerzająco interpretowane. Ze względu na fakt, iż art. 388 ust. 1 ustawy ooO ma charakter normy szczególnej, zatem zgodnie z argumentem *exceptiones non sunt extendendae* należy udzielić w tej materii przeczącej odpowiedzi. Jednakże w razie zaistnienia innych poważnych wątpliwości co do bezstronności wojskowego organu dyscyplinarnego należy zastosować wyłączenie w trybie ust. 2 art. 388 ustawy ooO. Przepis ten statuuje katalog otwarty, odwołując się do kategorii pojęciowej „innych uzasadnionych przyczyn”. Do regulacji tej należy odnieść się z aprobatą, gdyż tak szerokie ujęcie przyczyn

¹⁶ Por. też Z. Tobor, T. Pietrzykowski, *Bezstronność jako pojęcie prawne* [w:] *Prawo a wartości. Księga Jubileuszowa profesora Józefa Nowackiego*, red. J. Bogucka, Z. Tobor, Kraków 2003, s. 272–291.

wyłączenia wojskowego organu dyscyplinarnego – przynajmniej w wymiarze formalnym – wprowadza instrumenty służące bezpośrednio bezstronności i obiektywizacji rozstrzygnięć, co przyczynia się do respektowania standardów racjonalności i sprawiedliwości formalnej.

W kontekście zasady obiektywizmu bliższego przedstawienia wymaga katalog przesłanek przewidzianych w art. 388 ust. 1 ustawy ooO. Zgodnie z tym przepisem przełożony dyscyplinarny lub rzecznik dyscyplinarny podlegają wyłączeniu, jeżeli:

- 1) sprawa dotyczy ich bezpośrednio;
- 2) są małżonkami obwinionego, jego obrońcy lub pokrzywdzonego albo pozostają we wspólnym pożyciu z jedną z tych osób;
- 3) są krewnymi lub powinowatymi obwinionego lub pokrzywdzonego w linii prostej, a w linii bocznej do stopnia pokrewieństwa między dziećmi rodzeństwa osób wymienionych w pkt 2, albo są związani z jedną z tych osób węzłem przysposobienia, opieki lub kurateli;
- 4) byli świadkami zdarzenia lub w tej sprawie byli przesłuchani w charakterze świadka;
- 5) między nimi a obwinionym lub pokrzywdzonym zachodzi stosunek osobisty mogący wywołać wątpliwości co do bezstronności prowadzącego postępowanie;
- 6) są podwładnymi obwinionego, jego obrońcy lub pokrzywdzonego.

Pierwszą przesłanką przewidzianą w pkt 1 ust. 1 art. 388 ustawy ooO jest sytuacja, gdy sprawa dotyczy przełożonego lub rzecznika bezpośrednio, a więc rzutuje wprost na jego status prawny, zawodowy (np. pozbawienie możliwości awansu), finansowy bądź osobisty. Mam tu na myśli zwłaszcza taki rodzaj okoliczności, w których żołnierz posiadający przymiot organu dyscyplinarnego jest bezpośrednio zaangażowany emocjonalnie lub/i organizacyjnie w przebieg sprawy. Dotyczy to przykładowo sytuacji, w której jest on poszkodowany w następstwie przewinienia dyscyplinarnego, ponieważ stał się obiektem zachowań patologicznych w służbie. Również jego zaangażowanie organizacyjne bądź funkcjonalne, w następstwie którego zaistniało przewinienie dyscyplinarne (np. nieuzasadnione użycie środków przymusu przez obwinionego żołnierza wobec podwładnego, który poniósł uszczerbek na zdrowiu na skutek polecenia służbowego wydanego przez przełożonego, który także pełni rolę przełożonego dyscyplinarnego), należy kwalifikować jako sprawę dotyczącą go bezpośrednio. Oczywiście nie sposób wyliczyć wszelkich możliwych w praktyce wariantów sytuacyjnych, które odnoszą się do szeroko pojmowanych statusu lub interesów organu dyscyplinarnego. Zatem należy przyjąć w tej materii dyrektywę interpretacyjną, zgodnie z którą jakiegokolwiek konkretne związki żołnierza pełniącego funkcję przełożonego dyscyplinarnego lub rzecznika dyscyplinarnego

wyższego przełożonego dyscyplinarnego z rozpatrywaną sprawą uzasadniają jego wyłączenie na podstawie stosownego postanowienia. Za taką interpretacją przemawiają względy aksjologiczne, w szczególności konieczność zagwarantowania bezstronności w ramach wojskowej procedury dyscyplinarnej jako fundamentu sprawiedliwości proceduralnej.

W swej istocie analogiczne względy legły u podstaw przesłanek wyłączenia przewidzianych w art. 388 ust. 1 pkt 2 ustawy ooO. Norma ta odnosi się do sytuacji, gdy przełożony lub rzecznik dyscyplinarny są małżonkami obwinionego, jego obrońcy lub pokrzywdzonego albo pozostają we wspólnym pożyciu z jedną z tych osób. Jej zastosowanie pozwala w praktyce orzeczniczej unikać konfliktu pomiędzy interesem prywatnym żołnierza pełniącego funkcję organu dyscyplinarnego lub bliskiej mu osoby a interesem służby.

Podobną funkcję w wojskowej procedurze dyscyplinarnej realizuje art. 388 ust. 1 pkt 3 ustawy ooO, który statuuje wyłączenie przełożonego dyscyplinarnego lub rzecznika dyscyplinarnego, jeżeli są krewnymi lub powinowatymi obwinionego lub pokrzywdzonego w linii prostej, a w linii bocznej do stopnia pokrewieństwa między dziećmi rodzeństwa osób wymienionych w pkt 2, albo są związani z jedną z tych osób węzłem przysposobienia, opieki lub kurateli. Wyliczenie kategorii osób bliskich z tego przepisu ustawy ooO ma charakter taksatywny, zatem nie może być on rozszerzająco interpretowany.

De lege lata wyłączenie na mocy art. 388 ust. 1 pkt 4 następuje, jeżeli przełożony dyscyplinarny i rzecznik dyscyplinarny byli świadkami czynu lub w tej sprawie byli przesłuchiwani jako świadkowie. Przesłanka ta odnosi się w pierwszej kolejności do sytuacji, gdy przełożony lub rzecznik dyscyplinarny bezpośrednio zetknął się z przewinieniem dyscyplinarnym (np. był rozjemcą w czasie bójki pomiędzy żołnierzami na terenie garnizonu). Także w sytuacji, gdy był przesłuchiwany w tej sprawie podlega wyłączeniu. W tym miejscu warto podkreślić, że przesłuchanie może mieć miejsce nie tylko w wojskowej procedurze dyscyplinarnej, ale również w postępowaniu karnym lub cywilnym. Za tego rodzaju opcją argumentacyjną przemawia argument *lege non distinguente*.

Kolejną z przesłanek przewidzianych w art. 388 ust. 1 pkt 5 ustawy ooO uzasadniających wyłączenie wojskowych organów dyscyplinarnych jest zaistnienie między nimi a obwinionym lub pokrzywdzonym stosunku osobistego mogącego wywołać wątpliwości co do bezstronności prowadzącego postępowanie. Ze względu na niedookreśloność tej przesłanki obejmuje ona szeroki zakres sytuacji ze sfery prywatnych relacji. W ujęciu podmiotowym wątpliwości co do bezstronności manifestują się kierunkowym nastawieniem do sprawy opartym na uczuciach sympatii bądź antypatii

wobec uczestników postępowania, na przykład poprzez okazywanie emocji i jawne kontestowanie ich stanowisk lub bezkrytyczne aprobowanie sformułowanych co do przewinienia dyscyplinarnego poglądów. Często też stronniczość przełożonego lub rzecznika dyscyplinarnego może przejawiać się w dezawuowaniu obwinionego lub pokrzywdzonego, co *natura rerum* generuje obiektywne wątpliwości co do jego bezstronności. Analogicznie należy traktować nieformalne wypowiedzi w toku postępowania na temat winy i ewentualnej kary.

Na mocy art. 388 ust. 1 pkt 6 ustawy ooO przełożony dyscyplinarny lub rzecznik dyscyplinarny podlegają wyłączeniu, jeżeli są podwładnymi obwinionego, jego obrońcy lub pokrzywdzonego. Służbowy stosunek podwładności w zhierarchizowanej strukturze sił zbrojnych skutkuje ze względów funkcjonalnych wyłączeniem. W razie zaistnienia takiej relacji istnieje uzasadniona obawa braku obiektywizmu w sprawie ze strony organu dyscyplinarnego, ze względu na jego służbową podległość.

Kontynuując wywody, warto zauważyć, że przełożonego dyscyplinarnego i rzecznika dyscyplinarnego można na podstawie art. 388 ust. 2 ustawy ooO wyłączyć z udziału w postępowaniu dyscyplinarnym także z innych uzasadnionych przyczyn. Regulacja ta stanowi w systemie wojskowego prawa dyscyplinarnego swoisty wentyl bezpieczeństwa w wypadku, gdyby konkretna sytuacja nie mieściła się w którejś z przyczyn zdefiniowanych w ust. 1 omawianego przepisu. Stąd też z aprobatą należy odnieść się do faktu, że prawodawca posłużył się sformułowaniem „innych uzasadnionych przyczyn”. W moim przekonaniu mogą one dotyczyć szeroko pojmowanego układu pozazawodowego, na przykład współdziałania w ramach struktur nieformalnych z obwinionym żołnierzem. W efekcie zaistnienie takiej sytuacji przemawia za stosowaniem tej normy. W tym miejscu należy podkreślić, że każdorazowo „inna” przyczyna wyłączenia powinna mieć przymiot uzasadnionej i musi być prawdziwa, konkretna oraz możliwa do zweryfikowania w ramach procedury dyscyplinarnej. Instytucja wyłączenia wojskowego organu dyscyplinarnego nie może być nadużywana w celu zmanipulowania wyników postępowania.

IV. Aspekt proceduralny wyłączenia wojskowego organu dyscyplinarnego

Z punktu widzenia zasady obiektywizmu nader istotne znaczenie ma tryb wyłączenia wojskowych organów dyscyplinarnych. Omawiana w tym opracowaniu ustawa ooO nie zna klasycznej instytucji

*iudex inhabilis*¹⁷ funkcjonującej w procedurze karnej¹⁸, a więc wyłączenia z mocy samego prawa. Artykuł 388 ust. 1 ustawy ooO przewiduje natomiast swoistą kategorię *iudex suspectus*, posługując się sformułowaniem „podlegają wyłączeniu”. Obowiązek ten aktualizuje się, gdy właściwy do rozpatrzenia sprawy organ poweźmie odpowiednio konkretne informacje, zarówno dotyczące sfery podmiotowej, jak i przedmiotowej, które wskazują na zaistnienie przewidzianych tym przepisem przesłanek.

Jeżeli chodzi o model fakultatywny wyłączenia, to art. 388 ust. 2 ustawy ooO posługuje się *verba legis* zwrotem „można wyłączyć”. Mechanizm ten pozostawia wojskowemu organowi dyscyplinarnemu znaczny margines decyzyjny. Nie oznacza to jednak swobodnego uznania czy zupełnej dowolności w ocenie sytuacji. W tej materii należy przyjąć dyrektywę, że zaistnienie w sprawie konkretnych okoliczności budzących poważne wątpliwości co do bezstronności organu dyscyplinarnego także obliuguje do wydania postanowienia o jego wyłączeniu. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, w której nie zostały spełnione przesłanki obligatoryjne wyłączenia, ale w świetle znanych faktów (np. medialnych) istnieje zagrożenie brakiem obiektywizmu.

Wyłączenie przełożonego dyscyplinarnego lub rzecznika dyscyplinarnego następuje albo z urzędu (art. 388 ust. 3 ustawy ooO), albo na wniosek (art. 388 ust. 4 ustawy ooO.) W tym pierwszym przypadku organy dyscyplinarne weryfikacji przesłanek wyłączenia dokonują z własnej inicjatywy. Tego rodzaju mechanizm wprost przewiduje art. 388 ust. 3 ustawy ooO, w ramach którego powinna nastąpić samoweryfikacja pod kątem istnienia przesłanek wyłączenia. Za tego rodzaju opcją interpretacyjną przemawiają względy celowości, zwłaszcza konieczność respektowania standardów uczciwości i sprawiedliwości proceduralnej w postępowaniu dyscyplinarnym.

Obowiązujące normy ustawy ooO regulujące wojskową procedurę dyscyplinarną przewidują także wnioskowy tryb wyłączenia organu. Zgodnie z art. 388 ust. 4 ustawy ooO wyłączenie rzecznika dyscyplinarnego lub przełożonego dyscyplinarnego z udziału w postępowaniu dyscyplinarnym może nastąpić również na uzasadniony pisemny wniosek obwinionego. Powinien on zostać uzasadniony, w szczególności zawierać możliwie precyzyjne informacje o faktach uzasadniających wyłączenie. Analizowany przepis pomija natomiast pokrzywdzonego, co wydaje się poważnym

¹⁷ Por. zwłaszcza E. Skrętowicz, „*Iudex inhabilis, iudex suspectus*” w *polskim systemie prawnym*, Lublin 1994, *passim*; M. Żoła, *Postępowanie w sprawach procurator suspectus oraz iudex suspectus jako działania mające na celu redukcję czynników powodujących stronniczość organów procesowych*, „*Studia Prawnoustrojowe*” 2014, nr 23, s. 157 i n.

¹⁸ Jedynym wyjątkiem w ramach pragmatyk dyscyplinarnych jest tutaj ustawa o Państwowej Straży Pożarnej. Zgodnie z jej art. 124n stosuje się odpowiednio w tej materii przepisy k.p.k.

mankamentem z punktu widzenia wartości chronionych przez zasadę obiektywizmu, zwłaszcza standardu sprawiedliwości proceduralnej¹⁹.

O wyłączeniu albo odmowie wyłączenia rzecznika dyscyplinarnego rozstrzyga przełożony dyscyplinarny w drodze postanowienia, zaś wyższy przełożony dyscyplinarny wydaje postanowienie o wyłączeniu albo odmowie wyłączenia przełożonych dyscyplinarnych. Postanowienie to nie podlega zaskarżeniu, ponieważ ustawa ooO nie przewiduje w tej materii złożenia środka odwoławczego w postaci zażalenia. W mojej ocenie w tej materii w systemie wojskowego prawa dyscyplinarnego występuje istotna luka prawna, która w swych konsekwencjach pośrednio godzi w zasadę obiektywizmu. Dlatego też *de lege ferenda* postuluję wprowadzenie do ustawy ooO regulacji pozwalających na zaskarżenie postanowień o odmowie wyłączenia organu dyscyplinarnego. Tego rodzaju rozwiązanie pozwalałoby w sferze normatywnej na umocnienie mechanizmów obiektywizmu w wojskowych sprawach dyscyplinarnych, nawet jeśli następowałoby to kosztem pewnego spowolnienia przebiegu samej procedury.

Po przedstawieniu problematyki wyłączenia wojskowych organów dyscyplinarnych jako gwarancji zasady obiektywizmu warto rozważyć zagadnienie konsekwencji pogwałcenia art. 388 ustawy ooO. W mojej ocenie naruszenia w tej materii mogą stać się podstawą do wniesienia odwołania od orzeczenia dyscyplinarnego wydanego w pierwszej instancji. Dotyczy to także pogwałcenia przez organy dyscyplinarne mechanizmów wyłączenia organów dyscyplinarnych, także z powodu tzw. „innych przyczyn”²⁰. Co więcej, zaniechanie wyłączenia organów dyscyplinarnych w toku procedury – zarówno pierwszo-, jak i drugoinstancyjnej – może w niektórych przypadkach spełniać przesłanki²¹ wznowienia postępowania²². Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, w której zostały ujawnione istotne dla sprawy okoliczności, które nie były znane w toku postępowania dyscyplinarnego, ze względu na brak bezstronności organu dyscyplinarnego (np. odmowę przeprowadzenia dowodu). Nie można też wykluczyć wszczęcia – nawet z urzędu – procedury wznowieniowej w razie niezastosowania w konkretnej sprawie przepisów dotyczących wyłączenia organu dyscyplinarnego. Tego rodzaju naruszenie może w swych następstwach wielokroć mieć bezpośredni wpływ na treść orzeczenia w rozumieniu norm regulujących mechanizmy wznowieniowe.

¹⁹ Por. B. Baran, *Postępowanie dyscyplinarne w sprawach funkcjonariuszy Służby Więziennej*, Warszawa 2016, s. 48–49.

²⁰ W postępowaniu sądowym może nastąpić unieważnienie orzeczenia dyscyplinarnego.

²¹ Przesłanki wznowienia postępowania omawiane przez B. Baran-Wesołowska, *Wznowienie postępowania w sprawach dyscyplinarnych żołnierzy w perspektywie norm ustawy o obronie Ojczyzny*, „Roczniki Administracji i Prawa. Teoria i Praktyka”, rok XXIII, t. 4, Sosnowiec 2023, s. 288–289.

²² Zagadnienie szczegółowo omówione w: por. B. Baran-Wesołowska, *Wznowienie postępowania w sprawach dyscyplinarnych żołnierzy...*, op. cit., s. 288–289.

V. Podsumowanie

Konkludując wątki dotyczące mechanizmów prawnych wyłączenia wojskowych organów dyscyplinarnych, uprawnioną jawi się konstatacja, że stanowią one jeden z filarów zasady obiektywizmu. W tym miejscu warto też zaakcentować ich silny związek z innymi uniwersalnymi zasadami. Urzeczywistnienie w toku postępowania mechanizmów wyłączeniowych sprzyja bowiem realizacji zasady prawdy obiektywnej. Z kolei uzewnętrznianie swojego negatywnego stanowiska przez organ dyscyplinarny wobec obwinionego żołnierza narusza zasadę domniemania niewinności. W sumie regulacje prawne wyłączenia wojskowych dyscyplinarnych organów bezpośrednio bądź pośrednio sprzyjają realizacji zasad sprawiedliwości proceduralnej i praworządności.

A B S T R A C T

The article discusses the principle of objectivity as a key directive in military disciplinary proceedings, highlighting its broader scope than impartiality. The author analyzes the exclusion of disciplinary bodies when impartiality is in doubt, detailing mandatory and discretionary grounds. Shortcomings of current regulations, especially the lack of appeal against refusals, are noted, with proposed legislative changes. Proper application of exclusion is deemed essential for objectivity and procedural justice.

Keywords: objectivity, disciplinary proceedings, exclusion of authority, impartiality, procedural justice, soldiers

Bibliografia

- Alexy R., *A theory of Constitutional Rights*, Oxford 2002.
- Baran B., *Postępowanie dyscyplinarne w sprawach funkcjonariuszy Służby Więziennej*, Warszawa 2016.
- Baran B., *Procedural justice standards in disciplinary proceedings of the police officers*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2017, nr 17.
- Baran B., *Universal standards of procedural justice in disciplinary proceedings of officers of the State Protection Service*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2019, nr 7–8.

- Baran-Wesołowska B., *Wznowienie postępowania w sprawach dyscyplinarnych żołnierzy w perspektywie norm ustawy o obronie Ojczyzny*, „Roczniki Administracji i Prawa. Teoria i Praktyka”, rok XXIII, t. 4, Sosnowiec 2023.
- Cieślak M., *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1971.
- Dworkin R., *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998.
- Gizbert-Studnicki T., *Zasady i reguły prawne*, PiP 1988, nr 3.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2011, t. 1.
- Leszczyński L., *Zasady prawa – założenia podstawowe*, SIL 2016, nr 25.
- Leszczyński L., Maroń G., *Pojęcie i treść zasad prawa oraz generalnych klauzul odsyłających. Uwagi porównawcze*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2013, vol. 60, nr 1.
- Makarucha R., *Zasady prawa jako czynnik zapewniający aksjologiczną spójność systemu prawa*, „Folia Iuridica Wratislaviensis” 2014, nr 3(21).
- Maroń G., *Zasady prawa. Pojmowanie i typologia a rola w wykładni prawa w orzecznictwie konstytucyjnym*, Poznań 2011.
- Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994.
- Nowak L., *Wstęp do idealizacyjnej teorii nauki*, Warszawa 1977.
- Skrętowicz E., *„Iudex inhabilis, iudex suspectus” w polskim systemie prawnym*, Lublin 1994.
- Tkacz S., *O zintegrowanej koncepcji zasad prawa w polskim prawoznawstwie (od dogmatyki do teorii)*, Toruń 2014.
- Tobor Z., Pietrzykowski T., *Bezstronność jako pojęcie prawne* [w:] *Księga Jubileuszowa Profesora Józefa Nowackiego*, red. J. Bogucka, Z. Tobor, Kraków 2003.
- Tuleja P., *Interpretacja konstytucji* [w:] *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci Janiny Zakrzewskiej*, Warszawa 1996.
- Waltoś, S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2005.
- Waśkowski E., *Zasady procesu cywilnego*, „Rocznik Prawniczy Wileński” 1930, nr 4.
- Wiliński P. [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, cz. 1. *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014.
- Żoźna M., *Postępowanie w sprawach procurator suspectus oraz iudex suspectus jako działania mające na celu redukcję czynników powodujących stronniczość organów procesowych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2014, nr 23.

Środek tymczasowy nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakazu zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, stosowany przez Żandarmerię Wojskową

Temporary measure of an order to immediately leave a jointly occupied apartment and its immediate surroundings and a prohibition of approaching a jointly occupied apartment and its immediate surroundings, applied by the Military Police

S T R E S Z C Z E N I E

Artykuł dotyczy środka tymczasowego nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakazu zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, stosowanego przez Żandarmerię Wojskową. Przedmiotem analizy są: charakter prawny nakazu i zakazu, treść środka, przesłanki jego stosowania (żołnierz pełniący czynną służbę wojskową, przemoc domowa, osoba doznająca przemocy domowej, zagrożenie dla życia lub zdrowia, wspólne zajmowanie mieszkania), postępowanie w przedmiocie stosowania środka (organ stosujący środek, tryb stosowania środka, przebieg postępowania, forma i treść stosowanego środka, doręczenie środka, informacje i pouczenia przekazywane osobie dotkniętej przemocą domową, pouczenia osoby stosującej przemoc domową, sprawdzanie przestrzegania nakazów i zakazów, zażalenie, wykonanie środka, utrata mocy środka, sankcjonowanie naruszenia nakazu lub zakazu) oraz konstytucyjność przepisów regulujących środek.

Tezą badawczą jest twierdzenie, że posiadanie przez Żandarmerię Wojskową uprawnienia do stosowania nakazu i zakazu, spełnia ważną rolę przeciwdziałania przemocy domowej. Hipotezą badawczą jest założenie, że uprawnienie to jest wprawdzie wkom-

¹ Dr hab. Blanka Julita Stefańska, prof. UŁa, ORCID: 0000-0003-3146-6842.

ponowane w system innych środków, których celem jest przeciwdziałanie przemocy domowej, lecz nie jest w pełni zsynchronizowane z nimi. Celami artykułu są: określenie charakteru prawnego nakazu i zakazu; wyjaśnienie ich treści; dokonanie analizy przesłanek ich stosowania, przedstawienie i wyjaśnienie procedury ich stosowania, ocena konstytucyjności ich regulacji ustawowych. Do zrealizowania tych zadań posłużyły metoda formalno-dogmatyczna, logiczna i hermeneutyczna.

Słowa kluczowe: mieszkanie, nakaz, opuszczenie mieszkania, osoba doznająca przemocy domowej, osoba stosująca przemoc domową, otoczenie, przemoc domowa, zakaz, Żandarmeria Wojskowa, żołnierz

I. Wprowadzenie

Ustawodawca, dążąc do zwiększenia efektywności przeciwdziałania przemocy domowej oraz mając na uwadze stosunkowo niską skuteczność dotychczasowych środków polegających na obowiązku lub nakazie opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, ustawą z 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw² wprowadził: 1) środek cywilnoprawny w postaci zobowiązania osoby stosującej przemoc domową do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia (art. 560² – art. 560¹² k.p.c.); 2) środek zabezpieczający o powyższej treści (art. 755² – art. 755⁴ k.p.c.); 3) środek tymczasowy nakazu natychmiastowego opuszczenia przez osobę stosującą przemoc wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakazu zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, stosowany przez Policję albo Żandarmerię Wojskową (art. 15aa – art. 15ak ustawy z 6 kwietnia 1990 r. o Policji³, art. 18a – art. 18k ustawy z 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych⁴)⁵. Chodziło o zapewnienie efektywnego funkcjonowania w obowiązującym porządku prawnym kompleksowych rozwiązań dotyczących szybkiego izolowania osoby stosującej przemoc domową, wiążącą się z reguły z zagrożeniem dla życia lub zdrowia domowników, od osoby dotkniętej przemocą. Według dotychczasowych przepisów konieczne było wszczęcie postępowania karnego

² Dz.U. z 2020 r. poz. 956.

³ Dz.U. z 2024 r. poz. 145 ze zm.

⁴ Dz.U. z 2025 r. poz. 12, dalej zwana jako u. o ŻW.

⁵ W ustawie nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia jest określany skrótowo jako nakaz, a zakaz zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia jako zakaz (art. 18a ust. 1 in fine u. o ŻW).

w celu zastosowania środka zapobiegawczego w postaci warunkowego dozoru Policji (art. 275 § 3 k.p.k.) lub nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 275a k.p.k.) albo wszczęcie postępowania cywilnego z żądaniem, aby sąd obowiązał sprawcę do opuszczenia mieszkania (art. 560³ k.p.c.), lub wytoczenia powództwa o opróżnienie lokalu z powodu rażąco nagannego zachowania lokatora (art. 13 ustawy z 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego⁶), co znacznie opóźniało opuszczenie lokalu przez sprawcę. Trafnie w literaturze wskazuje się, że najskuteczniejszym środkiem ochrony osoby dotkniętej przemocą domową, mającym na celu zapewnienie jej bezpieczeństwa, jest natychmiastowe odizolowanie od niej sprawcy przemocy, a całkowite odizolowanie sprawców od ofiar odgrywa istotną rolę w uniknięciu trwałej wiktyimizacji całej rodziny⁷. Wprowadzenie rozwiązań umożliwiających natychmiastowe odizolowanie osoby dopuszczającej się przemocy od osoby, wobec której przemoc jest stosowana, niezależnie od procedury karnej proponowała Najwyższa Izba Kontroli⁸. Środek taki stosowany przez Żandarmerię Wojskową jest przedmiotem artykułu.

Teżą badawczą jest twierdzenie, że posiadanie przez Żandarmerię Wojskową uprawnienia do stosowania nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakazu zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia spełnia ważną rolę przeciwdziałania przemocy domowej.

Hipotezą badawczą jest założenie, że uprawnienie to jest wprawdzie wkomponowane w system innych środków, których celem jest przeciwdziałanie przemocy domowej, lecz nie jest w pełni zsynchronizowane z nimi. Celami artykułu są: 1) określenie charakteru prawnego nakazu i zakazu; 2) wyjaśnienie ich treści; 3) dokonanie analizy przesłanek ich stosowania; 4) przedstawienie i wyjaśnienie procedury ich stosowania.; 4) ocena konstytucyjności ich regulacji ustawowych. Do zrealizowania tych zadań posłużyły metoda formalno-dogmatyczna, logiczna i hermeneutyczna.

⁶ Dz.U. z 2023 r. poz. 725.

⁷ E. Kowalewska-Borys, *Problematyka przemocy w rodzinie. Podstawowe środki prawne ochrony osób pokrzywdzonych*, Warszawa 2012, s. 20.

⁸ J. Celińska, *Pomoc osobom dotkniętym przemocą domową*, „Kontrola Państwowa” 2017, nr 1, s. 75.

II. Charakter prawny nakazu i zakazu

Charakter prawny środka nakazu i zakazu nie został określony przez ustawodawcę, a jego ustalenie jest stosunkowo trudne, gdyż z jednej strony jest stosowany przez organ administracyjny, a z drugiej poprzedza wydanie przez sąd nakazu lub zakazu o takiej samej treści. W literaturze co do stosowania go przez Policję przyjmuje się, że jest aktem administracyjnym, lecz nie określa się jego formy, za czym ma przemawiać stosowanie go przez organ administracyjny⁹. Nie jest to pogląd słuszny, gdyż o formie działania podejmowanego przez organ administracyjny decyduje jego przedmiot i skutki. Przedmiotem nakazu i zakazu nie jest sprawa administracyjna, ale sprawa o charakterze mieszanym (hybrydowym) administracyjno-cywilnym, z przewagą elementów cywilnych. Jest środkiem tymczasowym o charakterze administracyjno-cywilnym. Za takim jego charakterem przemawia przede wszystkim to, że ma on poprzedzać wydanie przez sąd postanowienia o nakazie natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżenia się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. O tymczasowości świadczy jego krótkotrwałość. Środek ten traci moc *ipso iure* po upływie 14 dni od dnia wydania, chyba że sąd udzielił zabezpieczenia, którym został on przedłużony (art. 18k u. o ŻW). Sąd może udzielić zabezpieczenia przez przedłużenie obowiązywania nakazu i zakazu oraz wskazuje w postanowieniu czas jego trwania (art. 755² § 1, art. 755³ § 1 k.p.c.). Przedłużenie następuje w postępowaniu zabezpieczającym mającym charakter tymczasowy¹⁰, a skoro jest integralnie związane z zastosowanym nakazem i zakazem, to i taki charakter ma także ten środek. O udzielonym zabezpieczeniu rozstrzyga sąd w postanowieniu w przedmiocie zobowiązania osoby stosującej przemoc domową do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub wydania zakazu zbliżenia się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia (art. 560⁸ k.p.c.).

III. Treść środka tymczasowego

Środek ten jest złożony i składa się z „nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia” oraz „zakazu zbliżenia się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia”

⁹ I. Wolwiak, *Zabezpieczenie rodziny przed przemocą w następstwie wydanego przez policję nakazu opuszczenia mieszkania bądź zbliżenia się do niego*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica 2023, nr specjalny, s. 262–263.

¹⁰ P. Woś, *Postępowanie względem osoby stosującej przemoc w rodzinie w Kodeksie postępowania cywilnego*, „Studia Prawnicze KUL” 2023, nr 1, s. 139.

(art. 18a u. o ŻW). Pierwotnie były to dwa odrębne środki, gdyż w art. 18a u. o ŻW nakaz i zakaz były połączone funktorem międzydaniowym „lub” oznaczającym alternatywę zwykłą (alternatywą nierozłączną), której cechą jest to, że zdanie złożone z dwóch członów jest prawdziwe tylko wtedy, gdy co najmniej jeden składnik jest prawdziwy¹¹, co w tym wypadku oznacza, że mogły być orzeczone oba środki lub tylko jeden z nich. Artykuł 18a u. o ŻW został zmieniony ustawą z 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹², którą nakaz i zakaz zostały połączone spójnikiem „i” będącym oznaką koniunkcji, w której całe zdanie składające się z co najmniej z dwóch zdań jest prawdziwe wtedy i tylko wtedy, gdy oba człony są prawdziwe, a gdy jeden człon jest fałszywy, koniunkcja jako całość jest fałszywa¹³; tym samym nakaz i zakaz muszą być stosowane łącznie¹⁴. Po tej zmianie nakaz i zakaz straciły samodzielny byt; stanowią jeden środek i nawet nie są dwoma postaciami; mają zbliżoną treść. Za jeden środek traktuje go także ustawodawca, gdyż w innych przepisach nakaz i zakaz będący jego treścią wymienione są skrótowo jako nakaz i zakaz, podczas gdy np. zakaz zbliżania się do tej osoby na wyrażoną w metrach odległość, zakaz kontaktowania się z osobą doznającą przemocy domowej są połączone spójnikiem „lub” (art. 18ab–18k u. o ŻW).

Zakres przedmiotowy tego środka nie jest zsynchronizowany ze środkiem orzekanym przez sąd. Artykuł 11a ust. 1 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej¹⁵ uprawnia osobę doznającą przemocy od osoby stosującej przemoc domową wspólnie zajmującej mieszkanie, która czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie, do żądania, aby sąd w postępowaniu nieprocesowym zobowiązał ją do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazał zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. Ze względu na połączenie powyższych obowiązków funktorem międzydaniowym „lub” osoba ta może żądać orzeczenia jednego z tych obowiązków albo obu. Tak samo jest określona treść postanowienia sądu w razie uwzględnienia takiego wniosku (art. 560⁷ k.p.c.). Z kolei sąd udzielający zabezpieczenia przez przedłużenie obowiązywania nakazu i zakazu, wydanego przez Żandarmerię Wojskową, nie może ograniczyć się do przedłużenia tylko

¹¹ W. Wolter, M. Lipczyńska, *Elementy logiki. Wykład dla prawników*, Warszawa-Wrocław 1973, s. 82.

¹² Dz.U. z 2023 r. poz. 289.

¹³ W. Wolter, M. Lipczyńska, *Elementy logiki...*, s. 81.

¹⁴ A. Gadomska-Rydel, *Instrumenty ochrony prawnej osoby doznającej przemocy domowej w świetle ustawy o Policji*, „Przegląd Policyjny” 2024, nr 1, s. 95.

¹⁵ Dz.U. z 2024 r. poz. 1673, cyt. dalej jako uoppd.

nakazu lub zakazu (art. 755² k.p.c.). W przepisie tym jest mowa o tym, że sąd może *verba legis* „udzielić zabezpieczenia również przez przedłużenie obowiązywania nakazu i zakazu”. Te same względy, które przemawiały za połączeniem nakazu i zakazu, odnoszą się także do uprawnienia osoby doznającej przemocy domowej i sądu. Wobec tego nasuwa się wniosek *de lege ferenda* znowelizowania art. 15a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej i art. 560³ i innych k.p.c., by osoba doznająca przemocy domowej mogła żądać, a sąd mógł orzec łącznie nakaz i zakaz. Zabieg legislacyjny jest prosty, bowiem wystarczy w przepisach tych zastąpić funktor zdaniowy „lub” łączący nakaz i zakaz spójnikiem „i”.

Środek ten dotyczy opuszczenia *verba legis* „mieszkania”. Według art. 18a ust. 6 u. o ŻW mieszkaniem jest każdy lokal służący zaspokajaniu bieżących potrzeb mieszkaniowych. Może to być przystosowany do mieszkania garaż, strych, stodoła, obora itp. Jest to ustawowa definicja treściowa, mająca szeroki zakres, gdyż pomija przeznaczenie lokalu. Różni się od jego znaczenia językowego i jego definicji zawartej w innych ustawach. Z punktu widzenia językowego mieszkanie oznacza „pomieszczenie, lokal, w którym się przebywa i w dzień, i w nocy – samemu bądź z rodziną”¹⁶. Mieszkaniem zdefiniowanym w art. 2 pkt 3 ustawy z 15 grudnia 2000 r. o zasadach zbywania mieszkań będących własnością przedsiębiorstw państwowych, niektórych spółek handlowych z udziałem Skarbu Państwa, państwowych osób prawnych oraz niektórych mieszkań będących własnością Skarbu Państwa¹⁷ jest: a) lokal mieszkalny – w rozumieniu przepisów ustawy o własności lokali, będący własnością zbywcy lub będący we władaniu państwowej osoby prawnej, która wykonuje prawo własności na rzecz Skarbu Państwa, b) zabudowana jednorodzinny budynek mieszkalny nieruchomości gruntowa, będąca własnością zbywcy lub oddaną mu w użytkowanie wieczyste, z tym że działka nie powinna przekraczać rozmiarów niezbędnych do prawidłowego i racjonalnego korzystania z budynku i urządzeń z nimi związanych. Samodzielnym lokalem mieszkalnym – zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy z 24 czerwca 1994 r. o własności lokali¹⁸ – jest wydzielona trwałymi ścianami w obrębie budynku izba lub zespół izb przeznaczonych na stały pobyt ludzi, które wraz z pomieszczeniami pomocniczymi służą zaspokajaniu ich potrzeb mieszkaniowych. Do lokalu mogą przynależeć, jako jego części składowe, pomieszczenia, choćby nawet do niego bezpośrednio nie przylegały lub były położone w granicach nieruchomości gruntowej poza budynkiem, w którym wyodrębniono dany lokal, a w szczególności: piwnica, strych, komórka, garaż, stanowiące pomieszczenia

¹⁶ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgółkowska, t. 21, Poznań 1999, s. 141.

¹⁷ Dz.U. z 2016 r. poz. 52.

¹⁸ Dz.U. z 2021 r. poz. 1048.

przynależne (art. 2 ust. 4 cyt. ustawy). Definicji tej nie można odnieść do analizowanego pojęcia, gdyż dotyczy ona tylko ustawy, w której jest zamieszczona, a byłoby to możliwe, gdyby była zamieszczona w ustawie mającej podstawowe znaczenie w danej dziedzinie¹⁹, a tak nie jest.

IV. Przestanki stosowania

Żołnierz Żandarmerii Wojskowej – zgodnie z art. 18a ust. 1 u. o ŻW – ma prawo wydać nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakaz zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia wobec żołnierza pełniącego czynną służbę wojskową, stosującego przemoc domową w rozumieniu przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemoc domowej, stwarzającej zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby doznającej tej przemocy.

1. Żołnierz stosujący przemoc domową

Środek ten może być zastosowany wobec żołnierza pełniącego czynną służbę wojskową. Ograniczenie podmiotu, wobec którego może być zastosowany ten środek, wiąże się z kompetencją Żandarmerii Wojskowej do wykonywania zadań m.in. w stosunku do żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową (art. 2 ust. 1 i ust. 2 pkt 2 u. o ŻW). Dla określenia żołnierza pełniącego czynną służbę wojskową trzeba odwołać się do ustawy z 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny²⁰, w której przedstawione są pojęcia żołnierz oraz czynna służba wojskowa. W ustawie tej wyróżnia się: 1) żołnierza, będącego osobą pełniącą czynną służbę wojskową (art. 2 pkt 39); 2) żołnierza zawodowego – żołnierza pełniącego zawodową służbę wojskową (art. 2 pkt 40).

Czynna służba wojskowa polega na pełnieniu:

- 1) zasadniczej służby wojskowej, która może być: a) dobrowolną zasadniczą służbą wojskową; b) obowiązkową zasadniczą służbą wojskową (art. 130 u.o.O.);
- 2) terytorialnej służby wojskowej, pełnionej: a) dyspozycyjnie, w której żołnierz OT pełni służbę dyspozycyjnie poza jednostką wojskową, pozostając w gotowości do stawienia się do służby pełnionej rotacyjnie w terminie i miejscu wskazanych przez dowódcę jednostki wojskowej; b) rotacyjnie, gdy żołnierz OT pełni służbę rotacyjnie jednostce wojskowej albo innym miejscu określonym przez dowódcę

¹⁹ M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010, s. 212.

²⁰ Dz.U. z 2024 r. poz. 248 ze zm., cyt. dalej jako u.o.O.

jednostki wojskowej w określonych przez dowódcę jednostki wojskowej dniach służby, co najmniej raz w miesiącu przez okres 2 dni w czasie wolnym od pracy, a w pozostałe dni żołnierz OT pełni służbę dyspozycyjnie; może pełnić rotacyjnie również w inne dni, stosownie do potrzeb Sił Zbrojnych, po uzgodnieniu z tym żołnierzem lub na jego wniosek;

- 3) służby w aktywnej rezerwie w dniach tej służby oraz odbywaniu ćwiczeń wojskowych w ramach pasywnej rezerwy (art. 130 ust. 1 pkt 3 u.o.O.), w skład której wchodzi: a) aktywna rezerwa, tworzona przez osoby, które zgłosiły chęć pełnienia służby w aktywnej rezerwie, złożyły przysięgę wojskową i nie pełnią innego rodzaju służby wojskowej oraz nie ukończyły 60 roku życia, a w przypadku osób posiadających stopień podoficerski lub oficerski – 63 roku życia; b) pasywna rezerwa, tworzona przez osoby, które mają uregulowany stosunek do służby wojskowej i nie pełnią innego rodzaju służby wojskowej, i nie podlegają militaryzacji oraz nie ukończyły 60 roku życia, a w przypadku osób posiadających stopień podoficerski lub oficerski – 63 roku życia (art. 131 u.o.O.);
- 4) zawodowej służby wojskowej, w której służbę pełnią żołnierze zawodowi powołani rozkazem personalnym o powołaniu do zawodowej służby wojskowej na podstawie dobrowolnego zgłoszenia się do tej służby (*ex art.* 185 ust. 2 i art. 186 ust. 1 u.o.O.). Żołnierz zawodowy pełni zawodową służbę wojskową: a) na stanowisku służbowym; b) w uczelni wojskowej, szkole podoficerskiej, centrum szkolenia, ośrodku szkolenia, w których pobiera naukę; c) w dyspozycji (art. 191 u.o.O.);
- 5) służby w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny (art. 130 ust. 1 pkt 5 u.o.O.).

Podmiotem tego środka może być tylko taki żołnierz, który stosował przemoc domową. Osoba stosująca przemoc domową jest zdefiniowana w art. 2 ust. 1 pkt 3 uoppd, w myśl którego jest to pełnoletni, który dopuszcza się przemocy domowej wobec osób doznających przemocy domowej. Sięgnięcie do tej definicji jest uzasadnione tym, że w art. 18a u. o ŻW jest wprost odesłanie *verba legis* do „stosującego przemoc domową w rozumieniu przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej”. Do żołnierza bezprzedmiotowy jest wymóg pełnoletności, bowiem żołnierzem może być osoba, która ukończyła 18 lat (art. 5 ust. 1 u.o.O.). Użycie przez ustawodawcę *definiens* w liczbie mnogiej sugeruje, że dla uznania danej osoby za stosującą przemoc domową wymagane jest, by przemoc domową stosowała wobec co najmniej dwóch osób. Jest to wniosek tylko pozornie słuszny, bowiem wcale nie oznacza, że ustawodawca, używając określonych słów

w liczbie mnogiej, ogranicza zakres jego stosowania do wystąpienia co najmniej dwóch jednostek. Trafnie Sąd Najwyższy przyjął, że: „Samo tylko użycie w treści normy prawnej liczby mnogiej dla określenia przedmiotu bezpośredniej ochrony, przedmiotu czynności sprawczej lub środka służącego do popełnienia przestępstwa nie oznacza, że ustawodawca używa jej w znaczeniu zwrotu: »co najmniej dwa«, a więc w celu ograniczenia podstawy odpowiedzialności – zawarty zatem w art. 52 pkt 4 ustawy z 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (Dz.U. Nr 147, poz. 713 ze zm.) zwrot »charty rasowe lub ich mieszańce« obejmuje także jednego psa tej rasy lub jego mieszańca”²¹.

2. Przemoc domowa

Skoro element definicji podmiotu, wobec którego może być zastosowany omawiany środek, został określony poprzez jego zachowanie, będące stosowaniem przemocy domowej, to niezbędne jest wyjaśnienie tego pojęcia.

Przemoc domowa jest określona w art. 2 ust. 1 pkt 1 uoppd i definicję tę należy odnieść także dla jej określenia w analizowanym przepisie. Wprawdzie w art. 18a ust. 1 u. o ŻW nie ma bezpośredniego odesłania do tego przepisu, ale jest w nim mowa o przemocy domowej w rozumieniu przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej. Za posłużeniem się tą definicją przemawia też fakt, że jest ona ulokowana w ustawie, która ma podstawowe znaczenie w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej. W teorii prawa słusznie przyjmuje się, że definicja legalna zawarta w ustawie wiąże także w obszarze tekstu pozostałych ustaw, o ile jest ona zamieszczona w ustawie, która jest uważana w tej dziedzinie za ustawę podstawową²². Podkreśla się, że wolno jest stosować definicje z innych ustaw lub gałęzi prawa, jeżeli występują one w przepisach źródłowych i ich zastosowaniu nie sprzeciwiają się cele danej regulacji²³.

Przemocą domową – zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 1 uoppd – jest jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące

²¹ Uchwała SN z dnia 21 listopada 2001 r., I KZP 26/01, OSNKW 2002, nr 1–2, poz. 4, z glosami aprobującymi P. Palki, M. Przetak, „Przegląd Sądowy” 2003, nr 11–12, s. 181 i nast., W. Marcinkowskiego, „Prokurator” 2002, nr 2, s. 104–115. częściowo krytycznymi O. Sitarz, „Państwo i Prawo” 2003, nr 10, s. 127–130, M. Klubińskiej, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 12, s. 107–111 oraz uwagami aprobującymi R.A. Stefańskiego, *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego i prawa wykroczeń za 2001 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2002, nr 1, s. 141–143.

²² M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 212; uchwała SN z dnia 9 czerwca 1976 r., VI KZP 132.75, OSNKW 1976, nr 7–8, poz. 86.

²³ L. Morawski, *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002, s. 136.

przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej, w szczególności: a) narażające tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia; b) naruszające jej godność, nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną, c) powodujące szkody na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołujące u tej osoby cierpienie lub krzywdę, d) ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej, e) istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej. Jest to definicja zakresowa niepełna²⁴, gdyż z użytego w niej zwrotu „w szczególności” wynika, że nie zostały wymienione wszystkie zakresy tej definicji, a jedynie przykładowo kilka z nich. Nie mają znaczenia więzy rodzinne, a istotny jest fakt wspólnego zajmowania mieszkania²⁵. Zakres tej definicji w art. 18a u. o ŻW został zawężony do zachowania opisanego na wstępie tej definicji, stwarzającego zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby doznającej tej przemocy. Definicją tą objęte są różne formy, tj. przemoc fizyczna, psychiczna, seksualna, ekonomiczna i cyberprzemoc.

3. Osoba doznająca przemocy domowej

Przez osobę doznającą przemocy domowej – w myśl art. 2 ust. 1 pkt 2 uoppd – rozumie się następujące osoby, wobec których jest stosowana przemoc domowa: a) małżonka, także w przypadku, gdy małżeństwo ustało lub zostało unieważnione, oraz jego wstępnych, zstępnych, rodzeństwo i ich małżonków, b) wstępnych i zstępnych oraz ich małżonków, c) rodzeństwo oraz ich wstępnych, zstępnych i ich małżonków, d) osobę pozostającą w stosunku przysposobienia i jej małżonka oraz ich wstępnych, zstępnych, rodzeństwo i ich małżonków, e) osobę pozostającą obecnie lub w przeszłości we wspólnym pożyciu oraz jej wstępnych, zstępnych, rodzeństwo i ich małżonków, f) osobę wspólnie zamieszkującą i gospodarującą oraz jej wstępnych, zstępnych, rodzeństwo i ich małżonków, g) osobę pozostającą obecnie lub w przeszłości w trwałej relacji uczuciowej lub fizycznej niezależnie od wspólnego zamieszkiwania i gospodarowania, h) małoletniego.

Jest to definicja zakresowa pełna²⁶, bowiem zawiera w definiensie wszystkie elementy zakresu. Oznacza to, że osobą doznającą przemocy

²⁴ M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 209.

²⁵ M. Strus-Wołos, *Obowiązki i uprawnienia funkcjonariuszy Policji w zakresie wydawania względem osób stosujących przemoc w rodzinie nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnego mieszkania oraz zbliżania się do jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do takiego mieszkania i jego najbliższego otoczenia*, „Przeegląd Policyjny” 2022, nr 2, s. 93.

²⁶ M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 209.

domowej jest którakolwiek z wymienionych osób, o ile wobec niej była stosowana przemoc domowa.

Z mocy art. 2 ust. 2 uoppd przez osobę doznającą przemocy domowej rozumie się także małoletniego będącego świadkiem przemocy domowej wobec osób doznających przemocy domowej.

4. Zagrożenie dla życia lub zdrowia

Warunkiem zastosowania tego środka jest stworzenie przez żołnierza stosującego przemoc domową zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby doznającej tej przemocy. Zagrożenie dla życia lub zdrowia powinno być realne i obiektywne, a nie subiektywne, oparte na odczuciach i oświadczeniach osoby doznającej tej przemocy domowej. Muszą wystąpić konkretne okoliczności pozwalające na wysnucie wniosku, że stosowana przemoc wywołała stan zagrożenia dla życia lub zdrowia osoby doznającej tej przemocy. Mogą one dotyczyć osoby stosującej przemoc domową lub jej doznającej, a także stosowanej przemocy.

Przed podjęciem decyzji o zastosowaniu środka żołnierz ŻW ocenia zagrożenie życia lub zdrowia ludzkiego odrębnie dla każdej osoby dorosłej i dziecka, wypełniając kwestionariusz szacowania ryzyka. Wzór kwestionariusza szacowania ryzyka jest określony w załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z 6 lutego 2024 r. w sprawie wydawania przez żołnierza Żandarmerii Wojskowej wobec osoby stosującej przemoc domową nakazu i zakazu, zakazu zbliżania, zakazu kontaktowania oraz zakazu wstępu²⁷. Oceny dokonuje się odrębnie dla osoby dorosłej (część A kwestionariusza) i dla dziecka (część B kwestionariusza). Kwestionariusz taki stanowi istotną pomoc dla żołnierzy ŻW w celu identyfikacji przypadków stanowiących zagrożenie życia i zdrowia w związku ze stosowaną przemocą domową²⁸. Z kwestionariusza tego wynika, że mogą to być okoliczności dotyczące osoby stosującej przemoc polegające na: użyciu niebezpiecznego narzędzia, groźeniu zabójstwem, duszeniu, spowodowaniu uszkodzenia ciała, naruszeniu nietykalności cielesnej, zgwałceniu, doprowadzeniu do innej czynności seksualnej, zaburzeniu psychicznym, leczeniu psychiatrycznym, działaniu pod wpływem środków odurzających (alkoholu, narkotyków lub leków), karalności za przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie lub poza nią, prowadzeniu postępowania przygotowawczego w związku z użyciem przemocy, groźbie popełnienia samobójstwa lub

²⁷ Dz.U. z 2024 r., poz. 202.

²⁸ M. Romanowski, *Rola rozwiązań administracyjnych i cywilnoprawnych na rzecz zwalczania przemocy domowej na przykładzie regulacji prawnych z 30.04.2020 r. Koordynacja działań i powiązania systemu*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2022, nr 52, s. 109.

próbie popełnienia samobójstwa, groźbie popełnienia samobójstwa rozszerzonego, posiadaniu broni lub groźbie jej użycia.

Okolicznościami dotyczącymi osoby doznającej przemocy domowej są: obawa o własne życie, agresywne zachowanie wobec kobiety w ciąży, osoby w podeszłym wieku, osoby niepełnosprawnej albo osoby od niej zależnej w inny sposób ze względu na stan zdrowia lub zaburzenia psychiczne, próba popełnienia samobójstwa z powodu doświadczenia przemocy ze strony osoby stosującej przemoc domową lub deklarowanie popełnienia samobójstwa z tego powodu.

W literaturze przyjmuje się, że w stosunku do osoby stosującej przemoc domową mogą to być jej zaburzenia psychiczne, stan w czasie stosowania przemocy związany z użyciem, nadużywaniem lub uzależnieniem od alkoholu, środków odurzających albo substancji psychotropowych, środków zastępczych bądź nowych substancji psychoaktywnych, kierowanie wobec osoby doznającej przemocy domowej groźby użycia przemocy ze skutkiem bezpośredniego zagrożenia zdrowia lub życia, dostęp do broni lub innego niebezpiecznego narzędzia. Okolicznościami związanymi z osobą doznającą przemocy domowej mogą być: jej wiek (dzieci i osoby starsze), ciąża kobiety, niepełnosprawność lub zależność od osoby stosującej tę przemoc ze względu na stan zdrowia bądź jej zaburzenia psychiczne²⁹.

5. Wspólne zajmowanie mieszkania

W art. 18a u. o ŻW nie ma warunku, by stosujący przemoc domową wspólnie zajmował mieszkanie z osobą doznającą tej przemocy. Jednakże warunek ten można wyprowadzić z zakresu przedmiotowego tego środka, z którego explicite wynika, że chodzi o nakaz opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. Użyte słowo „wspólnie” jednoznacznie wskazuje na zajmowanie mieszkania przez osobę stosującą przemoc domową i jej doznającą. Dodatkowy argument stanowi fakt, że przesłanka ta jest wprost wyartykułowana w art. 11a uoppd, który stanowi podstawę do żądania, aby sąd, w postępowaniu nieprocesowym, zobowiązał osobę stosującą przemoc domową do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazał zbliżenia się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. Jest to także warunek orzeczenia przez sąd tego obowiązku (art. 5607 k.p.c.). Jednakże dopuszczalne jest zastosowanie tego środka, gdy osoby te nie zajmują wspólnie

²⁹ M. Czarkowska, *Nakaz opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania przez osobę stosującą przemoc w rodzinie*, „Praca Socjalna” 2021, nr 1, s. 143; P. Wiktorska, *Procedury prawne związane z możliwościami odseparowania sprawcy przemocy domowej od osoby doświadczającej przemocy*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Karne” 2021, nr 45, s. 87; M. Romanowski, *Rola rozwiązań...*, s. 109–110.

mieszkania w sytuacji, gdy: 1) osoba doznająca przemocy domowej opuściła wspólnie zajmowane mieszkanie z powodu stosowania wobec niej przemocy w tym mieszkaniu; 2) osoba stosująca przemoc domową opuściła wspólnie zajmowane mieszkanie; 3) osoba stosująca przemoc domową okresowo lub nieregularnie przebywa w mieszkaniu wspólnie z osobą doznającą przemocy domowej (art. 11a ust. 2 uoppd). Chodzi o przeciwdziałanie częstym sytuacjom, w których osoba dotknięta przemocą domową opuściła mieszkanie z obawy o swoje życie lub zdrowie³⁰.

Słusznie w literaturze twierdzi się, że do zastosowania tego środka przez żołnierza Żandarmerii Wojskowej stosuje się także przesłanki materialnoprawne do wydania nakazu lub zakazu określone w art. 11a uoppd³¹. Nonsensem byłoby stosowanie tego środka, gdy sprawca nigdy nie zajmował mieszkania wspólnie z osobą stosującą przemoc domową.

Wspólne zajmowanie mieszkania jest równoznaczne ze wspólnym mieszkaniem, ale nie jest wymagane wspólne prowadzenie gospodarstwa domowego ani przebywanie w mieszkaniu z zamiarem stałego pobytu. Słowo „mieszkać” oznacza „przebywać w jakimś pomieszczeniu, lokalu i w dzień, i w nocy – samemu bądź z rodziną”³², a wyraz „zająć” oznacza – „zapełnić sobą lub czymś jakąś powierzchnię, jakieś miejsce”³³. Słowo „mieszkać” jest synonimem wyrazu „zajmować”³⁴ i w życiu codziennym przebywanie osoby w mieszkaniu na stałe lub czasowo określa się mianem mieszkania. Skoro ustawodawca nie posłużył się terminem „zamieszkiwanie”, to – jak trafnie zauważa się w piśmiennictwie – użycie sformułowania „zajmowanie” mieszkania jest wyrazem woli, aby nakaz opuszczenia lokalu można było orzec wobec osoby, która tylko sporadycznie pojawia się w mieszkaniu, w którym dopuszcza się aktów przemocy³⁵. W literaturze wskazuje się, że zajmowanie mieszkania jest pojęciem szerszym niż zamieszkiwanie w rozumieniu art. 25 k.c., gdyż nie jest wymagane przebywanie w mieszkaniu z zamiarem stałego pobytu³⁶. Jest to pogląd słuszny, który nie wynika z innego rozumienia zwrotu „zajmuje mieszkanie”; odmiennosc tych znaczeń uzasadnia doprecyzowanie w art. 25 k.c., że ma to być przebywanie z zamiarem stałego pobytu.

³⁰ M. Strus-Wolos, *Obowiązki i uprawnienia...*, s. 94.

³¹ I. Wolwiak, *Zabezpieczenie...*, s. 340.

³² *Praktyczny słownik...*, t. 21, s. 141.

³³ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgólkowa, t. 48, Poznań 2004, s. 107.

³⁴ A. Dąbrówka, E. Geller, R. Turczyn, *Słownik synonimów*, Warszawa 1993, s. 56.

³⁵ P. Wiktorska, *Procedury prawne...*, s. 85.

³⁶ Uchwała SN z 24 września 1980 r., III CZP 31/80, OSNC 1981, nr 5, poz. 71, z glosą Z. Kołodziej, „Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych” 1981, nr 7–8, poz. 132; wyrok SN z dnia 23 czerwca 1998 r., III CKU 24/98, OSNC 1998, nr 12, poz. 222; A. Rutkiewicz-Rucińska [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2024, s. 117.

Mieszkanie musi służyć zaspokajaniu bieżących potrzeb mieszkaniowych; nie może to być dom letniskowy lub mieszkanie zakupione jako inwestycję³⁷, z wyjątkiem domu letniskowego, wykorzystywanego do całorocznego zamieszkiwania.

V. Postępowanie w przedmiocie stosowania środka

1. Organ stosujący środek

Uprawnienie do stosowania nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakazu zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia posiada żołnierz Żandarmerii Wojskowej. Jest nim żołnierz pełniący czynną służbę wojskową na stanowiskach służbowych w jednostkach organizacyjnych Żandarmerii Wojskowej (art. 1 ust. 3 pkt 1 u. o ŻW). Jednostkami organizacyjnymi Żandarmerii Wojskowej są: 1) Komenda Główna Żandarmerii Wojskowej; 2) terenowe jednostki organizacyjne Żandarmerii Wojskowej; 3) specjalistyczne jednostki organizacyjne Żandarmerii Wojskowej. Terenowymi jednostkami organizacyjnymi Żandarmerii Wojskowej są: 1) oddziały Żandarmerii Wojskowej; 2) wydziały Żandarmerii Wojskowej. W skład oddziałów lub wydziałów Żandarmerii Wojskowej mogą wchodzić placówki Żandarmerii Wojskowej, jako ich zamiejscowe komórki wewnętrzne (art. 7 ust. 1 – 2a u. o ŻW).

2. Tryb stosowania środka

Rozważając tryb stosowania tego środka, nie sposób nie zauważyć, że art. 18a ust. 1 u. o ŻW przyznaje żołnierzowi ŻW kompetencję do zastosowania go, na co wskazuje zawarty w tym przepisie zwrot „ma prawo wydać”, wyrażający kompetencję (upoważnienie)³⁸. W myśl zaś art. 18b u. o ŻW żołnierz ŻW wydaje nakaz i zakaz, objęty tym środkiem. Użycie czasownika „wydaje” w trybie oznajmującym przemawia za obowiązkiem wykonania tej czynności. Zatem trzeba przyjąć, że zastosowanie tego środka jest obligatoryjne.

3. Przebieg postępowania

Środek ten stosuje się: 1) podczas interwencji podjętej we wspólnie zajmowanym mieszkaniu lub jego bezpośrednim otoczeniu lub 2) w związku

³⁷ I. Wolwiak, *Zabezpieczenie...*, s. 340.

³⁸ M. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 169.

z powzięciem informacji o stosowaniu przemocy domowej, w szczególności w przypadku zgłoszenia przez: a) osobę doznającą przemocy domowej lub b) kuratora sądowego lub pracownika jednostki organizacyjnej pomocy społecznej w związku z wykonywaniem ustawowych obowiązków. Po powzięciu takiej informacji Żandarmeria Wojskowa wykonuje czynności niezwłocznie (art. 18b ust. 3 u. o ŻW).

Dopuszczalne jest jego zastosowanie także w przypadku nieobecności osoby stosującej przemoc domową we wspólnie zajmowanym mieszkaniu lub jego bezpośrednim otoczeniu podczas wykonywania czynności przez Żandarmerię Wojskową (art. 18b ust. 10 u. o ŻW)³⁹.

W przypadku zatrzymania osoby stosującej przemoc domową środek ten może być zastosowany bezpośrednio po jej zwolnieniu (art. 18b ust. 2 u. o ŻW).

Osobę zgłaszającą przemoc domową przesłuchuje się w charakterze świadka, po pouczeniu o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywych zeznań (art. 233 k.k.), na okoliczności wskazane w zgłoszeniu, o ile to możliwe, na miejscu zdarzenia (art. 18b ust. 4 u. o ŻW).

Żandarmeria Wojskowa w celu ustalenia, czy zachodzą przesłanki do zastosowania tego środka oraz w celu wskazania obszaru, który osoba stosująca przemoc domową ma opuścić i na którym nie może przebywać, odległości od wspólnie zajmowanego mieszkania, którą osoba stosująca przemoc domową jest obowiązana zachować, może przesłuchać w charakterze świadków również inne osoby, w szczególności wszystkie doznające tej przemocy osoby pełnoletnie wspólnie zajmujące mieszkanie. Żandarmeria Wojskowa, dokonując wskazanych ustaleń, uwzględnia w protokole przesłuchania zaistnienie okoliczności zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego (art. 18b ust. 4 u. o ŻW). Do przesłuchania świadków – na podstawie odesłania w art. 18b ust. 5 u. o ŻW – stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, tj. zamieszczone w jego oddziale 3, rozdziału II, działu III. W przypadku, gdy zachodzi obawa, że obecność osoby stosującej przemoc domową będzie oddziaływać krępująco na świadka lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny, żołnierz Żandarmerii Wojskowej może nakazać tej osobie, aby na czas przesłuchania świadka opuściła miejsce przesłuchania (art. 18b ust. 5a u. o ŻW). Szczególny tryb jest przewidziany dla przesłuchania świadka małoletniego. Przesłuchuje się go tylko wówczas,

³⁹ M. Strus-Wołos, *Stąpienie po polu minowym. Rzecz o nowych przepisach postępowania cywilnego o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia*, „Głos Prawa. Przegląd Prawniczy Allerhanda” 2020, t. 3, nr 2, s. 341; E. Mikołajczuk, *Praktyka stosowania instytucji nakazu natychmiastowej izolacji sprawcy przemocy domowej w wybranych krajach*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2020, nr 44, s. 98.

gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla sprawy, w szczególności, gdy jest jedynym świadkiem zdarzenia, a brak jest innych dowodów, i wyłącznie w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach (art. 18b ust. 6 u. o ŻW). Z odesłania w tym przepisie do pomieszczeń, o których mowa w przepisach kodeksu postępowania karnego, wynika, że chodzi o odpowiednio przystosowane pomieszczenia do takiego przesłuchania w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą (art. 185 f § 1 k.p.k.). Warunki, jakim powinny odpowiadać te pomieszczenia, są określone w § 16–25 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 22 września 2024 r. w sprawie sposobu przygotowania i przeprowadzenia przesłuchań w trybie określonym w art. 185a–185c oraz art. 185e kodeksu postępowania karnego oraz warunków, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich przesłuchań⁴⁰. Przesłuchanie takiej osoby przeprowadza sąd opiekuńczy w miejscu jej pobytu na wniosek Żandarmerii Wojskowej. Przesłuchanie odbywa się z udziałem prokuratora oraz biegłego psychologa, przy czym osoba pełnoletnia wskazana przez małoletniego ma prawo być obecna przy przesłuchaniu, o ile nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego małoletniego. W przesłuchaniu nie bierze udziału osoba stosująca przemoc domową. Z czynności przesłuchania osoby małoletniej sporządza się protokół i nagranie obrazu i dźwięku (art. 18b ust. 7 u. o ŻW). W wypadku, gdy małoletni był już przesłuchany na okoliczność stosowania przemocy domowej w innej sprawie, sąd, po zapoznaniu się z tymi zeznaniami, ocenia, czy zachodzi potrzeba przesłuchania małoletniego w związku z treścią wniosku Żandarmerii Wojskowej. W razie odstąpienia od przesłuchania sąd przekazuje Żandarmerii Wojskowej protokoły dotychczasowych przesłuchań małoletniego (art. 18b ust. 8 u. o ŻW).

Przed zastosowaniem tego środka nie jest wymagane przesłuchanie osoby stosującej przemoc. Żołnierz ŻW wysłuchuje osobę stosującą przemoc domową, o ile nie utrudni jego natychmiastowego wydania. Słusznie w piśmiennictwie rozwiązanie to poddano krytyce, ponieważ osoba stosująca przemoc powinna mieć możliwość przedstawienia własnej wersji i dowodów na jej poparcie⁴¹.

Ponadto Żandarmeria Wojskowa może również dokonywać innych czynności w celu ustalenia, czy zachodzą okoliczności uzasadniające zastosowanie tego środka, oraz ma prawo w tym celu zażądać dodatkowych informacji od innych instytucji lub organów (art. 18b ust. 9 i 11 u. o ŻW).

W sytuacji gdy zachodzą przesłanki do zastosowania tego środka w stosunku do osoby stosującej przemoc domową, wobec której wykonywana jest

⁴⁰ Dz.U. z 2024 r. poz. 1477.

⁴¹ M. Strus-Wołos, *Obowiązki i uprawnienia...*, s. 98.

kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, żołnierz Żandarmerii Wojskowej dokonuje zatrzymania takiej osoby i niezwłocznie przekazuje ją do dyspozycji sądu właściwego do orzekania w przedmiocie uchylecia zezwolenia na odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego. Sąd orzeka w ciągu 48 godzin od chwili zatrzymania (art. 18b ust. 12 u. o ŻW).

4. Forma i treść stosowanego środka

Środek ten przybiera formę nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakazu zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, który zawiera w szczególności: 1) datę, czas i miejsce przeprowadzenia czynności; 2) podstawę prawną ich wydania; 3) treść nakazu i zakazu; 4) dane żołnierzy Żandarmerii Wojskowej przeprowadzających czynność; 5) dane osoby stosującej przemoc domową; 6) dane osoby doznającej przemocy domowej; 7) uzasadnienie, w którym wskazuje się podstawy faktyczne ich wydania; 8) pouczenia, w tym o trybie, formie i sposobie wnoszenia zażalenia (art. 18 ust. 1 u. o ŻW). Stosuje się go na formularzu, określonym w załączniku nr 1 do rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z 6 lutego 2024 r. w sprawie wydawania przez żołnierza Żandarmerii Wojskowej wobec osoby stosującej przemoc domową nakazu i zakazu, zakazu zbliżania, zakazu kontaktowania oraz zakazu wstępu⁴². Wskazuje w nim także obszar lub odległość od wspólnie zajmowanego mieszkania, którą osoba stosująca przemoc domową jest obowiązana zachować (art. 18a ust. 5 u. o ŻW).

Środek podlega rejestracji w jednostce organizacyjnej Żandarmerii Wojskowej właściwej ze względu na miejsce jego wydania. Czynności podejmowane przez żołnierza Żandarmerii Wojskowej w związku z jego zastosowaniem są dokumentowane w sposób czytelny, odzwierciedlający stan faktyczny i umożliwiający odtworzenie sytuacji zastanej. W związku z jego zastosowaniem żołnierz Żandarmerii Wojskowej: 1) sporządza notatkę służbową z przeprowadzonej interwencji oraz inną dokumentację stanowiącą podstawę zastosowania środka; 2) wypełnia: a) kwestionariusz szacowania ryzyka, b) formularz „Niebieska Karta – A”, c) nakaz i zakaz (§ 4–6 rozporządzenia z 6 lutego 2024 r.).

⁴² Dz.U. z 2024 r. poz. 202.

5. Doręczenie środka

Odpis nakazu i zakazu niezwłocznie po ich wydaniu żołnierz ŻW doręcza osobie stosującej przemoc domową oraz osobie doznającej tej przemocy. W razie niemożności jego doręczenia osobie stosującej przemoc domową, zamieszkującej wspólnie z osobą doznającą tej przemocy, odpis składa się we właściwej jednostce organizacyjnej Żandarmerii Wojskowej, umieszczając zawiadomienie o ich wydaniu na drzwiach wspólnie zajmowanego mieszkania, ze wskazaniem przyczyny umieszczenia zawiadomienia oraz informacją, gdzie i kiedy pismo pozostawiono. Doręczenie uważa się za dokonane z chwilą umieszczenia zawiadomienia na drzwiach wspólnie zajmowanego mieszkania (art. 18d ust. 1 i 1a u. o ŻW). W nakazie i zakazie dokonuje się wzmianki o niemożności doręczenia ich odpisów, wskazując jej przyczynę oraz datę i godzinę pozostawienia zawiadomienia (art. 18a ust. 1e u. o ŻW). Jeżeli osoba stosująca przemoc domową odmawia przyjęcia nakazu i zakazu, doręczenie uważa się za dokonane; w takim przypadku żołnierz ŻW dokonuje adnotacji o odmowie ich przyjęcia na oryginale nakazu i zakazu (art. 18d ust. 2 u. o ŻW). Zawiadomienie zawiera imię i nazwisko osoby stosującej przemoc domową oraz wezwanie do niezwłocznego kontaktu z właściwą jednostką organizacyjną Żandarmerii Wojskowej, a ponadto dostępne po otwarciu zawiadomienia informacje o wydaniu nakazu i zakazu, podstawie prawnej, miejscu i terminie ich odebrania, a także o zasadach zabrania ze wspólnie zajmowanego mieszkania i z jego bezpośredniego otoczenia przedmiotów osobistego użytku i przedmiotów niezbędnych do wykonywania osobistej pracy zarobkowej lub zwierząt domowych będących własnością osoby stosującej przemoc domową niezbędnych do codziennego funkcjonowania lub pracy zarobkowej (art. 18d ust. 3 u. o ŻW). Wzór zawiadomienia określa rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z 6 lutego 2024 r. w sprawie wzoru zawiadomienia o wydaniu nakazu i zakazu, zakazu zbliżania, zakazu kontaktowania lub zakazu wstępu, umieszczanego na drzwiach mieszkania w razie niemożności doręczenia ich odpisów osobie stosującej przemoc domową⁴³.

Żandarmeria Wojskowa niezwłocznie doręcza prokuratorowi odpis nakazu i zakazu oraz zawiadania właściwy miejscowo zespół interdyscyplinarny (art. 9a uoppd), a gdy w mieszkaniu zamieszkują osoby małoletnie lub osobą doznającą przemocy domowej jest osoba małoletnia – także właściwy miejscowo sąd opiekuńczy (art. 18d ust. 4 u. o ŻW).

⁴³ Dz.U. z 2024 r. poz. 172.

6. Informacje i pouczenia przekazywane osobie dotkniętej przemocą domową

Zołnierz Żandarmerii Wojskowej stosujący ten środek informuje osobę doznającą przemocy domowej o: 1) możliwości i sposobie złożenia żądania, aby sąd zobowiązał osobę stosującą przemoc domową do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, wydał zakaz zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia; 2) obowiązku wszczęcia przez organy ścigania, niezależnie od zastosowania tego środka, postępowania karnego w związku z popełnieniem ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy i możliwości stosowania w toku prowadzonego postępowania środków zapobiegawczych; 3) możliwości uzyskania wsparcia we właściwym miejscowo ośrodku pomocy społecznej, specjalistycznym ośrodku wsparcia dla osób doznających przemocy domowej w rodzinie i innych placówkach świadczących pomoc ofiarom przemocy w rodzinie; 4) całodobowym ogólnopolskim telefonie dla osób doznających przemocy domowej w rodzinie; 5) możliwości uzyskania pomocy udzielanej przez podmioty, które otrzymały dotacje z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej oraz danych teledadresowych, najbliższych miejscowo dla osoby doznającej przemocy domowej, siedzib tych podmiotów i innych niezbędnych danych kontaktowych tych podmiotów, a także o możliwości przekazania jej danych osobowych najbliższemu miejscowo podmiotowi, który otrzymał dotacje z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej w celu udzielenia pomocy, chyba że osoba ta nie wyrazi na to zgody (art. 18g ust. 1 i 2 u. o ŻW).

7. Pouczenia osoby stosującej przemoc domową

Zołnierz Żandarmerii Wojskowej, który wydał nakaz i zakaz, poucza osobę stosującą przemoc domową o przyczynach ich wydania, o możliwości i sposobie złożenia zażalenia, a także informuje o danych teledadresowych właściwych miejscowo placówek zapewniających miejsca noclegowe oraz placówek prowadzących programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową lub programy psychologiczno-terapeutyczne dla osób stosujących przemoc domową (art. 18h u. o ŻW).

8. Sprawdzanie przestrzegania nakazów i zakazów

W okresie obowiązywania nakazu i zakazu Żandarmeria Wojskowa przynajmniej trzykrotnie sprawdza, czy nakaz lub zakaz nie są naruszane, i podejmuje niezbędne czynności. Pierwsze sprawdzenie odbywa

się następnego dnia po wydaniu nakazu lub zakazu. Czynności sprawdzenia Żandarmeria Wojskowa podejmuje również na podstawie postanowienia sądu o udzieleniu zabezpieczenia w sprawach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej, w tym postanowienia, którym nakaz i zakaz, zakaz zbliżania, zakaz kontaktowania lub zakaz wstępu zostały przedłużone (art. 18u u. o ŻW).

9. Zażalenie

Osobie, wobec której został zastosowany ten środek, oraz prokuratorowi przysługuje zażalenie do sądu rejonowego, do którego należy rozpoznawanie spraw z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej. Zażalenie wnosi się w terminie 3 dni od dnia doręczenia nakazu i zakazu, o czym poucza się osobę stosującą przemoc domową przy doręczeniu. W zażaleniu można domagać się zbadania prawidłowości prowadzenia czynności, zasadności oraz legalności wydanego nakazu i zakazu. W zakresie nieuregulowanym do zażalenia stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym, z tym że nie stosuje się przepisu art. 373¹ tego kodeksu. Sąd rozpoznaje zażalenie w składzie jednego sędziego niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 3 dni od dnia jego wpływu do sądu. Uczestnikami postępowania są organ, który zastosował środek, osoba, wobec której został wydany, oraz prokurator, jeżeli złożył zażalenie.

Sąd uchyla zaskarżony środek w przypadku stwierdzenia jego bezzasadności lub nielegalności, o czym niezwłocznie zawiadamia osobę, wobec której został wydany, osobę doznającą przemocy domowej, prokuratora, właściwą jednostkę organizacyjną Żandarmerii Wojskowej oraz zespół interdyscyplinarny, a gdy czynności podejmował sąd opiekuńczy – także ten sąd. Jeżeli jest to niezbędne dla zapewnienia szybkości postępowania, sąd może dokonywać doręczeń przez Żandarmerię Wojskową. Do doręczeń stosuje się odpowiednio przepis art. 560⁶ kodeksu postępowania cywilnego. W przypadku stwierdzenia bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości tego środka sąd zawiadamia o tym przełożonego żołnierza Żandarmerii Wojskowej, który go wydał (art. 18j u. o ŻW).

Mając na uwadze wyjątkowo krótki termin do rozpoznania zażalenia, nie wydaje się słuszny zgłaszany wniosek *de lege ferenda*, by wprowadzić zasadę zatwierdzania nakazu i zakazu przez sąd w ciągu na przykład 48 godzin⁴⁴.

⁴⁴ I. Wolwiak, *Zabezpieczenie...*, s. 344.

VI. Wykonanie środka

Samo wydanie nakazu i zakazu nie jest równoznaczne z fizycznym odizolowaniem sprawcy przemocy od osób przebywających w lokalu. Środek ten jest natychmiast wykonalny (art. 18ac ust. 2 u. o ŻW). Sposób wykonania tego środka zależy od postawy żołnierza stosującego przemoc domową. Sprawa jest prosta w wypadku, gdy on sam opuszcza mieszkanie. W wypadku gdy nie opuści go dobrowolnie, wykonanie tego środka następuje w drodze egzekucji administracyjnej. Zgodnie z art. 20 § 2 ustawy z 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji⁴⁵ podmiotami działającymi jako organ egzekucyjny w zakresie egzekucji administracyjnej obowiązków o charakterze niepieniężnym są organy powołane do ochrony spokoju, bezpieczeństwa, porządku, zdrowia publicznego lub mienia społecznego.

Organ te w granicach swojej właściwości do nakładania obowiązków o charakterze niepieniężnym mogą stosować następujące środki egzekucyjne: wykonanie zastępcze, odebranie rzeczy ruchomej, przymus bezpośredni, również w celu wyegzekwowania wydanych bezpośrednio ustnych poleceń, bez potrzeby wystawienia tytułu wykonawczego i doręczenia zobowiązanemu postanowienia o zastosowaniu środka egzekucyjnego, jeżeli zwłoka w wykonaniu obowiązku groziłaby niebezpieczeństwem dla życia lub zdrowia ludzkiego albo ciężkimi szkodami dla gospodarstwa narodowego lub jeżeli wymaga tego szczególny interes społeczny (art. 117 u. p. e. a.)⁴⁶. W myśl art. 2 ust. 1 i 2 pkt 19 ustawy z 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej⁴⁷ do organów tych należą żołnierze Żandarmerii Wojskowej lub wojskowych organów porządkowych.

Z czynności opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia przez osobę stosującą przemoc domową, w wyniku wydania nakazu i zakazu, sporządza się protokół, który podpisują pełnoletnie osoby uczestniczące w czynności (art. 18e ust. 1 u. o ŻW). Protokół zawiera: 1) datę, czas, miejsce oraz podstawę prawną przeprowadzenia czynności; 2) dane żołnierzy Żandarmerii Wojskowej przeprowadzających czynność oraz osób w niej uczestniczących; 3) oznaczenie czynności oraz jej przebieg; 4) wzmiankę o wydaniu nakazu i zakazu; 5) oświadczenia osób uczestniczących w czynności oraz żołnierzy Żandarmerii Wojskowej; 6) wzmiankę o udzieleniu pouczeń oraz udzielonych informacjach; 7) w miarę potrzeby stwierdzenie innych okoliczności dotyczących przebiegu czynności, w szczególności wskazanie zabranych ze wspólnie

⁴⁵ Dz.U. z 2025 r. poz. 132, cyt. dalej jako u. p. e. a.

⁴⁶ P. Pietrasz [w:] *Ustawa o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Komentarz*, red. D.R. Kijowski, Warszawa 2015, s. 339.

⁴⁷ Dz.U. z 2024 r. poz. 383 ze zm.

zajmowanego mieszkania i z jego bezpośredniego otoczenia przedmiotów osobistego użytku i przedmiotów niezbędnych do wykonywania osobistej pracy zarobkowej lub zwierząt domowych będących własnością osoby stosującej przemoc domową niezbędnych do codziennego funkcjonowania lub pracy zarobkowej oraz opis pozostawionego mienia, które według twierdzeń osoby stosującej przemoc domową, wobec której wydano nakaz i zakaz, stanowi jej własność (art. 18e ust. 2 u. o ŻW). Wzór protokołu zawiera załącznik do rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z 6 lutego 2024 r. w sprawie wzoru protokołu czynności opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, w związku z wydaniem nakazu i zakazu⁴⁸. Jeżeli osoba uczestnicząca w czynności odmawia podpisu lub nie może go złożyć, żołnierz Żandarmerii Wojskowej dokonujący czynności zaznacza przyczynę braku podpisu (art. 18e ust. 3 u. o ŻW). Osoba opuszczająca lokal ma obowiązek pozostawić klucze do wspólnie zajmowanego mieszkania i pomieszczeń jego bezpośredniego otoczenia w tym mieszkaniu (art. 18e ust. 6 u. o ŻW). Osoba ta ma prawo zabrać ze wspólnie zajmowanego mieszkania i z jego bezpośredniego otoczenia przedmioty osobistego użytku i przedmioty niezbędne do wykonywania osobistej pracy zarobkowej lub zwierzęta domowe będące jej własnością niezbędne do codziennego funkcjonowania lub pracy zarobkowej. W przypadku sprzeciwu osoby doznającej przemocy domowej te przedmioty lub zwierzęta domowe pozostawia się we wspólnie zajmowanym mieszkaniu lub w jego bezpośrednim otoczeniu. Dochodzenie roszczeń z tego tytułu odbywa się na zasadach określonych w kodeksie cywilnym. Jeżeli w okresie obowiązywania nakazu i zakazu zajdzie potrzeba zabrania przez osobę stosującą przemoc domową ze wspólnie zajmowanego mieszkania i z jego bezpośrednio otoczenia mienia stanowiącego jej własność, w szczególności niezabranych uprzednio przedmiotów osobistego użytku i przedmiotów niezbędnych do wykonywania osobistej pracy zarobkowej lub zwierząt domowych będących jej własnością niezbędnych do codziennego funkcjonowania lub pracy zarobkowej, może się to odbyć jeden raz, wyłącznie w obecności żołnierza Żandarmerii Wojskowej, po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z osobą doznającą przemocy domowej. Osoba doznająca przemocy domowej ma prawo brać udział w tej czynności lub upoważnić do udziału w niej inną osobę (art. 18e ust. 4 i 5 u. o ŻW). Jeżeli zachodzi potrzeba zabezpieczenia zwierząt stanowiących mienie osoby stosującej przemoc domową, to na podstawie decyzji wójta (burmistrza, prezydenta miasta) właściwego ze względu na miejsce pobytu zwierzęcia przekazuje się je: 1) schronisku dla zwierząt, 2) gospodarstwu rolnemu wskazanemu przez wójta (burmistrza,

⁴⁸ Dz.U. z 2024 r. poz. 209.

prezydenta miasta), jeżeli jest to zwierzę gospodarskie, lub 3) ogrodowi zoologicznemu, schronisku dla zwierząt, azyłowi dla zwierząt lub Centralnemu Azyłowi dla Zwierząt (art. 18e ust. 7 u. o ŻW w zw. z art. 7 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt⁴⁹).

Osoba, która opuściła lokal, jest obowiązana wskazać jednostce organizacyjnej Żandarmerii Wojskowej, której żołnierz Żandarmerii Wojskowej wydał ten nakaz i zakaz, adres miejsca pobytu, a także, o ile to możliwe, numer telefonu, pod którym będzie dostępna, oraz poinformować tę jednostkę o każdej zmianie tego adresu lub numeru (art. 18f ust. 1 u. o ŻW). Musi być ona pouczona, że jeżeli zmieni miejsce pobytu, nie będzie dostępna pod wskazanym przez siebie numerem telefonu, nie zawiadamiając o tym jednostki organizacyjnej Żandarmerii Wojskowej, na skutek czego nie odbierze korespondencji pod wskazanym adresem lub nie stawi się we wskazanej jednostce organizacyjnej Żandarmerii Wojskowej w celu jej odbioru w ciągu 24 godzin od pozostawienia zawiadomienia o korespondencji, korespondencja zostanie uznana za doręczoną z upływem tego terminu, chyba że miejsce pobytu tej osoby jest Żandarmerii Wojskowej znane. Niedoręczenie korespondencji wymaga udokumentowania ze wskazaniem przyczyny niedoręczenia (art. 18f ust. 2 i 3 u. o ŻW). Wzór zawiadomienia określa załącznik do rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z 6 lutego 2024 r. w sprawie wzoru zawiadomienia osoby stosującej przemoc domową, wobec której został wydany nakaz i zakaz, zakaz zbliżania, zakaz kontaktowania lub zakaz wstępu, pozostawionego w razie niemożności doręczenia jej korespondencji⁵⁰.

Osoba pełnoletnia, która pozostała w mieszkaniu, którego dotyczy nakaz, zastosowany m.in. przez żołnierza ŻW przez czas niezamieszkiwania w nim osoby stosującej przemoc domową, jest obowiązana do ponoszenia opłat za dostawy do tego mieszkania energii, gazu, wody oraz za odbiór ścieków, odpadów i nieczystości ciekłych, jak i czynszu lub kosztów bieżącego zarządzania nieruchomością, chyba że względem niej osoba stosująca przemoc domową jest obowiązana do świadczeń alimentacyjnych (art. 11a ust. 3 uoppd). W piśmiennictwie rozwiązanie to uznaje się za kontrowersyjne, gdyż niezależnie od formy stosowanej przemocy ma ona często też charakter przemocy ekonomicznej. Osoba doznająca przemocy z reguły jest ekonomicznie uzależniona od osoby stosującej przemoc i nie ma możliwości ponoszenia opłat eksploatacyjnych za użytkowanie mieszkania oraz nie jest upoważniona do podejmowania czynności z administratorem lokalu lub ze względu na to, że tym się nigdy nie zajmowała, nie potrafi tego robić⁵¹.

⁴⁹ Dz.U. z 2023 r. poz. 1580 ze zm.

⁵⁰ Dz.U. z 2024 r. poz. 166.

⁵¹ P. Wiktorska, *Procedury prawne...*, s. 88.

VII. Utrata mocy środka

Środek traci moc po upływie 14 dni od dnia jego wydania, chyba że sąd – na podstawie art. 755² k.p.c. – udzielił zabezpieczenia, którym zostały on przedłużony. Przy obliczaniu terminu nie uwzględnia się dnia, w którym środek został zastosowany. Postępowanie zabezpieczające zostaje wszczęte z urzędu przez sąd opiekuńczy w związku z zawiadomieniem Żandarmerii o wydaniu nakazu i zakazu, gdy w mieszkaniu przebywa osoba małoletnia (art. 18d ust. 4 u. o. ŻW). Sąd po wszczęciu postępowania z urzędu powinien bezzwłocznie, nie później jednak niż w terminie 3 dni od dnia jego wpływu do sądu, orzec w przedmiocie zabezpieczenia (art. 755² § 3 w zw. z art. 560⁴ § 2 k.p.c.)⁵². Na podstawie art. 755² k.p.c. sąd może udzielić zabezpieczenia przez przedłużenie powyższego nakazu i zakazu. Nie może przedłużyć tylko nakazu albo zakazu, eliminując jeden z nich. W art. 755¹ k.p.c. jest mowa *expressis verbis* o udzieleniu „zabezpieczenia również przez przedłużenie obowiązywania nakazu i zakazu”. Ponadto sąd został upoważniony jedynie do zmiany wskazanego w nakazie i zakazie obszaru lub odległości od wspólnie zajmowanego mieszkania.

Nie jest wskazany okres, na jaki sąd może przedłużyć stosowanie tego środka. W myśl art. 755³ k.p.c. konieczne jest jedynie określenie czasu jego trwania. Jego określenie należy do sądu. Słusznie w literaturze podkreśla się, że nie może być oznaczony w sposób całkowicie dowolny, bowiem sąd jest ograniczony ramami temporalnymi postępowania co do istoty sprawy. Ponadto sąd nie może udzielić zabezpieczenia na dłuższy okres niż wnioskowany przez uprawnionego z uwagi na związanie sądu granicami przedmiotowymi wniosku o udzielenie zabezpieczenia, chyba że sąd opiekuńczy udziela zabezpieczenia z urzędu (art. 755⁴ k.p.c.)⁵³.

Postanowienie to jest postanowieniem o charakterze antycypacyjnym i stanowi wyjątek od zasady, że zabezpieczenie nie może zmierzać do zaspokojenia roszczenia (art. 731 k.p.c.)⁵⁴. Jest antycypującym definitywną ochronę prawną, jaka może zostać udzielona w postępowaniu cywilnym przez zobowiązanie osoby stosującej przemoc domową do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia⁵⁵.

⁵² F. Manikowski, *Analiza postępowań sądowych oraz wydanych orzeczeń na podstawie art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, Warszawa 2021, s. 61; E. Mikołajczuk, *Praktyka stosowania...*, s. 98.

⁵³ T. Patryk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Art. 506–1217, red. O. Piaskowska, t. 2, Warszawa 2024, s. 732.

⁵⁴ P. Woś, *Postępowanie...*, s. 138.

⁵⁵ T. Patryk [w:] *Kodeks postępowania...*, s. 731.

W postanowieniu o udzieleniu zabezpieczenia sąd określa częstotliwość dokonywania przez Żandarmerię Wojskową sprawdzenia, czy przedłużony nakaz lub zakaz nie jest naruszany, z tym że od decyzji sądu zależy ustalona częstotliwość czynności sprawdzających, która powinna być dostosowana do rzeczywistej potrzeby (art. 755² § 2 k.p.c.).

Środek ten także traci moc w przypadku, gdy po jego wydaniu wobec osoby stosującej przemoc domową zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania. W takim przypadku prokurator niezwłocznie zawiadamia osobę doznającą przemocy domowej oraz właściwą jednostkę organizacyjną Żandarmerii Wojskowej (art. 18k u. o ŻW).

VIII. Sankcjonowanie naruszenia nakazu lub zakazu

Niestosowanie się do wydanego przez żołnierza ŻW nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakazu zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia wyczerpuje znamiona wykroczenia stypizowanego w art. 66b § 1 pkt 1 k.w. Słusznie zauważa się w doktrynie, że znamiona te trzeba interpretować w ścisłym powiązaniu z przepisami wskazanymi w ustawach, a dotyczącymi przedmiotowych zakazów i nakazów, na zasadzie synergii norm sankcjonowanych i sankcjonujących⁵⁶.

Przepis ten chroni zarówno osobę doznającą przemocy domowej, bowiem sankcjonowanie naruszenia obowiązków objętych nakazem i zakazem służy odizolowaniu jej od osoby stosującej przemoc domową i zapewnieniu jej spokojnego korzystania z mieszkania oraz bezpieczeństwa osobistego (przedmiot główny), jak i autorytet organów porządkowych w postaci respektowania stosowanych przez nie środków, a także porządek publiczny w zakresie zapewnienia przestrzegania ograniczeń wynikających z nakazów i zakazów (dodatkowy przedmiot ochrony). Słusznie w literaturze podkreśla się, że chodzi przede wszystkim o zapewnienie osobom doznającym przemocy domowej spokoju ze strony jej sprawców poprzez zastosowanie się przez nich do przedmiotowych nakazów i zakazów⁵⁷. Nie znajduje uzasadnienia ograniczenie przedmiotu ochrony tego przepisu do wykonalności nakazów i zakazów funkcjonariuszy Policji lub funkcjonariuszy Żandarmerii Wojskowej⁵⁸. Tak samo trzeba ocenić pogląd, że przedmiotem

⁵⁶ R. Krajewski, *Odpowiedzialność karna sprawców przemocy domowej za niewypelnianie nakazów, zakazów i obowiązków nakładanych na nich w związku z jej stosowaniem*, „Studia Prawno-ustrojowe” 2024, nr 63, s. 179.

⁵⁷ R. Krajewski, *Odpowiedzialność karna...*, s. 180.

⁵⁸ J.M. Wojciechowski [w:] *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. J. Lachowski, Warszawa 2021, s. 307.

ochrony jest autorytet organów ścigania w postaci respektowania określonych rozstrzygnięć⁵⁹. Wymienione w tym przepisie zarówno Policja, jak i Żandarmeria Wojskowa nie występują w charakterze organów ścigania, ale jako organy bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Zachowanie sprawcze polega na niestosowaniu się do nakazu i zakazu, które może być zrealizowane przez zaniechanie, np. nieopuszczenie mieszkania albo działanie w postaci powrotu do mieszkania objętego nakazem. Nie sposób podzielić poglądu, że treść zachowania sprawczego przesądza o tym, że do popełnienia tego wykroczenia może dojść wyłącznie przez zaniechanie⁶⁰.

Jest to wykroczenie indywidualne⁶¹. Popełnić go może tylko osoba, wobec której obowiązuje nakaz i zakaz. Nietrafny jest pogląd, że „co do zasady ma charakter powszechny, gdyż może je popełnić każda osoba, wobec której Policja lub sąd wydały przedmiotowe nakazy lub zakazy, zaś w relacji do niestosujących się do nich żołnierzy ma ono charakter indywidualny”⁶². W cytowanym zadaniu występuje wyraźna sprzeczność. Skoro wykroczenie to może popełnić osoba, wobec której został wydany nakaz lub zakaz, to znaczy, że tylko te osoby mogą być jego sprawcami, a zatem jego podmiot jest do nich zawężony i tym samym wykroczenie ma charakter indywidualny.

Jest to wykroczenie umyślne. Może być popełnione w obu postaciach zamiaru; w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym.

Wykroczenie jest zagrożone karą aresztu, ograniczenia wolności oraz grzywny.

Sprawcy tego wykroczenia mogą być stosunkowo szybko osądzeni, gdyż – zgodnie art. 90 § 2a k.p.w. – do sprawców tego wykroczenia stosuje się postępowanie przyspieszone.

IX. Konstytucyjność przepisów regulujących środek

P*rima vista* mogłoby się wydawać, że omawiana regulacja jako istotnie ograniczająca korzystanie z niektórych praw konstytucyjnych nie powinna funkcjonować w porządku prawnym. Chodzi o ograniczenie m.in. takich konstytucyjnych praw i wolności, jak: swobodne przemieszczanie się po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyboru miejsca

⁵⁹ M. Budyn-Kulik [w:] *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. P. Daniluk, Warszawa 2023, s. 499–500.

⁶⁰ J.M. Wojciechowski [w:] *Kodeks...*, red. J. Lachowski, s. 307.

⁶¹ J.M. Wojciechowski [w:] *Kodeks...*, red. J. Lachowski, s. 307.

⁶² R. Krajewski, *Odpowiedzialność karna...*, s. 179–180.

zamieszkania i pobytu (art. 52 ust. 1 Konstytucji RP) i prawo do własności (art. 64 ust. 1 Konstytucji RP). Ich ograniczenie nie narusza wskazanych przepisów Konstytucji RP, gdyż służą one ochronie wolności i praw osób, które są przedmiotem przemocy domowej. Zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są one konieczne, m.in. dla ochrony wolności i praw innych osób. Słusznie w literaturze zauważa się, że ograniczenia te są uzasadnione potrzebą zagwarantowania innych konstytucyjnych dóbr, jakimi są: prawo do życia i zdrowia każdego człowieka, nietykalność i wolność osobista, a także wolność od poniżającego traktowania, a nadto w przypadku kolizji wskazanych dóbr prawa te powinny mieć pierwszeństwo. Udział sądu w tej procedurze pozwala na zachowanie odpowiednich gwarancji procesowych dla uczestników postępowania i eliminację ewentualnych nadużyć w zastosowaniu omówionych instrumentów⁶³.

X. Wnioski

Przeprowadzona analiza pozwoliła na pozytywne zweryfikowanie postawionych hipotez badawczych oraz na zrealizowanie założonych celów. Wynikają też z niej następujące wnioski:

1. Upoważnienie Żandarmerii Wojskowej do stosowania nakazu natychmiastowego opuszczenia przez żołnierza stosującego przemoc wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakaz zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia jest jednym ze skuteczniejszych środków przeciwdziałania przemocy domowej.
2. Ustawowo nie został określony charakter prawny nakazu i zakazu. Ze względu na to, że jest stosowany przez organ administracyjny, ale poprzedzający wydanie przez sąd postanowienia o nakazie natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, jest środkiem tymczasowym o charakterze administracyjno-cywilnym. O tymczasowości świadczy jego krótkotrwałość, bowiem traci *ipso iure* moc po upływie 14 dni od dnia wydania, chyba że sąd udzielił zabezpieczenia, którym zostały one przedłużone.
3. Środek ten ma złożoną treść i składa się z „nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego

⁶³ M. Romanowski, *Rola rozwiązań...*, s. 112.

bezpośredniego otoczenia” oraz „zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia”. Nakaz i zakaz muszą być stosowane łącznie; żaden z nich nie ma samodzielnego bytu. Oznacza to, że jest to jeden środek. Jego zakres przedmiotowy nie jest zsynchronizowany ze środkiem orzekanym przez sąd, który może zobowiązać żołnierza stosującego przemoc domową do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazać zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia; może orzec jeden z tych obowiązków albo oba. Nasuwa się więc wniosek *de lege ferenda* znowelizowania art. 15a uoppd i art. 560³ k.p.c. przez zastąpienie w przepisach funktora zdaniowego „lub” łączącego nakaz i zakaz spójnikiem „i”. Tym samym osoba doznająca przemocy domowej będzie mogła żądać, a sąd będzie mógł orzec łącznie nakaz i zakaz.

4. Przepisy regulujące ten środek nie naruszają konstytucyjnych praw i wolności, tj. swobody przemieszczania się po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyboru miejsca zamieszkania i pobytu (art. 52 ust. 1 Konstytucji RP) i prawa do własności (art. 64 ust. 1 Konstytucji RP), gdyż zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są one konieczne, m.in. dla ochrony wolności i praw innych osób. W tym wypadku chodzi o prawo do życia i zdrowia osoby doznającej przemocy, jej nietykalność i wolność osobistą, a także wolność od poniżającego traktowania.

A B S T R A C T

The article concerns the temporary measure of an order to immediately leave a jointly occupied apartment and its immediate surroundings and a prohibition of approaching a jointly occupied apartment and its immediate surroundings, applied by the Military Police. The subject of the analysis is: the legal nature of the order and prohibition, the content of the measure, the grounds for its application (a soldier on active military service, domestic violence, a person experiencing domestic violence, a threat to life or health, joint

occupation of the apartment), the procedure for applying the measure (the organ applying the measure, the procedure for applying the measure, the course of the proceedings, the form and content of the applicable measure, delivery of the measure, information and instructions provided to the person affected by domestic violence, instructions to the person using domestic violence, checking compliance with orders and prohibitions, appeal, execution of the measure, loss of force of the measure, sanctioning the violation of the order or prohibition, and the constitutionality of the provisions regulating the measure.

The research thesis is the claim that the Military Police's authority to apply orders and prohibitions plays an important role in fighting against domestic violence. The research hypothesis is the assumption that this competence is indeed integrated into the system of other measures aimed at fight against domestic violence, but is not fully synchronized with them. The objectives of the article are: to determine the legal nature of orders and prohibitions; to explain their content; to analyse the premises for their application, to present and explain the procedure for their application, and to assess the constitutionality of their statutory regulations. The formal-dogmatic, logical and hermeneutic methods were used to carry out these tasks.

Keywords: apartment, domestic violence, leaving the apartment, Military Police, order, person experiencing domestic violence, person using domestic violence, surroundings, prohibition, soldier.

Bibliografia

Budyn-Kulik M. [w:] *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. P. Daniluk, Warszawa 2023.

- J. Celińska, *Pomoc osobom dotkniętym przemocą domową*, „Kontrola Państwowa” 2017, nr 1.
- Czarkowska M., *Nakaz opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania przez osobę stosującą przemoc w rodzinie*, „Praca Socjalna” 2021, nr 1.
- Gadomska-Rydel A., *Instrumenty ochrony prawnej osoby doznającej przemocy domowej w świetle ustawy o Policji*, „Przeгляд Policyjny” 2024, nr 1.
- Klubińska M., Glosa do uchwały SN z dnia 21 listopada 2001 r., I KZP 26/01 „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 12.
- Kołodziej Z., Glosa do uchwały SN z 24 września 1980 r., III CZP 31/80, „Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych” 1981, nr 7–8.
- Kowalewska-Borys E., *Problematyka przemocy w rodzinie. Podstawowe środki prawne ochrony osób pokrzywdzonych*, Warszawa 2012.
- Krajewski R., *Odpowiedzialność karna sprawców przemocy domowej za niewypełnianie nakazów, zakazów i obowiązków nakładanych na nich w związku z jej stosowaniem*, „Studia Prawnoustrojowe” 2024, nr 63.
- Manikowski F., *Analiza postępowań sądowych oraz wydanych orzeczeń na podstawie art. 11a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, Warszawa 2021.
- Marcinkowski W., Glosa do uchwały SN z dnia 21 listopada 2001 r., I KZP 26/01, „Prokurator” 2002, nr 2.
- Mikołajczuk E., *Praktyka stosowania instytucji nakazu natychmiastowej izolacji sprawcy przemocy domowej w wybranych krajach*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2020, nr 44.
- Morawski L., *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002.
- Palka P., Przetak M., Glosa do uchwały SN z dnia 21 listopada 2001 r., I KZP 26/01, „Przeгляд Sądowy” 2003, nr 11–12.
- Patryk T. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217*, red. O. Piaskowska, t. 2, Warszawa 2024.
- Pietrasz P. [w:] *Ustawa o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Komentarz*, red. D.R. Kijowski, Warszawa 2015.
- Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgółkowa, t. 21, Poznań 1999.
- Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgółkowa, t. 48, Poznań 2004.
- Romanowski M., *Rola rozwiązań administracyjnych i cywilnoprawnych na rzecz zwalczania przemocy domowej na przykładzie regulacji prawnych z 30.04.2020 r. Koordynacja działań i powiązania systemu*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2022, nr 52.
- Rutkiewicz-Rucińska A. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2024.

- Sitarz O., Glosa do uchwały SN z dnia 21 listopada 2001 r., I KZP 26/01 „Państwo i Prawo” 2003, nr 10.
- Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego i prawa wykroczeń za 2001 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2002, nr 1.
- Strus-Wołos M., *Stąpienie po polu minowym. Rzecz o nowych przepisach postępowania cywilnego o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośrednio otoczenia*, „Głos Prawa. Przegląd Prawniczy Allerhanda 2020, t. 3, nr 2.
- Strus-Wołos M., *Obowiązki i uprawnienia funkcjonariuszy Policji w zakresie wydawania względem osób stosujących przemoc w rodzinie nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnego mieszkania oraz zbliżania się do jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do takiego mieszkania i jego najbliższego otoczenia*, „Przegląd Policyjny” 2022, nr 2.
- Wiktorska P., *Procedury prawne związane z możliwościami odseparowania sprawcy przemocy domowej od osoby doświadczającej przemocy*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Karne” 2021, nr 45.
- Wolter W., Lipczyńska M., *Elementy logiki. Wykład dla prawników*, Warszawa-Wrocław 1973.
- Wolwiak I., *Zabezpieczenie rodziny przed przemocą w następstwie wydanego przez policję nakazu opuszczenia mieszkania bądź zbliżania się do niego*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica 2023, nr specjalny.
- Woś P., *Postępowanie względem osoby stosującej przemoc w rodzinie w Kodeksie postępowania cywilnego*, „Studia Prawnicze KUL” 2023, nr 1.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010.

Realne problemy niedookreślenia znamion czynu zabronionego z art. 231 k.k. w świetle wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 28 czerwca 2023 r., II Aka 147/22²

Real problems of the lack of specification of the features of a prohibited act under Article 231 of the Penal Code in the light of the judgment of the Court of Appeal in Warsaw of 28 June 2023, II Aka 147/22

S T R E S Z C Z E N I E

Konstrukcja odpowiedzialności karnej funkcjonariusza publicznego wymaga spełnienia kilku ustawowych warunków karalności. Wśród nich znalazło się działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego. Interes publiczny został dosyć dobrze zdefiniowany w nauce prawa karnego, za to wciąż mało uwagi poświęcono na opisanie interesu prywatnego. Z pewnością będzie to interes osoby fizycznej, któremu urzędnicza działalność funkcjonariusza publicznego może wyrządzić szkodę. Jakiego rodzaju jest to szkoda, tego kodeks karny wprost nie wyjaśnia. Zadanie wyjaśnienia tych wątpliwości spoczywa na orzecznictwie sądowym i nauce prawa. Utrwaliło się stanowisko, wedle którego interes ten musi opierać się na przepisach prawa materialnego, wykluczając jako podstawę odpowiedzialności karnej naruszenie samej tylko procedury postępowania służbowego urzędnika.

Słowa kluczowe: nadużycie władzy, funkcjonariusz publiczny, interes publiczny, interes prywatny, szkoda

Przesłpstwo nadużycia uprawnień lub niedopełnienia obowiązku występujące w art. 231 k.k. to klasyczne przestępstwo urzędnicze i jako

¹ Dr hab. Zygmunt Kukuła – pracownik naukowy Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej, funkcjonariusz policji.

² Lex nr 3624174.

takie spotkało się z zainteresowaniem zarówno doktryny, jak i orzecznictwa, którego dorobek, zwłaszcza w ostatnich latach, znacznie się powiększył. Omawiano w nim wiele aspektów odpowiedzialności karnej z tego zakresu, zwracając uwagę na skutkowy czy bezskutkowy charakter przestępstwa, ale też i na szkodę, jako jedno ze znamion czynu oraz sposób jej pojmowania. W procesie wykładni wielokrotnie odnoszono się do pojęcia interesu publicznego i prywatnego jako dobra prawnego, które funkcjonariusz publiczny swoim działaniem może naruszyć. Analizując dotychczasowe rezultaty podejmowanych w tym kierunku wysiłków, nadal można zauważyć deficyt pogłębionych studiów nad tym problemem. Dostyc ogólnie zajmowano się opisem interesu publicznego w procesie jego definiowania, a interes prywatny nie był w zasadzie w tych rozważaniach rozwijany. W kontekście przytoczonych uwag zwłaszcza w orzecznictwie pojawiły się sugestie, że interes ten winien być rozpatrywany wyłącznie z punktu widzenia prawa materialnego. Takie też zapisy znajdujemy w treści wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 28 czerwca 2023 r., który zasługuje na pogłębioną analizę, przy uwzględnieniu całości dotychczasowych zapatrywań na kwestie związane z odpowiedzialnością karną za to przestępstwo. Sąd przyjął w nim założenie, w myśl którego „Samo przekroczenie uprawnień albo niedopełnienie obowiązków nie realizuje jeszcze znamion typu czynu zabronionego z art. 231 k.k. Konieczne jest jeszcze »działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego«. Przestępstwo z art. 231 § 1 k.k. należy do kategorii przestępstw z konkretnego narażenia na niebezpieczeństwo, a więc materialnych, znamienych skutkiem, co w sferze orzekania ma o tyle znaczenie, że powinnością sądu jest nie tylko stwierdzenie niedopełnienia obowiązku lub przekroczenia uprawnienia, ale także wskazanie na zaistnienie skutku w postaci wystąpienia niebezpieczeństwa powstania szkody w interesie publicznym lub prywatnym. Interes oznacza pożytek, korzyść. Interes publiczny to m.in. interes ogółu obywateli, pewnych grup społecznych, interes zrzeczeń prawa publicznego, władz i urzędów państwowych i samorządowych. Musi być to interes oparty na prawie materialnym, a nie interes do samej właściwej procedury, bo w przeciwnym razie każde przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków należałoby utożsamiać z działaniem na szkodę interesu publicznego lub prywatnego”.

Zasadne będzie więc w świetle podnoszonych przy tej okazji uwag poczynienie pogłębionej analizy związanych z tym zagadnień. Najlepszym możliwym rozwiązaniem, służącym do wyjaśnienia pojawiających się podczas rozstrzygania wątpliwości interpretacyjnych w tym obszarze, będzie przedstawienie stanu faktycznego sprawy karnej, w której przyjęto taki kierunek wykładni przepisu. Powinno to najlepiej oddać istotę występujących niejasności w tym obszarze i pomóc poszukiwać drogi ich rozwiązania.

Sąd apelacyjny rozpoznawał apelację wniesioną przez prokuratora, skierowaną na niekorzyść oskarżonych, a jeśli chodzi o granice i kierunek zaskarżenia – w całości co do winy. Oskarżyciel publiczny domagał się uchylecia wyroku. W sprawie tej oskarżono trzy osoby o przestępstwo z art. 231 § 2 k.k., a w tej grupie jedną osobę o popełnienie tego przestępstwa w ramach czynu ciągłego. Sąd po przeprowadzeniu postępowania odwoławczego uznał tę apelację, opartą na zarzucie dokonania błędnych ustaleń faktycznych, za częściowo zasadną. Uchylił zaskarżony wyrok i po wyeliminowaniu z opisu zarzuconych dwojgu oskarżonym czynów działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, a także po ustaleniu, że obydwaj oskarżeni, przewidując możliwość niedopełnienia obowiązków oraz działania na szkodę interesu publicznego i prywatnego oraz godząc się na to, wyczerpali ustawowe znamiona czynu z art. 231 § 1 k.k., przypisał im kwalifikację prawną z tegoż przepisu. Natomiast w stosunku do trzeciego z oskarżonych postępowanie umorzył z uwagi na przedawnienie karalności zarzucanego czynu.

Rozpoznawana w tym sądzie sprawa należy do spraw związanych z szeroko pojmowaną repywatyzacją nieruchomości położonych w mieście, jej szczegółowe opisywanie nie jest celowe, zważywszy na jej złożoność oraz formę i ramy niniejszej publikacji. Dlatego też zawężono jej charakterystykę wyłącznie do wskazania ustalonych przez sąd drugiej instancji przykładów i dowodów wskazujących na niedopełnienie uprawnień lub obowiązków bądź ich przekroczenie. Wydają się one na tyle istotne dla czynionych tu rozważań, że pozwolą zorientować się w istocie przedmiotu rozpoznawanej sprawy karnej, bez konieczności szczegółowego jej opisywania. W przekonaniu sądu odwoławczego obowiązki oskarżonych podczas podejmowania decyzji administracyjnych zostały jasno określone, wbrew temu, co przyjął sąd pierwszej instancji. Prezydent miasta delegował na oskarżonych część swoich uprawnień o charakterze władczym. Z nimi z kolei nierozzerwalnie powiązane są obowiązki w zakresie rzetelnego zebrania dokumentacji, ustalenia stron postępowania oraz dbania o interes publiczny. Niczego nie mógł zmienić pięciostopniowy system parafowania decyzji, albowiem kolegialny sposób ich podejmowania nie rozmywa ani nie uwalnia ich od odpowiedzialności. W zakresie obowiązków oskarżonych wpisany był nadzór nad podległymi pracownikami. Nadzór ten okazał się iluzoryczny i sprowadzał się do parafowania decyzji i dokumentów. Stworzony system wydawania decyzji administracyjnych wskazywał jednoznacznie na to, że oskarżeni przewidywali możliwość niedopełnienia obowiązków i działania na szkodę interesu publicznego, i na to się godzili. Nie usprawiedliwiła oskarżonych znaczna ilość spraw, w sytuacji gdy przyjęli na siebie obowiązki, które w ich przekonaniu przekraczały ich możliwości.

W kategorii niedopełnienia obowiązków należy traktować bierność oskarżonych, w zakresie procedury administracyjnej oraz wpływu wypłaty odszkodowania, na decyzje o przyznaniu prawa użytkowania wieczystego spadkobiercom dawnych właścicieli. Oskarżeni nie dopełnili obowiązku wynikającego z konieczności prawidłowego ustalenia stron postępowania, działając niezgodnie z procedurą obowiązującą w urzędzie oraz wskazanymi w zarzutach przepisami k.p.a., co doprowadziło między innymi do dwukrotnego wydania decyzji na rzecz osoby nieżyjącej, z udziałem reprezentanta, któremu z dniem jej śmierci wygasło pełnomocnictwo. Pomimo tego oskarżeni wydali decyzję ponownie na rzecz tej nieżyjącej osoby, czego nie można tłumaczyć czasochłonną koniecznością zapoznania się z aktami całej sprawy. Poza tym wspomniany pełnomocnik złożył do akt postępowania administracyjnego pismo informujące o toczącym się postępowaniu spadkowym. Oskarżeni oraz podlegli im pracownicy nie podjęli żadnych czynności weryfikujących zdolność strony do czynności prawnych.

Kolejne uchybienie wskazane przez sąd apelacyjny, świadczące o niedopełnieniu obowiązków, wynika z zaniechania rozważań na temat uznania za skuteczne na obszarze Polski orzeczeń zagranicznych dotyczących powołania do spadku po zmarłych właścicielach nieruchomości. Organ administracyjny w postępowaniu w przedmiocie wniosku dekretowego rozstrzygał o ustanowieniu praw do gruntu beneficjenta nielegitymującego się prawem rzeczowym do nieruchomości, ponieważ osoba zainteresowana na drodze sądowej nie udowodniła swoich praw do nieruchomości. Ponadto w postępowaniu administracyjnym nie pogłębiono kwestii skuteczności wniosku następcy prawnego po zmarłych właścicielach w sytuacji, gdy wyłącznie zainteresowana osoba, działając w imieniu własnym i zapewniając, że jest jedynym sukcesorem po zmarłych właścicielach, złożyła wniosek o przyznanie prawa użytkowania wieczystego do gruntu. Wskazane uchybienia świadczą o niezachowaniu szczególnej staranności w gospodarowaniu majątkiem miasta, do czego ich zobowiązywała uchwała rady miejskiej, a także stosowny paragraf regulaminu organizacyjnego urzędu miasta. Rozpoznawane przez sąd działania sprawców naruszało interes prywatny osób najmujących lokale w budynku przez wydanie go wraz z lokatorami oraz interes publiczny, jakim jest dobro miasta, w związku z narażeniem na niebezpieczeństwo powstania szkody majątkowej w mieniu Skarbu Państwa. Umożliwiło to sprzedaż praw i roszczeń użytkowania wieczystego działki zabudowanej i działek niezabudowanych konkretnej spółce, a w dalszym biegu wydarzeń następnej spółce. W opinii sądu odwoławczego można jedynie uznać za udowodnione, że przewidując możliwość niedopełnienia obowiązków i działania na szkodę interesu prywatnego i publicznego, oskarżeni godzili się także na osiągnięcie korzyści majątkowej

przez osoby trzecie. Oskarżeni podejmowali decyzje kolegalnie, nie zarzucano im ani nie wykazano działania wspólnie i w porozumieniu, co zdecydowało o zmianie kwalifikacji prawnej z czynu z art. 231 § 2 na czyn z art. 231 § 1 k.k. Przechodząc do oceny dogmatycznej powoływanej jako przykład sprawy karnej, w której wątpliwości interpretacyjne tak wyraźnie się ujawniły praktyce, trzeba odnieść się do konstrukcji zasad odpowiedzialności karnej na podstawie tego przepisu.

Ustawowy opis czynu zawarty w art. 231 k.k. stanowi przykład przepisu blankietowego, co oznacza, że jego ustawowy zapis zawiera ramowy jedynie opis czynu zabronionego, którego uzupełnienie wymaga odwołania się do przepisów innych aktów prawnych. Powody sięgania po regulacje znamion czynu zabronionego za pomocą norm blankietowych bywają różne. Przeważnie decyduje o tym obszerność obowiązków spoczywających na zobowiązanym, a także częsta ich modyfikacja. W ujęciu teoretycznym przepisy blankietowe (ramowe) w sposób ogólny odwołują się do przepisów już uchwalonych i opublikowanych lub do tych, które mają być uchwalone i opublikowane dopiero w przyszłości³. Przepisy blankietowe mogą zawierać odesłanie wewnętrzne do przepisów ustawy źródłowej bądź odesłanie zewnętrzne do przepisów innych ustaw, najczęściej powiązanych z zakresem przedmiotowym regulacji. Doprecyzować należałoby, że powyższy przepis klasyfikowany jest jako częściowo blankietowy w tym znaczeniu, że odsyła do aktów pozaustawowych w kwestii ustalenia uprawnień i obowiązków funkcjonariusza publicznego. Nie czyni jednak tego w kwestii szkody dla interesów chronionych.

Uprawnienia i obowiązki nie są jedynym obszarem, który nie został przez ustawodawcę wystarczająco precyzyjnie wytyczony. Podobne uwagi można odnieść do zdefiniowania interesu publicznego i prywatnego, choć o blankietowości trudno tu mówić. Kwestii obydwu tych interesów sąd apelacyjny poświęcił sporo miejsca, rozstrzygając przytoczoną sprawę, aczkolwiek nie wyjaśnił całkowicie pojawiających się wątpliwości. Dotyczą one bardziej interesu prywatnego niż publicznego, jak też interesu opartego na prawie materialnym oraz proceduralnym. O wdrożeniu odpowiedzialności karnej możemy mówić dopiero wtedy, kiedy konsekwencją zachowania sprawcy jest realne niebezpieczeństwo powstania szkody dla obu rodzajów interesu, a nie tylko zagrożenie potencjalne bądź ogólne⁴. W literaturze utrzymał się pogląd, że w skład pojęcia interesu wchodzi wszelkie możliwe dobra, materialne i idealne, obecne i przyszłe, byleby dobro to było uznane

³ J. Warylewski, *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz do rozporządzenia*, Warszawa 2003, s. 329; zob. też J. Zalesny, *Określoność przepisów prawa na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 1.

⁴ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 503.

przez państwo, w sposób wyraźny lub dorozumiany, jako czynnik współżycia społecznego⁵. W przedwojennym orzecznictwie do kodeksu karnego z 1932 r. zwrócono uwagę, że interesem jest zarówno istniejące lub przyszłe dobro materialne lub osobiste bądź też dobro idealne, związane z organizacją życia zbiorowego i prawidłowością jej funkcjonowania⁶.

Orzecznictwo sądowe od początku swojej aktywności koncentrowało uwagę głównie na przybliżeniu pojęcia interesu publicznego. Interesem publicznym obejmowano interes zbiorowy organizacji społecznej, państwa lub samorządu albo życia społecznego⁷. Interes publiczny kojarzony był więc z urzędami państwowymi, a ściślej z szeroko rozumianą administracją. Z upływem czasu doszło do ewolucji poglądów, w efekcie czego zrezygnowano z tak wąskiego pojmowania interesu publicznego. Przyjęto koncepcję, w świetle której naruszenie to obejmuje sytuację, w których sprawca, działając z korzyścią dla swojej jednostki organizacyjnej, wyrządził przy okazji szkodę innym podmiotom⁸. Mogły to być podmioty publicznoprawne, jak i podmioty związane przez grupy społeczne, obejmujące interesy pewnej zbiorowości. Do zakresu tego pojęcia wchodziły jednostki grupujące większą liczbę uczestników, realizujące jakieś zadania służące celom ponadindywidualnym. Bez wątpienia będzie to też interes jednostek samorządowych. Jeśli interesem publicznym jest interes ogółu obywateli, przynajmniej w niektórych obszarach, to jako obywatel, a więc osoba fizyczna, ma on w nim swój udział nawet częściowy, który jest jego interesem prywatnym. Zsumowanie interesów prywatnych buduje więc pojęcie interesu publicznego, np. prawa do bezpieczeństwa osobistego (życia, zdrowia, majątku), a to przybiera postać interesu w obszarze bezpieczeństwa publicznego, który niewątpliwie nazwać trzeba interesem publicznym.

Spoglądając głębiej na dotychczasowy dorobek orzecznicy, należy zwrócić uwagę na brak zainteresowania judykatury bliższym doprecyzowaniem interesu prywatnego⁹. We wcześniej przywołanym wyroku przedwojennego orzecznictwa wspomniano dość ogólnie, że interesem prywatnym jest interes poszczególnej jednostki¹⁰. Oznacza to, że pod pojęciem tym należy rozumieć osobę fizyczną, petenta, uczestnika postępowania – stronę. Dobra prawne jednostki tworzą więc pojęcie interesu prywatnego, realizuje ona bowiem swoje cele służące jej prywatnym korzyściom, korzystające

⁵ R. Góral, O. Górniok, *Przestępstwa przeciwko instytucjom i wymiarowi sprawiedliwości. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 106.

⁶ Wyrok SN z 31 maja 1933 r., II K 285/33, OSN(K) 1933, z. 8, s. 157.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Wyrok SN z 10 marca 1964 r., IK K 372/63, OSNPG 1964, nr 6, poz. 67.

⁹ Z. Kukuła, *Przestępstwo nadużycia władzy – odpowiedzialność karna funkcjonariusza publicznego*, „Kontrola Państwowa” 2018, nr 5, s. 118–119.

¹⁰ Wyrok SN z 31 maja 1933 r., II K 285/33...

z ochrony prawnej różnych gałęzi prawa (np. prawa autorskie, prawa własności przemysłowej itp.). Dobra zarówno publiczne, jak i jednostki, na szkodę których sprawca działa, powinny być zawsze wyraźnie skonkretyzowane¹¹. Ponieważ w świetle zaprezentowanego wcześniej stanowiska judykatury pojęcie interesu zawiera także odniesienie się do dóbr osobistych, uznać należy, że to one najczęściej mogą znaleźć się w orbicie prawnokarnego wartościowania popełnionego czynu. Stanowi to jednocześnie punkt wyjścia do poszerzonej charakterystyki interesu prywatnego z perspektywy kształtowania odpowiedzialności karnej przez art. 231 k.k.

W drodze do osiągnięcia tego celu z pomocą przychodzi kodeks cywilny, który normatywnie posługuje się pojęciem dobra osobistego w art. 23. Chociaż nie zawiera definicji ustawowej dóbr osobistych, podaje jednak, jakie w szczególności dobra osobiste występują. Zaliczają się do nich zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska. Polskiemu prawu nie jest znany wyczerpujący i niezmienny katalog dóbr osobistych. Występujące już dobra tworzą się i zanikają w procesie przemian społecznych i kulturowych. Prowadzi to do wniosku, że rozwój społeczeństwa generuje z czasem kolejny rodzaj dobra osobistego, które może zostać naruszone przez władzę publiczną. O istnieniu każdego kolejnego dobra osobistego można dowiedzieć się chociażby z działalności orzeczniczej sądów. Za jedno z takich dóbr uznane zostało prawo do spokojnego korzystania z mieszkania¹², na co przecież zwrócił uwagę sąd rozpoznający sprawę, odnosząc się do faktu sprzedaży nieruchomości zabudowanej wraz z zamieszkałymi tam lokatorami. Działalność orzecznicza z upływem lat stopniowo poszerzała dotychczasowy katalog dóbr osobistych. Dobrem osobistym współnika spółki cywilnej będzie więc nazwa (firma) prowadzącego przedsiębiorstwo¹³, a spółkę tę, jak wiadomo, tworzą osoby fizyczne. Naruszeniem dobra osobistego może zostać uznane zaniechanie wykonania obowiązku usunięcia skutków zdarzeń naruszających cudze dobra osobiste¹⁴, leżące po stronie podmiotów publicznoprawnych. Kolejnymi wskazanymi przez sąd dobrami osobistymi stało się oddanie głosu w wyborach¹⁵, a także wymóg zagwarantowania przez państwo godziwych warunków odbywania kary pozbawienia wolności¹⁶. W tym ostatnim wyroku zwrócono uwagę, że obowiązek poszanowania

¹¹ Wyrok SN z 9 sierpnia 1977 r., Rw 237/77, Lex nr 63848.

¹² Wyrok SN z 18 października 1967 r., „Państwo i Prawo” 1968 nr 7, s. 178.

¹³ Wyrok SN z 22 marca 1991 r., „Przebieg Sądowy” 1991, nr 3–6, s. 118.

¹⁴ Wyrok SN z 16 lipca 1986 r., OSN 1986, poz. 41.

¹⁵ Wyrok SN z 25 maja 2023 r., II CSKP 1555/22, OSNC-2D, 2024, nr 2, poz. 15.

¹⁶ Wyrok SA w Warszawie z 5 czerwca 2022 r., I ACa 854/21, Lex nr 3440946.

i ochrony godności ludzkiej powinien być realizowany także tam, gdzie państwo działa w ramach imperium, realizując swoje zadanie represyjne, których wykonanie nie może jednak prowadzić do większego ograniczania praw człowieka i jego godności, niż wynika to z zadań ochronnych i celu zastosowania środka.

W kontekście prowadzonych rozważań istotny jest ten fragment art. 23 k.c., w którym zapisano, iż dobra osobiste pozostają pod ochroną prawa cywilnego, niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Wśród tych innych przepisów niewątpliwie znajduje się również art. 231 k.k., a interes prywatny należy w sporej części utożsamiać właśnie z zagadnieniem dóbr osobistych. Wymaga to rzecz jasna wnikliwej subsumcji każdego konkretnego przypadku do ustawowego opisu przestępstwa nadużycia władzy przez funkcjonariusza publicznego. Postępowanie karne toczy się wówczas z urzędu, niezależnie od procesu cywilnego¹⁷. dopełnieniem przytaczanych uwag jest treść art. 24 § 2 k.c., w którym wspomniano, że jeżeli skutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych. Może on żądać zadośćuczynienia pieniężnego. W skład znamion art. 231 k.k. wchodzi również pojęcie szkody dla interesu prywatnego, co wskazuje na występującą zależność pomiędzy przepisem karnym a normą prawa cywilnego. W konkluzji przedstawionych uwag należy stwierdzić, że dobro osobiste jest nazwą mieszczącą się w pojęciu interesu prywatnego, choć z pewnością nie jedynym jego desygnatem. Stanowi zatem punkt wyjścia do podjęcia przyszłych rozważań w wysiłku dalszego określania granic interesu prywatnego.

Ostatnią kwestią, na której skupić powinny się rozważania wokół podjętego tematu, jest wymóg, aby interes ten był interesem opartym na prawie materialnym, a nie na interesie opartym jedynie na przepisach proceduralnych. Ponieważ uwaga ta odnosi się do charakterystyki interesu publicznego, może to nasuwać wątpliwości, czy interes prywatny także musi opierać się na prawie materialnym, bo z treści orzeczenia poddawanego bliższej analizie nie można wyprowadzić jednoznacznych wniosków. Jest to istotne, ponieważ spowodowałyby to nierównomierne rozłożenie karnoprawnej ochrony poprzez uznanie, że interes prywatny może wynikać tylko z naruszeń proceduralnych. Okazji do ich naruszenia w praktyce jest znacznie więcej niż naruszeń prawa materialnego. W pewnym sensie zapis analizowanego orzeczenia podpowiada jednak kierunek możliwej wykładni,

---

¹⁷ J. Jończyk, *Zagadnienie ochrony dóbr osobistych w prawie pracy*, „Państwo i Prawo” 1963, nr 5–6, s. 818; M. Surkont, *Cześć i godność osobista jako przedmioty ochrony prawnokarnej*, „Nowe Prawo” 1980, nr 4, s. 48; B. Kordasiewicz, *Ochrona czci w prawie karnym i prawie cywilnym*, „Studia Prawnicze” 1983, nr 2, s. 117.

a dokładniej fragment o następującej treści: „bo w przeciwnym razie każde przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków należałoby utożsamiać z działaniem na szkodę interesu publicznego lub prywatnego”. Znajduje to swoje poparcie w stanowisku wcześniej prezentowanym w orzecznictwie. Za przykład posłuży opinia, w świetle której brak pouczenia w trybie art. 5 k.p.c., w sytuacji gdy sąd powinien był pouczyć taką osobę, może być traktowane tylko jako uchybienie procesowe, a nie jako naruszenie dobra osobistego strony¹⁸. Należy mieć przy tym świadomość, że rozgraniczenie skutków działania funkcjonariusza publicznego na skutki o charakterze materialnym i uchybienia proceduralne jest niekiedy zadaniem trudnym do osiągnięcia, choć nie stanowi to reguły, a zależy od złożoności konkretnego przypadku.

Źródłem sygnalizowanych wątpliwości okazało się konsekwentnie przedstawiane w dotychczasowym orzecznictwie stanowisko, wedle którego interes publiczny rozumiany jest w znaczeniu prawa materialnego, a nie wynikający z samej tylko procedury¹⁹ (szkodę należy rozumieć nie tylko jako ubytek materialny, ale jako każde narażenie dobra chronionego), zwłaszcza że formułowano tezę, według której interes publiczny rozumiany jest w znaczeniu prawa materialnego²⁰. Można odnieść wrażenie, że dotyczy to wyłącznie publicznego interesu, wyłączając spod tego zakresu interes prywatny. Wątpliwości generuje też fakt, że w treści ustawowych znamion art. 231 k.k. mowa jest wyłącznie o interesie publicznym i prywatnym, nie ma natomiast żadnej wzmianki o przedmiocie szczegółowym tego interesu, tzn. pozaustawowym jego podziale na interes oparty na prawie materialnym i procesowym. Wnioski w tej kwestii opierane są wyłącznie na modelu dotychczasowej wykładni orzeczniczej, do której wpisuje się również ekspozowane na wstępie orzeczenie. W tej sytuacji należałoby rozstrzygnąć powoływane wątpliwości.

W pewnej części odpowiedź na to znajduje się we wcześniejszych uwagach, w świetle których każde naruszenie procedury byłoby połączone z wypełnieniem znamion przestępstwa z art. 231 k.k. Zasada równości wszystkich podmiotów wobec prawa nakazuje w jednakowym stopniu chronić interes publiczny i prywatny, który funkcjonariusz swoim zachowaniem narusza. Wprowadzenie wyłomu w tym obszarze w sposób nieuzasadniony dyskryminowałoby interes prywatny, co w żadnej mierze nie zasługuje na akceptację. Tym samym nie sposób zaakceptować kierunku wykładni sugerującej wyłączenie odpowiedzialności karnej funkcjonariusza publicznego

¹⁸ Wyrok SA w Krakowie z 4 października 2018 r., I ACa 1518/15, Lex nr 2668668.

¹⁹ Wyrok SN z 7 lutego 2013 r., WA 1/13, Lex nr 1277838; wyrok SA w Poznaniu z 9 marca 2017 r., I ACa 1041/16, Lex nr 2317720; uchwała SN z 15 grudnia 2020 r., II DO 90/20, Lex nr 3095021.

²⁰ Wyrok SA w Poznaniu z 9 marca 2017 r., ...

za naruszenie interesu prywatnego opartego na prawie materialnym, przesuwając ciężar tej ochrony bądź ograniczając jedynie do naruszeń procedury. Rozumowanie takie byłoby nielogiczne. Jako przykład można powołać naruszenie procedury postępowania administracyjnego poprzez niepowiadomienie właściciela gruntu o wydaniu decyzji zezwalającej na postawienie urządzenia w miejscu, w którym znajduje się droga dojazdowa do działki gruntowej (np. w pasie drogowym). Zapadła decyzja daje uprawnionemu inwestorowi prawo posadowienia tego urządzenia na drodze, uniemożliwiając właścicielowi działki nieskrępowany dojazd do niej. W tym wypadku szkoda o charakterze materialnym w postaci ograniczenia prawa własności wystąpi i nie wynika ona jedynie z naruszenia procedury, tj. braku powiadomienia o wszczęciu postępowania administracyjnego w sprawie.

Zmierzając w stronę oceny wpływu analizowanego wyroku na całosciowy proces rozwijania wykładni art. 231 k.k. w przypadkach wątpliwych, nie można nie zauważyć, iż co do zasady powieli ono wcześniejszy kierunek wykładni w stosunku do pojęcia obu rodzajów interesów, o których mowa w art. 231 k.k. W gruncie rzeczy jednak tylko z pozoru rozstrzygnięcie to stanowi kontynuację dotychczasowego kierunku w orzecznictwie, ponieważ zauważa się w nim wysiłki delikatnego uściślenia granic biegnących pomiędzy interesem opartym na prawie materialnym a interesem opierającym się na samej tylko procedurze. Wykluczono bowiem sytuację, w której każde naruszenie procedury stanowiłoby wypełnienie ustawowych znamion art. 231 k.k. A zatem przyjęte rozstrzygnięcie stanowi nowy element uwzględniony w procesie wykładni tego przepisu. Choć w samej tezie wyroku nie znajdujemy go w wersji eksponowanej wprost, to jednak wczytując się uważniej w lekturę powodów uznania zarzutu oskarżenia za zasadny, napotkamy bliższą charakterystykę interesu prywatnego, który naruszony został działaniem oskarżonych, a mianowicie naruszenie go przez sprzedaż lokali zajmowanych przez zamieszkujące tam osoby. W ocenie sądu naruszało to interes prywatny na ich szkodę, co uznać należy za ważny element sukcesywnego doprecyzowania niezbyt przejrzystego opisu czynu zabronionego przez ustawę.

Sygnalizowane kontrowersje interpretacyjne wskazane w orzeczeniu służącym do pogłębienia studiów nad problemem w niedługim czasie zostały podjęte na nowo w orzecznictwie sądowym. Już 25 listopada 2023 r. Sąd Najwyższy w swoim postanowieniu²¹ wyraźnie odniósł się do zagadnień interesu prywatnego. Szkoda dla tego interesu wpisana do art. 231 § 1 k.k. nie jest tożsama z cywilnoprawnym znaczeniem terminu „szkoda”, a zbliża się treściowo do pojęcia „dobra prawnego”, które zostało bezpośrednio

²¹ IV KK 478/23, Lex nr 3649707.

naruszone lub zagrożone przez przestępstwo (art. 49 § 1 k.p.k.) o zindywidualizowanym charakterze. W tym akurat przypadku rozpoznawano sytuację, w której pokrzywdzeniu uległ prywatny interes pracowników samorządowych. Pokrzywdzenie tych osób nie wyrażało się w wyrządzeniu nadającej się do precyzyjnego wyliczenia szkody majątkowej, ale nastąpiło poprzez pozbawienie, w wyniku przestępczego zachowania oskarżonego, możliwości wzięcia udziału w uczciwej procedurze rozdysponowania w drodze nagród określonej puli środków publicznych samorządu, której wysokość uległa zmniejszeniu przez sumy zagarnięte przez sprawcę. Wyraźnie odniesiono się do definicji pokrzywdzonego w rozumieniu art. 49 k.p.k., według którego pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Sąd podzielił tezę, że uznanie pracowników za pokrzywdzonych w znaczeniu tegoż przepisu nie jest równoznaczne z tym, że odnieśli oni konkretną nadającą się do ustalenia szkodę, rozumianą jako stratę bądź utracę korzyści. Orzeczenie to potwierdziło słuszność wcześniejszych uwag, w których podnoszono o potrzebie oceniania granic interesu prywatnego przez pryzmat dóbr prawnych powoływanych w art. 23 k.c.

Taki sam wniosek, choć dużo bardziej ogólny, pojawia się w kolejnym orzeczeniu Sądu Najwyższego²². Mowa jest w nim o godzeniu czynem sprawcy bezpośrednio w dobro indywidualne jednostki, a więc de facto w interes prywatny. Sąd uchylił się jednocześnie od jednoznacznego wskazania naruszenia interesu prywatnego, zastępując to koniecznością dokonywania ustaleń faktycznych na każdym etapie postępowania karnego. Dopiero one formułują wniosek co do faktu pokrzywdzenia w rozumieniu art. 49 § 1 k.p.k. A więc znów niezbędne jest sięgnięcie po wskazówki zawarte w art. 23 k.c. Zbieżna z tym zapatrywaniem jest opinia doktryny, w świetle której pokrzywdzony przestępstwem z art. 231 k.k. jest również podmiot, którego indywidualny interes został bezpośrednio zagrożony zachowaniem funkcjonariusza publicznego²³.

Przedstawione w prowadzonych rozważaniach argumenty wskazują na niewątpliwy istotny związek przyczynowy definiowania interesu prywatnego w powiązaniu z cywilnoprawnym rozumieniem dóbr osobistych. Będzie to zapewne czynnik wspierający wysiłki przy ustalaniu rozumienia tego zakresu znaczeniowego znamion przestępstwa nadużycia uprawnień przez funkcjonariusza publicznego. W kontekście przytaczanych uwag należy przyjąć, że ostatnie z opublikowanych judykatów przyczyniły się znacząco do wypełnienia dotychczasowej luki interpretacyjnej w sprecyzowaniu

²² Wyrok SN z 12 grudnia 2023 r., II KK 74/22, Lex nr 3717612.

²³ J. Giezek [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Lex 2021, tezy 1 i 4 do art. 231.

istoty interesu prywatnego, choć niewątpliwie nie wyczerpuje całości oczekiwań praktyków. Dostrzega się przy okazji pewien niedosyt za sprawą częściowego tylko zdefiniowania interesu prywatnego, pomijanego wciąż w orzecznictwie, na tle wyraźnego zaakcentowania interesu opierającego się na prawie materialnym.

A B S T R A C T

The construction of criminal liability of a public official requires the fulfillment of several statutory conditions of criminality. These included causing damage to the public or private interest. The public interest has been quite well defined in the science of criminal law, but still little attention has been paid to describing private interest. It will certainly be the interest of a natural person who may be harmed by the official activities of a public official. What kind of damage this is is not clearly explained in the Penal Code. The task of clarifying these doubts rests with judicial decisions and legal science. The position has become established that this interest must be based on the provisions of substantive law, excluding as a basis for criminal liability the violation of the official official conduct procedure itself.

Keywords: abuse of power, public official, public interest, private interest, damage.

Bibliografia

- Góral R., Górniok O., *Przestępstwa przeciwko instytucjom i wymiarowi sprawiedliwości. Komentarz*, Warszawa 2000.
- Giezek J. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Lex 2021, tezy 1 i 4 do art. 231.
- Jończyk J., *Zagadnienie ochrony dóbr osobistych w prawie pracy*, „Państwo i Prawo” 1963, nr 5–6.
- Kordasiewicz B., *Ochrona czci w prawie karnym i prawie cywilnym*, „Studia Prawnicze” 1983, nr 2.
- Kukuła Z., *Przestępstwo nadużycia władzy – odpowiedzialność karna funkcjonariusza publicznego*, „Kontrola Państwowa” 2018, nr 5.

Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa 2004.

Surkont M., *Część i godność osobista jako przedmioty ochrony prawnokarnej*, „Nowe Prawo” 1980, nr 4.

Warylewski J., *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz do rozporządzenia*, Warszawa 2003.

Zaleśny J., *Określoność przepisów prawa na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 1.

*Wojskowy wymiar sprawiedliwości
i organizacja systemu penitencjarnego Wojsk
Lądowych Stanów Zjednoczonych od wojny
o niepodległość do dnia dzisiejszego*

*Military Justice and the Organization of the
United States Army Penitentiary System from
the Revolutionary War to the Present Day*

S T R E S Z C Z E N I E

Wojskowy wymiar sprawiedliwości i powstały w 1875 r. system więziennictwa Wojsk Lądowych Stanów Zjednoczonych na przestrzeni lat przeszły gruntowną zmianę. Proces ten nabrał tempa szczególnie po drugiej wojnie światowej oraz w czasie wojny wietnamskiej, dzięki czemu dziś są one bardziej zgodne z liberalnymi wartościami dominującymi w społeczeństwie amerykańskim. To „ucywilnianie” nie oznacza jednak rezygnacji z wartości wojskowych, co powoduje, że zachowały one autonomię i różnią się od cywilnego sądownictwa i cywilnego systemu więziennictwa. Wojskowy wymiar sprawiedliwości funkcjonuje obecnie na podstawie „Jednolitego Kodeksu Sprawiedliwości Wojskowej” (*Uniform Code of Military Justice*), natomiast system penitencjarny tworzą więzienia usytuowane na terenie Stanów Zjednoczonych Ameryki i poza ich granicami, podlegające Dowództwu Więziennictwa Armii Stanów Zjednoczonych (*U.S. Army Corrections Command*).

Słowa kluczowe: Wojska Lądowe Stanów Zjednoczonych, wojskowe prawo karne, sądy wojskowe, więzienia wojskowe, resocjalizacja

I. Wprowadzenie

Siły zbrojne jako specjalistyczny organ państwa działają na podstawie powszechnie obowiązujących aktów prawnych i szczegółowych przepisów regulujących zasady ich funkcjonowania. Armia jest przy tym instytucją

---

¹ Ppłk rez. dr Dariusz Faszczka – adiunkt w Akademii im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku, filia Akademii Finansów i Biznesu w Warszawie, <http://orcid.org/0000-0001-6579-5463>.

zhierarchizowaną, posiadającą centralny organ kierujący, który ma możliwości skrupulatnego regulowania życia wojskowego na podstawie zarządzeń i rozkazów². Charakter stawianych przed wojskiem zadań wymaga ich bezwzględnej realizacji, natomiast najmniejsze naruszenie zasad i przepisów wiąże się z możliwością zastosowania surowych sankcji wobec sprawców łamiących prawo lub niewykonujących otrzymane polecenia³.

Taki szeroki zakres odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej powoduje, że w każdej armii znajdują się struktury aparatu przymusu zajmujące się wykrywaniem oraz ściganiem żołnierzy będących sprawcami przestępstw i naruszeń dyscypliny, jak również ich karaniem. Wojsko posiada zatem wyodrębnione organy ścigania (prokuraturę, kontrwywiad, żandarmerię – policję wojskową) i wymiaru sprawiedliwości (sądy). Elementem aparatu przymusu są również więzienia i areszty wewnętrzne, gdzie izolowani są sprawcy przestępstw, osoby łamiące postanowienia regulaminów, niewykonujące rozkazy lub polecenia służbowe albo żołnierze podejrzewani o popełnienie tych czynów.

Na podstawie różnorodnych doświadczeń historycznych oraz obowiązujących doktryn prawnych co do istoty i funkcji praworządności oraz odbywania kary pozbawienia wolności wykonywanej w warunkach izolacji więziennej każde państwo tworzy własny wymiar sprawiedliwości i system penitencjarny. Ich ostateczny kształt jest pochodną wielu czynników, spośród których największe znaczenie mają interesy państwa i potrzeby sił zbrojnych. W przypadku wojskowego wymiaru sprawiedliwości mamy do czynienia z działalnością realizowaną przez wojskowe sądy, natomiast w odniesieniu do wojskowego więziennictwa jego funkcjonowanie uwzględnia trzy główne elementy składowe: procedury postępowania, infrastrukturę więzienną i kadre penitencjarną⁴.

Podstawowym celem przyświecającym autorowi podczas przygotowywania niniejszego artykułu było przybliżenie ewolucji wojskowego wymiaru sprawiedliwości oraz systemu penitencjarnego Wojsk Lądowych Stanów Zjednoczonych (*United States Army*) w okresie od wojny o niepodległość (1775–1783) po czasy współczesne (2025). Zajęcie się obu tymi elementami łącznie wynikało z ich ścisłego związku i komplementarności. Pozwala także lepiej zrozumieć ich funkcjonowanie, szczególnie dla polskiego czytelnika, wychowanego w innej kulturze prawnej.

² Z. Trejnis, *Wojsko w systemie politycznym państwa* [w:] *Homo politicus. Wstęp do nauki o polityce*, Warszawa 1993, s. 221.

³ M. Kural, *Pojęcie rozkazu. Analiza teoretyczno-prawna*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2017, nr 1, s. 120.

⁴ R. Maleszyk, *Więziennictwo polskie na tle dziejów państwa w latach 1918–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2009, nr 62–63, s. 9.

Zaznaczyć należy, że zakres tematyczny artykułu dotyczy tylko Wojsk Lądowych Stanów Zjednoczonych. Rozwój sądownictwa i więziennictwa w innych rodzajach sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych, szczególnie w Marynarce Wojennej (*United States Navy*), opierał się – do pewnego momentu – na odrębnych aktach prawa i przyjmował inne, specyficzne formy organizacyjne. Rozważania co do systemu penitencjarnego ograniczają się tylko do więzień i aresztów, gdzie osadzony był/jest personel armii amerykańskiej. Z rozważań wyłączono uregulowania prawne i ośrodki detencyjne, w których pod nadzorem wojska przebywali/przebywają jeńcy wojenni⁵ albo cudzoziemcy uznani za zagrożenie dla bezpieczeństwa oraz interesów Stanów Zjednoczonych Ameryki⁶.

II. Ewolucja wojskowego wymiaru sprawiedliwości

Od początku wojny o niepodległość amerykańscy politycy dostrzegali potrzebę stworzenia ram prawnych mających zapewnić utrzymanie dyscypliny w szeregach wojska. Jako pierwsze dokonały tego zgromadzenia prowincjonalne zbuntowanych kolonii, które uchwałyły normy i zasady egzekwowania dyscypliny wśród członków milicji, wzorowane na brytyjskich *Artykułach Wojennych* z 1765 r.⁷ W kwietniu 1775 r. uczynił to Kongres Massachusetts Bay, a w maju i czerwcu w jego ślad poszły zgromadzenia prowincjonalne Connecticut, Rhode Island oraz New Hampshire⁸. Przyjęte w nich ustalenia różniły się od brytyjskiego pierwowzoru mniejszą dolegliwością kar. Na mocy kodeksu Massachusetts kara śmierci była wymierzana tylko w trzech przypadkach (porzucenie stanowiska bojowego lub nakłanianie innych do tego czynu oraz ujawnienie hasła osobie nieuprawnionej do jego otrzymania), a chłosta została ograniczona do 39 uderzeń batem. Za wszystkie przestępstwa niepodlegające karze śmierci sankcja miała być wymierzana według uznania przez sądy powszechne albo sądy pułkowe⁹.

⁵ G.G. Lewis, J. Mehwa, *History of Prisoner of War Utilization by the United States Army 1776–1945*, Washington 1955; J.F. Gebhardt, *The Road to Abu Ghraib: US Army Detainee Doctrine and Experience*, Fort Leavenworth 2005.

⁶ W. Malendowski, *Status „wrogich wojowników” uwięzionych w amerykańskiej bazie w Guantanamo [w:] Amerykomania: Księga jubileuszowa prof. dr. hab. Andrzeja Mani*, t. 2, red. W. Bernacki, A. Walaszek, Kraków 2012, s. 535–551.

⁷ Pierwowzorem brytyjskich regulacji były siedemnastowieczne zasady przyjęte przez szwedzkiego króla Gustawa II Adolfa, E.F. Sherman, *The Civilianization of Military Law*, „Maine Law Review” 1970, s. 3; W.T. Cox III, *The Army, the Courts, and the Constitution the Evolution of Military Justice*, „Military Law Review” 1987, vol. 118, s. 5.

⁸ *A Manual for Courts-Martial, Courts of Inquiry and of Other Procedure under Military Law*, Washington 1918, s. IX.

⁹ H.M. Ward, *George Washington's Enforcers. Policing the Continental Army*, Carbondale 2006, s. 31.

Potrzeba wyodrębnienia wojskowego systemu prawnego stanęła na porządku dziennym, gdy 14 czerwca 1775 r. reprezentujący wszystkie zbuntowane kolonie amerykańskie II Kongres Kontynentalny podjął decyzję o sformowaniu oddziałów zaciężnych, nazwanych później Armią Kontynentalną¹⁰. Jeszcze tego samego dnia powołano pięcioosobową komisję w składzie: George Washington, Philip Schuyler, Silas Deane, Thomas Cushing i Joseph Hewes, która miała przygotować „regulaminy i przepisy dla władz wojskowych”¹¹.

W efekcie jej prac 30 czerwca 1775 r. uchwalono dokument, który miał służyć zapewnieniu dyscypliny i ustanowieniu administracji wymiaru sprawiedliwości w szeregach nowo formowanych oddziałów¹². W dużym stopniu powielał on zapisy ujęte w brytyjskich Artykułach Wojennych z 1765 r. i kodeksie Massachusetts¹³. Dokument zawierał 69 artykułów i charakteryzował się liberalnym podejściem do stosowania kar. Organami upoważnionymi do ich nakładania na podoficerów i szeregowych były powoływane przez dowódców *ad hoc* sądy pułkowe (*regimental court-martial*), w składzie których zasiadali wyznaczeni oficerowie (art. 38). Poważniejsze naruszenia dyscypliny zagrożone karą śmierci oraz te, gdzie na ławie oskarżonych zasiadał oficer, były rozpatrywane przed sądami głównymi (*general court-martial*), które wymagały powołania ławy przysięgłych, w skład której wchodziło 13 oficerów (art. 33). Wśród kar pozostających w dyspozycji sądów znajdowały się: degradacja, wydalenie ze służby, niehonorowe wydalenie ze służby, chłosta w maksymalnym wymiarze 39 uderzeń batem, grzywna w wysokości nieprzekraczającej dwukrotnego żołdu sprawcy, pozbawienie wolności do miesiąca i kara śmierci (art. 51), która orzekana była w trzech przypadkach. Każdy wyrok przed jego wykonaniem musiał być zatwierdzony przez dowódcę, który zwoływał sąd (art. 37–39)¹⁴.

Niski poziom zdyscyplinowania i liczne dezercje wśród żołnierzy wojsk kontynentalnych¹⁵ spowodowały, że już 7 listopada 1775 r. Kongres wprowadził 16 dodatkowych artykułów zwiększających dolegliwość kar¹⁶, a niespełna rok później, 20 września 1776 r., uchwalił nowy akt prawny re-

¹⁰ „Wednesday, June 14, 1775” [w:] *Journals of the Continental Congress 1774–1789*, eds. W.C. Ford [et al.], vol. II, 1775 May 10 – September 20, Washington 1905, s. 89–90.

¹¹ „Wednesday, June 14, 1775” [w:] *ibidem*, s. 90.

¹² E.O. Porter, *The Articles of War*, „The Historian” 1946, vol. 2, s. 78.

¹³ W. Winthrop, *Military Law and Precedents*, 2nd ed., Washington 1920, s. 21; E.O. Porter, *op. cit.*, s. 89–90.

¹⁴ „Rules and Regulations” [w:] *Journals of the Continental Congress...*, vol. II, s. 111–123.

¹⁵ I. Rusinowa, *Saratoga–Yorktown 1777–1781*, Warszawa 1984, s. 53–54; H.M. Ward, *op. cit.*, s. 13–29.

¹⁶ „Tuesday, November 7, 1775” [w:] *Journals of the Continental Congress 1774–1789*, eds. W.C. Ford [et al.], vol. III, 1775 September 21 – December 30, Washington 1905, s. 331–334.

gulujący kwestie dyscypliny w szeregach Armii Kontynentalnej. Składał się ze 101 artykułów zebranych w 18 sekcjach i charakteryzował się większą opresyjnością. Karze śmierci podlegało już 16 czynów, w tym w dwóch sytuacjach wyrok mógł zapaść w trybie obligatoryjnym, a w 14 w trybie fakultatywnym¹⁷. Zwiększono także dolegliwość kar cielesnych, podnosząc liczbę razów wymierzanych batem z 39 do 100 (sekcja XVIII, art. 3). Ponadto w kodeksie ujęto, że przestępstwa zagrożone karą śmierci i przypadki przemocy wobec cywili lub ich mienia miały być rozstrzygane przez sądy cywilne (sekcja X, art. 1)¹⁸. W 1777 r. kodeks znowelizowano, zmieniając brzmienie czterech artykułów¹⁹ i dodając jeden²⁰. W intencji ustawodawcy przyjęte regulacje miały wzmocnić motywację żołnierzy, kładąc główny nacisk na strach przed karą²¹.

Dopełnieniem działań mających zapewnić dyscyplinę w szeregach Armii Kontynentalnej było utworzenie urzędu Sędziego Rzecznika Generalnego (*Judge Advocate General – JAG*), sprawującego ogólny nadzór nad wojskowym wymiarem sprawiedliwości²² oraz oddziałów żandarmerii polowej (*provost*)²³. Te ostatnie zajmowały się głównie pilnowaniem więźniów oczekujących na rozprawę przed sądem i wykonywaniem wyroków śmierci²⁴.

Po zakończeniu wojny w obawie, że duża, stała armia może stać się zagrożeniem dla wolności obywateli, a jej utrzymanie okaże się nazbyt kosztowne, Kongres zlikwidował Armię Kontynentalną²⁵. W służbie pozostało jedynie 700 żołnierzy, spośród których stworzono pułk piechoty i dwie kompanie artylerii²⁶. Podstawową siłą obronną państwa miały stanowić pozostające w gestii władz stanowych jednolicie uzbrojone i wyszkolone milicje, które – jak mniemano – miały być efektywną siłą militarną w przypadku wybuchu wojny.

¹⁷ Szerzej na temat uregulowań prawnych i stosowania kary śmierci w Armii Kontynentalnej zob. Ł. Niewiński, *Stosowanie kary śmierci w amerykańskiej Armii Kontynentalnej w latach 1775–1783*, „Białostockie Teki Historyczne” 2014, nr 12, s. 117–129.

¹⁸ „Articles of War” [w:] *Journals of the Continental Congress 1774–1789*, eds. W.C. Ford [et al.], vol. V, 1776 June 5 – October 8, Washington 1906, s. 787–808.

¹⁹ „Monday, April 14, 1777” [w:] *Journals of the Continental Congress 1774–1789*, eds. W.C. Ford [et al.], vol. VII, 1777 January 1 – May 21, Washington 1907, s. 264–266.

²⁰ „Tuesday, May 27, 1777” [w:] *Journals of the Continental Congress 1774–1789*, eds. W.C. Ford [et al.], vol. VIII, 1777 May 22 – October 2, Washington 1907, s. 390.

²¹ H.M. Ward, *op. cit.*, s. IX.

²² Section XIV, Art. 3, „Articles of War” [w:] *Journals of the Continental*, t. V..., s. 801.

²³ „Establishment of the American Army” [w:] *Journals of the Continental Congress 1774–1789*, eds. W.C. Ford [et al.], vol. IX, 1778 May 2 – September 1, Washington 1908, s. 541.

²⁴ H.M. Ward, *op. cit.*, s. 139.

²⁵ „Wednesday, September 24, 1783” [w:] *Journals of the Continental Congress 1774–1789*, ed. G. Hunt, vol. XXV, 1783 September 1 – December 31, Washington 1922, s. 606.

²⁶ „Thursday, June 3, 1784” [w:] *Journals of the Continental Congress 1774–1789*, ed. G. Hunt, vol. XXVII, 1784 May 11 – December 24, Washington 1928, s. 530–531.

Wkrótce jednak okazało się, że z powodu nieustannych walk z Indianami²⁷ istnieje potrzeba wzmocnienia oddziałów armii stałej. W 1791 r. utworzono drugi pułk piechoty²⁸, a rok później sformowano trzy następne pułki piechoty oraz jednostki artylerii i dragonów, z zastrzeżeniem jednak, że zostaną one rozwiązane w momencie, gdy „Stany Zjednoczone zawrą pokój z plemionami indiańskimi”²⁹. Z oddziałów tych sformowano Legion Stanów Zjednoczonych (*Legion of the United States*), liczący etatowo 5190 żołnierzy, który stał się zalążkiem zawodowej armii federalnej³⁰.

W zakresie utrzymania dyscypliny w nowopowstałych formacjach wykorzystywano dotychczasowe regulacje³¹, z przyjętymi 31 maja 1786 r. poprawkami uwzględniającymi redukcję armii i rozdrobnienie oddziałów w warunkach pokojowych. Rozszerzono wówczas m.in. zasady regulujące powoływanie sądów oraz przyznano dowódcom garnizonów i fortów prawo do ich zwoływania i decydowania o wyrokach (art. 3)³².

W 1789 r. w życie weszła Konstytucja Stanów Zjednoczonych, na mocy której Kongres utracił funkcję wykonawczą, a część uprawnień wojskowych otrzymał prezydent. Został on głównodowodzącym armią i przedstawicielem egzekutywy. W ten sposób zyskał prawo do wydawania regulacji lub rozkazów zmierzających do zapewnienia porządku i dyscypliny w wojsku osobiście lub za pośrednictwem podległych mu urzędników. Kongres, jako naczelny organ władzy ustawodawczej, zachował uprawnienia do zatwierdzania ogólnych przepisów regulujących stan armii i określających tok pełnienia służby³³.

²⁷ Szerzej na ten temat zob. *Historia wojen Indian Ameryki Północnej*, red. M. Borowska [et al.], Poznań 1995, s. 41–43.

²⁸ „An Act to raising and adding another Regiment to the Military Establishment of the United States, and for making farther provision for the protection of the frontiers, March 3, 1791” [w:] *The Public Statutes at Large of the United States of America, from the Organization of the Government in 1789, to March 3, 1845*, ed. R. Peters, vol. I, Boston 1845, s. 222–224.

²⁹ „An Act for making farther and more effectual Provision for the Protection of the Frontiers of the United States, March 5, 1792” [w:] *ibidem*, s. 241.

³⁰ R.K. Wright Jr., *The Continental Army, Washington 2006*, s. 182; J.R. Maass, *Defending a New Nation*, Washington 2013, s. 27.

³¹ „An Act to recognize and adapt to the Constitution of the United States the establishment of the Troops raised under the Resolves of the United States in Congress assembled, and for other purposes therein mentioned, Sept. 29, 1789” [w:] *The Public Statutes*, vol. I..., s. 96.

³² „Administration of Juiste” [w:] *Journals of the Continental Congress 1774–1789*, ed. J.C. Fitzpatrick, vol. XXX, *1786 January 2 – July 31*, Washington 1934, s. 316–322.

³³ G.J.W. Urwin, „The Army of the Constitution”: *The Military, American Values, and the Early Republic* [w:] *American Military History: A Resource for Teachers and Students*, eds. P.H. Herbert, M.P. Noonan, Philadelphia 2013, s. 47–48; P. Derengowski, *Sprawiedliwość wojskowa w okresie wojny secesyjnej. Regulacje i procedury dotyczące sądów polowych – zarys problematyki* [w:] *Wojna i prawo. Z dziejów wojskowości polskiej i powszechnej*, red. A. Niewiński, Oświęcim 2020, s. 171.

10 kwietnia 1806 r., w celu dostosowania przepisów prawnych do nowych realiów ustrojowych, Kongres uchwalił nową wersję kodeksu dyscyplinarnego. W dokumencie zniesiono podział na sekcje i nadano mu postać zbioru ponumerowanych artykułów. W warstwie merytorycznej w dużym stopniu były one powtórzeniem zapisów obowiązujących wcześniej, z modyfikacjami wynikającymi z potrzeby dostosowania ich do Konstytucji oraz – co nie zostało wyraźnie stwierdzone – do Piątej, Szóstej i Ósmej Poprawki. Całość obejmowała 101 artykułów z dodatkowymi zapisami dotyczącymi karania szpiegów³⁴. Co godne uwagi, tak jak poprzednio kryminalizowały one wyłącznie przestępstwa wojskowe³⁵.

Treść *Artykułów Wojennych* z 1806 r. była nowelizowana kilkakrotnie. Sześć lat po jej uchwaleniu zmieniono cztery artykuły, a w latach 30. XIX w. zrewidowano zapisy trzech i dodano jeden. Największe zmiany miały miejsce podczas wojny secesyjnej (1861–1865), gdy zmieniono 17 artykułów i dodano osiem³⁶.

Po wojnie secesyjnej, w 1874 r. Kongres przyjął nowy kodeks, tym razem składający się ze 128 artykułów. Odzwierciedlały one doświadczenia z zakończonej wojny i zawierały m.in. zakaz stosowania kar cielesnych (art. 98). Jedną z ważniejszych zmian było utworzenie nowej kategorii sądów – sądów polowych (*field officer court*) – zwoływanych w czasie wojny przez dowódcę w celu ukarania sprawców przestępstw niepodlegających karze śmierci (art. 80)³⁷.

W następnych latach w *Artykułach Wojennych* zaszło kilka ważnych zmian. Wśród nich znalazła się poprawka z 1890 r., w której ustanowiono instytucję jednoosobowego sądu doraźnego (*summary courts-martial*), mającego w czasie pokoju orzekać o winie szeregowych za drobne przewinienia³⁸. W 1913 r. wprowadzono natomiast nowelizację, która zlikwidowała sądy polowe, a w miejsce sądów pułkowych i garnizonowych wprowadziła sądy specjalne (*special courts-martial*), które otrzymały prawo do orzekania kary więzienia w wymiarze do sześciu miesięcy³⁹. Co wymaga podkreślenia,

³⁴ „An Act for establishing Rules and Articles for the government of the Armies of the United States, April 10, 1806” [w:] *The Public Statutes at Large of the United States of America, from the Organization of the Government in 1789, to March 3, 1845*, ed. R. Peters, vol. II, Boston 1845, s. 359–372.

³⁵ B.J. Kyle, A.G. Reiter, *Military Courts and the Legal Battle for Democracy. The Politics of Military Justice*, London, New York 2021, s. 199.

³⁶ *A Manual for Courts-Martial...*, s. IX–X.

³⁷ „Articles of War” [w:] *Revised Statutes of the United States Passed at the First Session of the Forty-Third Congress, 1873–74*, Washington 1878, s. 229–242.

³⁸ „An Act to promote the administration of justice in the Arm, October 1, 1890” [w:] *The Statutes at Large of the United States of America, from December, 1889, to March, 1891*, vol. XXVI, Washington 1891, s. 648–649.

³⁹ „An Act Making appropriations for the support of the Army for the fiscal year ending June nineteen hundred and fourteen, March 2 1913” [w:] *The Statutes at Large of the United States of America, from March, 1911, to March, 1913*, vol. XXXVII, pt. I, Washington 1913, s. 721–723.

nadal nie były to sądy w powszechnym tego słowa znaczeniu. Posiadały one odrębne procedury, a prowadzone przez nie postępowania w pełni pozostawały w gestii dowódców⁴⁰.

Artykuły Wojenne z 1874 r. zostały gruntownie zrewidowane w 1916 r.⁴¹ Dokonano wtedy reklasyfikacji części artykułów, co zapewniło większą spójność całości i usunięto liczne anachronizmy, nie naruszając jednak zasad powoływania sądów i zatwierdzania ich wyroków przez dowódców wojskowych⁴².

Przystąpienie Stanów Zjednoczonych do pierwszej wojny światowej w 1917 r. spowodowało, że liczebność armii gwałtownie wzrosła z ok. 30 tys. do 4,05 mln żołnierzy. Do służby przyjęto ponad 200 tys. oficerów, którzy z reguły mieli tylko krótkie przeszkolenie⁴³, co spowodowało wiele problemów związanych ze sprawowaniem władzy sądowniczej. Legło to m.in. u podstaw wadliwego wyrokowania, co doprowadziło po zakończeniu wojny do fali krytyki i zainicjowania działalności społecznego ruchu na rzecz cywilizacji prawa wojskowego oraz częściowej przebudowy systemu prawa wojskowego⁴⁴.

Większość postulatów zgłoszonych przez aktywistów tego ruchu została jednak odrzucona przez Kongres. Jedynie kilka z nich znalazło odzwierciedlenie w nowych *Artykułach Wojennych* uchwalonych w 1920 r. Liczący 121 artykułów dokument zawierał zapisy, które zapewniały namiastkę ochrony prawnej oskarżonych i wprowadzały mechanizmy wewnętrznej kontroli wyroków⁴⁵. Z niewielkimi zmianami dokument ten obowiązywał przez następne 30 lat.

W czasie drugiej wojny światowej w szeregach armii amerykańskiej znalazło się 11,26 mln żołnierzy⁴⁶, co spowodowało, że proporcjonalnie

⁴⁰ E.F. Sherman, *op. cit.*, s. 4; D.A. Schlueter, *The Court-Martial: A Historical Survey*, „Military Law Review” 1980, vol. 87, s. 155.

⁴¹ „An Act Making appropriations for the support of the Army for the fiscal year ending June thirtieth, nineteen hundred and seventeen, and for other purposes, August 29, 1916” [w:] *The Statutes at Large of the United States of America, from December, 1915, to March, 1917*, vol. XXXIX, pt. I, Washington 1917, s. 650–670.

⁴² *Current Legislation*, „Columbia Law Review” 1921, vol. 5, s. 477–478.

⁴³ W.C. Rigby, *Military Penal Law: A Brief Survey of the 1920 Revision of the Articles of War*, „Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology” 1921, vol. 1, s. 87.

⁴⁴ Jako główne wady rozwiązań prawnych uznano nadmierną opresyjność wymierzanych kar za błahe czyny, brak instytucji odwoławczych i możliwość nakazania przez organ powołujący sąd ponowne rozpatrzenie sprawy w przypadku wyroku niewinniającego, *Current Legislation...*, s. 477.

⁴⁵ „An Act To amend an Act entitled »An Act for making further and more effectual provision for the national defense, and for other purposes« approved June 3 1916 and to establish military justice, June 4, 1920” [w:] *The Statutes at Large of the United States of America, from May, 1919, to March, 1921*, vol. XLI, pt. I, Washington 1921, s. 787–812.

⁴⁶ D.A. Blum, *American War and Military Operations Casualties: Lists and Statistics*, CRS Report No. RL32492, Washington 2018, s. 2.

wzrosły problemy dyscyplinarne. W reakcji na to sądy wojskowe wydawały surowe wyroki, często nawet za błahe wykroczenia. Z tego powodu po zakończeniu wojny doszło do odnowienia ruchu na rzecz reformy wojskowego wymiaru sprawiedliwości⁴⁷.

Ulegając presji społecznej, w 1948 r. sekretarz Departamentu Obrony powołał komisję pod przewodnictwem profesora prawa z Uniwersytetu Harvarda Edmunda M. Morgana w celu rewizji i konsolidacji różnych systemów wymiaru sprawiedliwości istniejących w głównych siłach zbrojnych. Doprowadziło to do powstania „Jednolitego Kodeksu Sprawiedliwości Wojskowej” (*Uniform Code of Military Justice – UCMJ*), który wszedł w życie 31 maja 1951 r.⁴⁸ Przyjęte w nim rozwiązania zapewniały poprawę ochrony praw oskarżonym i rozwiązały kwestię odwoływania się od wyroku przez utworzenie Wojskowego Sądu Apelacyjnego (*Court of Military Appeals*), składającego się z doświadczonych sędziów cywilnych⁴⁹.

Rosnąca obecność wojskowa na świecie i zaangażowanie wojsk amerykańskich w liczne konflikty zbrojne po drugiej wojnie światowej wywołały wiele krytycznych uwag odnoszących się do funkcjonowania UCMJ. Przełomowym momentem była wojna w Wietnamie (1964–1973), która zaowocowała ożywioną dyskusją nad stosowaniem prawa wojskowego⁵⁰. Efektem tego była pierwsza poważna nowelizacja UCMJ w 1968 r., na mocy której przyjęto dalsze praktyki sądów cywilnych⁵¹. Zapoczątkowało to ewolucję UCMJ, zmierzającą do zapewnienia adekwatności systemu sądów wojskowych do nowych wyzwań, gwarantując skuteczne egzekwowanie dyscypliny w armii. Efektem tego było wprowadzenie do końca 2023 r. ponad 50 poprawek i uzupełnień, mających na celu egzekwowanie określonych standardów zachowania ważnych nie tylko w utrzymaniu karności, ale także w utrzymaniu szacunku publicznego do sił zbrojnych⁵².

⁴⁷ Głównym zarzutem był brak niezależności sądów, *Report of the Military Justice Review Group. Part I: UCMJ recommendations*, December 22, 2015, 68, <<https://jsc.defense.gov/Portals/99/MJRG%20Part%201.pdf>> [dostęp: 02.04.2025].

⁴⁸ „An Act. To unify, consolidate, revise, and codify the Articles of War, the Articles for the Government of the Navy, and the disciplinary laws of the Coast Guard, and to enact and establish a Uniform Code of Military Justice, May 5, 1950” [w:] *The United States Statutes at Large 1950–1951*, vol. 64, pt. 1, Washington 1952, s. 107–149.

⁴⁹ E.M. Morgan, *The Background of the Uniform Code of Military Justice*, „Vanderbilt Law Review” 1953, vol. 2, s. 174.

⁵⁰ Było to skutkiem takich wydarzeń jak masakra w wiosce M Lai, H. Zinn, *Ludowa historia Stanów Zjednoczonych. Od roku 1492 do dziś*, tłum. A. Wojtasik, Warszawa 2016, s. 618–620.

⁵¹ W.L. Friesner, *Military Justice and the Military Justice Act of 1968: How Far Have We Come?*, „SMU Law Review” 1969, vol. 23, s. 566.

⁵² G.E. Maggs, *Amendments to the Uniform Code of Military Justice Since 1950* (2024 Edition), Washington 2024, s. 2.

III. Ewolucja systemu penitencjarnego

Już w momencie ustanowienia pierwszych regulacji dyscyplinarnych wśród sankcji za niepodporządkowanie się normom prawnym znajdowała się kara pozbawienia wolności. Armia nie dysponowała jednak własnymi więzieniami, a skazani odbywali ją pod strażą w 32 fortach rozrzuconych na terenie całego kraju albo w więzieniach stanowych⁵³. Warunki i zasady odbywania kary w miejscach odosobnienia znacznie się różniły między sobą, co powodowało, że skazani traktowani byli niejednolicie. W więzieniach stanowych często maltretowano ich i poddawano okrutnym praktykom⁵⁴. Ponadto armia nie miała kontroli nad osadzonymi żołnierzami, a ich pobyt w cywilnych więzieniach obciążał budżet Departamentu Wojny⁵⁵.

Na początku lat 70. XIX w. mjr Thomas Francis Barr jako jeden z pierwszych zwrócił uwagę przełożonych na te problemy, za co został później okrzyknięty mianem „ojca amerykańskiego więziennictwa wojskowego”⁵⁶. W konsekwencji podjętych przez niego starań w marcu 1873 r. Kongres zdecydował o oddzieleniu skazanych za przestępstwa wojskowe od więźniów odsiadujących wyroki za ciężkie przestępstwa oraz o utworzeniu specjalnego więzienia wojskowego w Rock Island Arsenal⁵⁷.

Lokalizacja więzienia wywołała jednak sprzeciw sekretarza wojny, który – powołując się na względy bezpieczeństwa – zakwestionował jego umiejscowienie na terenie arsenału. Ostatecznie w maju 1874 r. Kongres zmienił lokalizację więzienia i podjął rezolucję o przeniesieniu go do Fort Leavenworth w Kansas⁵⁸.

Wieżenie rozpoczęło działalność w maju 1875 r., kiedy to przyjęto pierwszą czteroosobową grupę skazanych. Ich liczba stopniowo rosła i 1 stycznia 1876 r. przebywało w nim już 239 osadzonych. Do ich pilnowania oddelegowano kompanię wojska liczącą 69 żołnierzy i dwóch oficerów⁵⁹.

⁵³ R.R. Youngs, „A History of U.S. Army Corrections”, Master’s Thesis (Sam Houston State University, 1983), s. 6.

⁵⁴ W więzieniach w stanie: Alabama, Arkansas, Georgia, Indiana, Kentucky, Missouri i Oregon stosowano karę chłosty, ponadto w niektórych więzieniach skazani byli zakuwani w kajdany oraz wymierzano im karę ciemnicy o chlebie i wodzie, H. Shindler, *History of the United States Military Prison*, The Army Service School Press, 1911, s. 10.

⁵⁵ W 1872 r. koszt utrzymania 346 żołnierzy w 11 więzieniach stanowych wynosił rocznie 75 tys. dolarów, R.R. Youngs, *op. cit.*, s. 12.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 6. Barr był cywilnym prawnikiem o liberalnych poglądach, który zdobył wiedzę na temat prawa wojskowego podczas pracy jako urzędnik państwowy w Waszyngtonie. W 1865 r. zaciągnął się do wojska i w stopniu majora pełnił służbę w JAG, N.W. Foss, „Leavenworth: A History of the United States Disciplinary Barracks”, Master’s Thesis (University of Canterbury, 2018), s. 30–33.

⁵⁷ Sec. 1344, „Military Prison, 3 Mar. 1873” [w:] *Revised Statutes...*, s. 242.

⁵⁸ H. Shindler, *op. cit.*, s. 24–26.

⁵⁹ Appendix „Prisoner Population and Guards at USDB May 1875–1895” [w:] *ibidem*, s. 98.

Pierwszym gubernatorem więzienia został mjr James M. Robertson⁶⁰. Samo więzienie składało się z kilku zaadaptowanych do celów więziennych budynków ogrodzonych drewnianym płotem, który z czasem został zastąpiony wysokim murem zbudowanym z kamienia wydobywanego na miejscu przez więźniów.

Naczelną ideą przyświecającą resocjalizacji osadzonych w więzieniu w Fort Leavenworth było założenie, że jej najlepszą formą będzie ciężka praca. Oczekiwano także, że świadcząc pracę, więźniowie „zarobią” na jego utrzymanie, jednocześnie nabywając umiejętności przydatne w życiu cywilnym. W tym celu uruchomiono warsztaty produkujące buty wojskowe i różnego rodzaju akcesoria skórzane, a po oprostowaniu tej formy działalności zarobkowej przez związki zawodowe przemysłu skórzanego, przedstawiono się na wytwarzanie wycieraczek i dywanów, a później także namiotów i żagli. Osadzeni wykorzystywani byli ponadto do pracy w kamieniołomach, w stuakrowym gospodarstwie rolnym oraz do prac budowlanych na terenie więzienia i poza nim⁶¹.

Więźniowie objęci zostali także działalnością edukacyjną. Na ich potrzeby zorganizowano kursy zawodowe i wprowadzono wymóg nauki dla analfabetów. W 1880 r. otwarto bibliotekę więzienną⁶².

Departament Wojny nie był jednak w pełni zadowolony z funkcjonowania więzienia. Krytycy istnienia tej placówki podnosili, że lepszym rozwiązaniem będzie przetrzymywanie osadzonych w miejscach, gdzie dokonali przestępstwa, przez co zaoszczędzi się rocznie 15 tys. dolarów na ich transport⁶³. Łatwiej też będzie osiągnąć cele wychowawcze wobec skazanych, a ich przykład będzie przestrogą dla innych. Kierując się względami finansowymi i opinią władz wojskowych, w 1895 r. Kongres podjął decyzję o zamknięciu więzienia wojskowego w Fort Leavenworth i przekazaniu jego obiektów Departamentowi Sprawiedliwości⁶⁴. Na jego bazie miało powstać pierwsze więzienie federalne. Dla armii oznaczało to powrót do wcześniejszego systemu izolowania skazanych w fortach rozsianych po całym kraju, co przysporzyło wiele problemów. Związane one były m.in. ze znalezieniem pożytecznego i opłacalnego zatrudnienia skazanych oraz potrzebą oddelegowania dużej liczby żołnierzy do pilnowania osadzonych⁶⁵. Stan ten

⁶⁰ R.R. Youngs, *op. cit.*, s. 11.

⁶¹ *Ibidem*, s. 12–13, 15.

⁶² *Ibidem*, s. 13–14.

⁶³ *Ibidem*, s. 17–18.

⁶⁴ „An Act making appropriations for sundry civil expenses of the Government for the fiscal year ending June thirtieth, eighteen hundred and ninety-six, and for other purposes, March 2, 1895” [w:] *Statutes at Large of the United States of America, from August, 1893, to March, 1895*, vol. XXVIII, Washington 1895, s. 957.

⁶⁵ J.S. Price, *History of the United States Disciplinary Barracks, 1875–Present*, Fort Leavenworth 1978, s. 11–16.

utrzymywał się do 1906 r., kiedy w innej lokalizacji zakończono budowę nowego więzienia federalnego, a niespełniające cywilnych standardów obiekty zwrócono armii⁶⁶. Umożliwiło to reaktywowanie więzienia wojskowego, którego mury szybko zapełniły się więźniami⁶⁷. 1 stycznia 1907 r. przebywało w nim już 698 osadzonych⁶⁸. Do ich pilnowania oddelegowane był dwie kompanie wojska liczące łącznie 165 żołnierzy⁶⁹.

Stale rosnące potrzeby w zakresie zapewnienia miejsc dla osadzonych wymusiły utworzenie filii więzienia wojskowego. 8 czerwca 1907 r. Kongres podjął decyzję o utworzeniu na położonej w Zatoce San Francisco wyspie Alcatraz Pacyficznej Filii Więzienia Wojskowego Stanów Zjednoczonych (*Pacific Branch of the U.S. Military Prison*)⁷⁰, a w 1914 r. powołał do życia jego „atlantycką” filię (*Atlantic Branch of the U.S. Military Prison*) w Fort Jay w Nowym Jorku. 27 maja 1908 r. Kongres zatwierdził także fundusze na modernizację i rozbudowę więzienia w Fort Leavenworth. Wydatki na ten cel miały zamknąć się w kwocie 583 tys. dolarów⁷¹. Prace budowlane rozpoczęły się latem 1908 r. i postępowały szybko m.in. dzięki wykorzystywaniu pracy więźniów. Oprócz prac budowlanych osadzeni zatrudnieni byli w: kamieniołomach, cegielni, tartakach, wapiennikach, farmie więziennej, przy obsłudze maszyn do produkcji bloczków betonowych. Ponadto zajmowali się kowalstwem, ciesielstwem i pracowali w różnego rodzaju warsztatach. W 1910 r. spośród 898 osadzonych 200 objętych było różnymi formami zajęć edukacyjnych⁷².

Większość osadzonych w wojskowych więzieniach nie była zatwardziałymi przestępcami, a najczęstszym czynem skutkującym wyrokiem ograniczenia wolności była w tym czasie dezercja albo samowolne oddalenie. Biorąc powyższe pod uwagę, w 1915 r. więzienie w Fort Leavenworth zostało przemianowane na Koszary Dyscyplinarne Stanów Zjednoczonych (*U.S. Disciplinary Barracks – USDB*)⁷³. Zmieniono także nazwy ich filii, sto-

⁶⁶ „An Act Making appropriations to supply urgent deficiencies in the appropriations for the fiscal year ending June thirtieth, nineteen hundred and six, and for prior years, and for other purposes, February 27, 1906” [w:] *Statutes at Large of the United States of America, from December, 1905, to March, 1907*, vol. XXXIV, pt. I, Washington 1907, s. 32.

⁶⁷ Do więzienia wojskowego zostali przeniesieni wszyscy więźniowie, którzy mieli do odbycia co najmniej rok kary. Pozostali mieli dokończyć odbywanie kary w dotychczasowych miejscach odosobnienia, J.S. Price, *op. cit.*, s. 17.

⁶⁸ R.R. Youngs, *op. cit.*, s. 21.

⁶⁹ H.N. Jones, *U.S.D.B. History, Fort Leavenworth* [1957], s. 10.

⁷⁰ „An Act Making appropriations for sundry civil expenses of the Government for the fiscal year ending June thirtieth, nineteen hundred and nine, and for other purposes, May 27, 1908” [w:] *Statutes at Large of the United States of America, from December, 1907, to March, 1909*, vol. XXXV, pt. I, Washington 1909, s. 363–364.

⁷¹ J.S. Price, *op. cit.*, s. 19.

⁷² *Ibidem*, s. 21.

⁷³ „An Act Making appropriations for the support of the Army for the fiscal year ending June

sownie na *Pacific Branch of the U.S. Disciplinary Barracks* i *Atlantic Branch of the U.S. Disciplinary Barracks*⁷⁴.

System więzienny wystawiony został na poważną próbę w czasie pierwszej wojny światowej, gdy koszary dyscyplinarne zostały poddane znacznemu obłożeniu na skutek wzrostu liczby skazanych. Żeby dostosować się do nowej sytuacji, obiekty więzienne zostały rozbudowane w trybie pilnym w taki sposób, aby pomieścić 5 tys. więźniów, spośród których 3 tys. można było ulokować w tymczasowych barakach bez cel⁷⁵. Latem 1919 r. w szczytowym momencie obłożenia w USDB i ich filiach przebywało 3728 osób. Dodatkowo 855 żołnierzy odbywało kary w więzieniach federalnych i stanowych⁷⁶. W przeważającej liczbie byli to dezercerzy⁷⁷ albo osoby odmawiające służby wojskowej z powodu sumienia, które były w tym czasie traktowane z całą surowością prawa.

W warunkach trwającej wojny priorytetowym zadaniem administracji więziennej było przywrócenie jak największej liczby osadzonych „pod sztandary”, względnie ich readaptacja społeczna⁷⁸. Temu miały służyć zapoczątkowany latem 1918 r. program warunkowych zwolnień i powołanie w lutym 1919 r. Rady ds. Ułaskawień⁷⁹. W efekcie podjętych działań w 1920 r. doszło do gwałtownego spadku populacji więźniów w USDB, a następnie ustabilizowania ich liczby na poziomie 1,2–1,3 tys. osadzonych. Redukcji uległa także liczba strażników (z 700 do 490)⁸⁰.

W latach 20. XX w. – w związku ze wzrostem przestępczości w Stanach Zjednoczonych – nastąpiło przepełnienie w większości federalnych zakładów karnych. Inaczej sytuacja wyglądała w placówkach więziennych pozostających pod zarządem wojska. Skłoniło to w sierpniu 1929 r. Departament Sprawiedliwości do skierowania prośby do władz wojskowych o utworzenie cywilnego aneksu więziennego w USDB. Na mocy osiągniętego porozumienia 14 września 1929 r. placówkę tę przekazano cywilnym władzom federalnym w pięcioletnią dzierżawę, która została następnie przedłużona o kolejne sześć lat⁸¹. W 1933 r. podobny los spotkał ośrodek w Alcatraz, przekształcony w więzienie cywilne. Głównym miejscem odosobnienia

---

thirtieth, nineteen hundred and sixteen, March 4, 1915 [w:] *The Statutes at Large of the United States of America, from March, 1913, to March, 1915*, vol. XXXVIII, pt. I, Washington 1915, s. 1062–1063.

⁷⁴ R.R. Youngs, *op. cit.*, s. 21.

⁷⁵ J.S. Price, *op. cit.*, s. 26.

⁷⁶ W.C. Rigby, *op. cit.*, s. 90.

⁷⁷ W 1917 r. spośród 1,6 tys. skazanych 67% otrzymało wyroki za dezercję, D.K. Haasenritter, „A Comparative Study of the Demographic Profiles of Prisoners Confined in the Federal and U.S. Army Correctional Systems”, Master’s Thesis (University of South Carolina, 1990), s. 27.

⁷⁸ N.W. Foss, *op. cit.*, s. 56.

⁷⁹ J.S. Price, *op. cit.*, s. 27.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 29.

⁸¹ J.W. Partin, *A Brief History of Fort Leavenworth 1827–1983*, Fort Leavenworth 1983, s. 40.

wojskowych stał się teraz Fort Joy⁸². Stan ten utrzymywał się do 1940 r., kiedy w związku z możliwością przyłączenia się Stanów Zjednoczonych do wojny obiekt w Fort Leavenworth wrócił pod kontrolę armii. W tym samym czasie na skutek nacisków władz miejskich zlikwidowano placówkę w Nowym Jorku⁸³.

Wkrótce po przystąpieniu w 1941 r. Stanów Zjednoczonych do drugiej wojny światowej nastąpił gwałtowny wzrost więźniów osadzonych w wojskowych placówkach penitencjarnych. W szczytowym momencie w październiku 1945 r. było ich 37 766⁸⁴. Aby sprostać rosnącej populacji osadzonych, pojemność USDB zwiększono do 3 tys. miejsc oraz uruchomiono 10 zamiejscowych oddziałów USDB. Dodatkowo w grudniu 1942 r. otwarto pierwszy z dziewięciu ośrodków resocjalizacyjnych, których celem było szkolenie i przywrócenie do służby osadzonych. Trafiali do nich głównie tzw. więźniowie garnizonowi, którzy zostali skazani za drobne przewinienia na krótkoterminowe wyroki. Działały one w kontynentalnej części Stanów Zjednoczonych, jak i na terenach zamorskich⁸⁵. Oprócz tego armia obsługiwała więzienie stanowe w Nowym Jorku i od stycznia 1947 r. użytkowała nowoczesny ośrodek w Lompoc w Kalifornii, w którym mogło przebywać 1551 więźniów⁸⁶.

Tysiące żołnierzy odbywało także karę w aresztach i więzieniach poza granicami kraju⁸⁷. Wynikało to z założenia, że byłoby niesprawiedliwością wobec żołnierzy przebywających na froncie, gdyby więźniowie byli odsyłani do kraju. Wyłączeni z tego systemu zostali tylko skazani na dożywocie albo długie wyroki wykonywane w USDB bądź w federalnym więzieniu. Po zakończeniu wojny z Japonią zaniechano tych praktyk i gdy tylko pojawiło się miejsce na statkach, więźniowie byli transportowani do kraju w grupach po 400 osób⁸⁸.

Liczba miejsc, gdzie przetrzymywano skazanych, znacząco zmniejszyła się dopiero po zakończeniu wojny koreańskiej (1950–1953). W 1955 r. zlikwidowano zamiejscowe filie USDB, a w 1959 r. przekazano władzom federalnym oddział w Lompoc. Sprawilo to, że USDB stało się jedynym ośrodkiem odosobnienia o zaostrożonym rygorze⁸⁹. Poza nim do tymczasowego przetrzymywania przestępców lub osób odbywających krótkie wyroki

⁸² J.S. Price, *op. cit.*, s. 31.

⁸³ R.R. Youngs, *op. cit.*, s. 32.

⁸⁴ J.S. Price, *op. cit.*, s. 36.

⁸⁵ Po zakończeniu działań wojennych ośrodki te zostały stopniowo rozwiązane. Ostatni z nich został zamknięty w maju 1946 r., *ibidem*, s. 39.

⁸⁶ R.R. Youngs, *op. cit.*, s. 37–38.

⁸⁷ J.W. Partin, *op. cit.*, s. 42.

⁸⁸ J.S. Price, *op. cit.*, s. 38–39.

⁸⁹ R.R. Youngs, *op. cit.*, s. 38.

wykorzystywano sześć aresztów wybudowanych w latach 1952–1956⁹⁰ oraz stare obiekty w bazach wojskowych w kraju i poza jego granicami.

Działalność resocjalizacyjna w więzieniach opierała się na ciężkiej pracy. Osadzeni pracowali 44 godziny tygodniowo, co spowodowało, że więzienia były samowystarczalne, a nawet przynosiły oszczędności⁹¹. Priorytetem w czasie wojny było jednak przywrócenie jak największej liczby żołnierzy na front. Z tego powodu wobec więźniów zaczęto stosować progresywne miary wykonywania kary, zwolnienia warunkowe i ułaskawienia. W ten sposób podczas drugiej wojny światowej spośród ogólnej liczby 84 245 osadzonych do szeregów powróciło 42 373, co stanowiło mniej więcej ekwiwalent trzech dywizji piechoty. W czasie wojny koreańskiej z grupy 18 653 więźniów do służby wróciło 4800⁹². Obok ewidentnych korzyści dla armii (zachowanie w służbie wyszkolonych żołnierzy) i samych osadzonych (uniknięcie ciężaru związanego z niehonorowym zwolnieniem z armii) działania te pozwoliły na utrzymaniu populacji więźniów w wojskowych placówkach penitencjarnych na rozsądnym poziomie.

W drugiej połowie lat 50. XX w. władze więzienne rozszerzyły wysiłki na rzecz edukacji więźniów, wprowadzając obowiązkowe nauczanie na poziomie podstawowym, a także umożliwiając osadzonym korespondencyjną naukę w zakresie szkoły średniej i na kursach zawodowych. W 1960 r. we współpracy z *Highland Junior College* w USDB uruchomiono zaoczne studia I stopnia⁹³. W pracy ze skazanymi sięgnięto również po nowoczesne metody psychologii, psychiatrii i socjologii⁹⁴. Jedną z widocznych zmian w tym czasie było usunięcie napisu „USDB” z ubrań więźniów i wydanie imiennych plaketek, co miało przywrócić im osobowość⁹⁵.

W tym okresie większą wagę zaczęto przykładać także do wykształcenia i standardów pracy personelu więziennego. Określono kryteria, jakie mieli spełniać strażnicy, i objęto ich szkoleniem prowadzonym w cywilnych oraz wojskowych ośrodkach⁹⁶.

Z chwilą rozpoczęcia interwencji w Wietnamie populacja więźniów ponownie zaczęła rosnąć, osiągając 15 grudnia 1969 r. liczbę 7016 osadzonych⁹⁷. Odnowiło to zainteresowanie społeczne warunkami panującymi w wojskowych obiektach więziennych. W odpowiedzi na to w 1968 r. Kongres przyjął akt, w którym nakazano resocjalizację więźniów, mając na

⁹⁰ *Ibidem*, s. 51.

⁹¹ W 1943 r. szacowane one były na 197,9 tys. dolarów, *ibidem*, s. 40.

⁹² D.K. Haasenritter, „A Comparative Study...”, s. 31.

⁹³ R.R. Youngs, *op. cit.*, s. 46–47.

⁹⁴ N.W. Foss, *op. cit.*, s. 82–84.

⁹⁵ J.S. Price, *op. cit.*, s. 43.

⁹⁶ R.R. Youngs, *op. cit.*, s. 46.

⁹⁷ D.K. Haasenritter, „A Comparative Study...”, s. 33.

uwadze w pierwszej kolejności przywrócenie ich do służby lub powrót do cywilnego życia jako użytecznych obywateli⁹⁸. Oznaczało to zmianę ogólnej filozofii karania, opartej dotychczas na odwecie i odstraszeniu na rzecz rehabilitacji i/lub przywrócenia w szeregi armii.

Kierując się tymi założeniami, w USDB wdrożono programy mające zapewnić powrót „pod sztandary” jak największej liczby osadzonych. Ponadto 1 lipca 1968 r. w Fort Riley w Kansas utworzono Resocjalizacyjny Ośrodek Szkoleniowy Armii Stanów Zjednoczonych (*U.S. Army Correctional Training Facility*), gdzie więźniowie poddawani byli intensywnemu, dziesięciodniowemu szkoleniu wojskowemu i ścisłemu nadzorowi, po czym mogli być przywróceny do służby⁹⁹. W 1973 r. ośrodek przemianowano na Brygadę Przeszkolenia Armii Stanów Zjednoczonych (*U.S. Army Retraining Brigade – USARB*), a w 1982 r. przekształcono w placówkę odosobnienia i szkolenia Działalności Resocjalizacyjnej Armii Stanów Zjednoczonych (*U.S. Army Correctional Activity*)¹⁰⁰. Pod tą nazwą ośrodek funkcjonował do 1992 r.

Oprócz wspomnianej placówki w armii cały czas istniały areszty wewnętrzne, do których kierowano skazanych na karę pozbawienia wolności krótszą niż 70 dni bądź oczekujących na rozprawę. Ulokowane były one na obszarze kontynentalnej części Stanów Zjednoczonych, gdzie było ich 24 oraz poza nią – 18. Za granicą placówki znajdowały się na terenie: Republiki Federalnej Niemiec, Korei Południowej, Wietnamu Południowego, Japonii, Włoch, Panamy i Tajlandii. W połowie grudnia 1969 r. przebywało w nich 1093 żołnierzy¹⁰¹. Skazani na karę dożywocia albo długoterminowy pobyt w więzieniu odbywali ją natomiast w USDB, które były jedynym ośrodkiem o maksymalnym poziomie bezpieczeństwa dla więźniów. Jego pojemność wynosiła w tym czasie 1882 miejsc¹⁰².

Po zakończeniu wojny w Wietnamie i zniesieniu w 1973 r. poboru część placówek penitencjarnych zlikwidowano. Spadła też liczba osadzonych. W 1982 r. w 20 ośrodkach penitencjarnych zarządzanych przez armię przebywało średnio 2912 mężczyzn i 49 kobiet, w tym w USDB – 1464 mężczyzn i 14 kobiet¹⁰³. Placówki, w których żołnierze odbywali kary, podlegały:

⁹⁸ „An Act. To amend titles 10, 14, and 37, United States Code, to provide for confinement and treatment of offenders against the Uniform Code of Military Justice, July 5, 1968” [w:] *United States Statutes at Large. 1968*, vol. 82, Washington 1969, s. 287.

⁹⁹ R.R. Youngs, *op. cit.*, s. 54–59.

¹⁰⁰ *Ibidem*, s. 64.

¹⁰¹ Table 4. „Confinement Facilities Operating 1969, 1975–1979” [w:] *ibidem*, s. 72–74.

¹⁰² J.S. Price, *op. cit.*, s. 49.

¹⁰³ Table C-10. „Normal capacity and average population of U.S. Army correctional centers, by location, 1982” [w:] M.W. Cahalan, *Historical Corrections Statistics in the United States, 1850–1984*, Rockville 1987, s. 229.

Dowództwu Armii Stanów Zjednoczonych (*U.S. Army Forces Command*), Dowództwu ds. Szkolenia i Doktryny Armii Stanów Zjednoczonych (*U.S. Training and Doctrine Command*) oraz lokalnym dowództwom poza granicami Stanów Zjednoczonych¹⁰⁴. Od 1988 r. wszystkie wojskowe zakłady karne są certyfikowane przez Amerykańskie Stowarzyszenie Penitencjarne (*American Correctional Association*)¹⁰⁵.

Taki stan (z pewnymi zmianami co do liczby ośrodków) utrzymywał się do 2007 r., kiedy to utworzono Dowództwo Więziennictwa Armii Stanów Zjednoczonych (*U.S. Army Corrections Command – USACC*). Jego misją jest dowodzenie i kontrola oraz nadzór operacyjny nad polityką, zasobami, a także wsparcie placówek tworzących System Resocjalizacji w Armii (*Army Correction System*)¹⁰⁶. W chwili utworzenia USACC podlegało mu sześć ośrodków: wybudowany w 2002 r. nowy, posiadający 515 miejsc kompleks więzienny w Fort Leavenworth (USDB), trzy regionalne zakłady resocjalizacyjne na terenie Stanów Zjednoczonych (Fort Lewis w Washingtonie, Fort Sill w Oklahomie i Fort Knox w Kentucky) oraz dwa zakłady karne poza ich granicami (w Coleman w Niemczech i w Camp Humphreys w Korei Południowej). Łącznie przebywało w nich 2,3 tys. osadzonych¹⁰⁷.

Wśród nich najliczniejszą grupą byli teraz sprawcy gwałtów¹⁰⁸. Pod koniec 2022 r. spośród 511 żołnierzy wojsk lądowych przebywających w zakładach karnych 74,6% zostało skazanych za przestępstwa na tle seksualnym, 19,4% za stosowanie przemocy, w tym 10,8% odbywało wyroki za morderstwo albo nieumyślne zabójstwo¹⁰⁹.

Aktualnie w roku 2025 więzienia wojskowe są zorganizowane w systemie trójstopniowym¹¹⁰. Podział ten wynika ze zróżnicowania więźniów ze względu na czas odbywania kary, zapewnienia im dostępności do programów resocjalizacyjnych (szkolenia zawodowego, leczenia uzależnień i profilaktyki zdrowia psychicznego) oraz stopnia zabezpieczeń.

¹⁰⁴ Table 5, „Confinement Facilities Operating (1980–1982)” [w:] R.R. Youngs, *op. cit.*, s. 81–82.

¹⁰⁵ *Army Corrections Command Correctional Facilities*, <<https://www.army.mil/corrections#org-correctional-facilities>> [dostęp: 02.04.2025].

¹⁰⁶ *Army Corrections Command*, <<https://arba.army.pentagon.mil/acc-overview.html>> [dostęp: 07.04.2025].

¹⁰⁷ K.N. Miller, *The Army Corrections Command: bringing it all together*, „Corrections Today” 2008, vol. 6, s. 52–54.

¹⁰⁸ D.K. Haasenritter, *Military Correctional System: An Overview*, „Corrections Today” 2003, vol. 7, s. 58–61.

¹⁰⁹ Table 24 „Percent of prisoners under the jurisdiction of military correctional authorities with any sentence length, by branch of service and most serious offense, December 31, 2022” [w:] A. Carson, R. Kluckow, *Prisoners in 2022 – Statistical Tables* (Bureau of Justice Statistics, 2023), s. 40.

¹¹⁰ *Correctional Facilities*, <<https://www.army.mil/corrections#org-correctional-facilities>> [dostęp: 07.04.2025].

Poziom pierwszy obejmuje dwa regionalne zakłady resocjalizacyjne (*Regional Correctional Facility*), w których przetrzymywani są tymczasowo aresztowani i więźniowie odbywający krótkie wyroki pozbawienia wolności do roku. Ulokowane są one w: Sembach w Niemczech i Camp Humphreys. Są to ośrodki o najniższym stopniu bezpieczeństwa. Drugi, średni poziom tworzą dwa wspólne, regionalne zakłady resocjalizacyjne (*Joint Regional Correctional Facility – JRCF*) rozmieszczone na terenie Stanów Zjednoczonych. Są to: oddana do użytku w 2022 r. nowoczesna placówka o pojemności operacyjnej 100 więźniów w Fort Lewis (*Northwest JRCF*)¹¹¹ i wybudowany w 2010 r. w ramach rządowego programu restrukturyzacji infrastruktury wojskowej ośrodek w Fort Leavenworth (*Midwest JRCF*). Więzienia te pełnią rolę aresztów tymczasowych i miejsc odosobnienia dla skazanych na karę od roku do 10 lat pozbawienia wolności. Do trzeciego, najwyższego szczebla systemu, należy więzienie w Fort Leavenworth (USDB), które wspólnie z *Midwest JRCF* tworzy Wojskowy Kompleks Resocjalizacyjny (*Military Correctional Complex*) w Fort Leavenworth. Jest to zakład karny o zaostrowym rygorze, w którym przetrzymuje się osoby skazane na długoterminowe wyroki (w tym dożywocie) i oczekujące na wykonanie kary śmierci¹¹².

Ponadto, jeżeli wymaga tego sytuacja, więźniowie mogą zostać osadzeni w placówkach innych rodzajów sił zbrojnych, w izbach zatrzymań Korpusu Policji Wojskowej Stanów Zjednoczonych (*United States Army Military Police Corps*) lub cywilnych więzieniach¹¹³. W warunkach prowadzenia operacji wojskowych istnieje ponadto możliwość tworzenia polowych miejsc odosobnienia.

IV. Zakończenie

Wymiar sprawiedliwości Wojsk Lądowych Stanów Zjednoczonych – podobnie jak system więziennictwa wojskowego – powstawał na potrzeby małej armii ochotniczej, w warunkach niewielkiego zainteresowania opinii publicznej sprawami wojska. Przez wiele lat składała się ona z odizolowanych oddziałów granicznych, nieistotnych liczebnie, funkcjonujących w próżni politycznej. Doprowadziło to do izolacji i wykształcenia się

¹¹¹ J. Healy, *Northwestern Joint Regional Correctional Facility opens on JBLM*, <https://www.army.mil/article/262540/northwestern_joint_regional_correctional_facility_opens_on_jblm> [dostęp: 04.04.2025].

¹¹² Report United States Government Accountability Office to Congressional Committees GAO-23-105082, *Military Correctional Facilities. Consistent Application of Standards and Improved Oversight Could Enhance Health and Safety*, December 2022, s. 7-8, <<https://www.gao.gov/assets/gao-23-105082.pdf>> [dostęp: 04.04.2025].

¹¹³ Field Manual 19-10, *Military Police Law and Order Operations*, Washington 1987, s. 166.

własnej kultury prawnej, a tworzące je instytucje odzwierciedlały wartości wojska i kierowały się w pierwszym rzędzie zasadą użyteczności społecznej¹¹⁴.

Z czasem uległo to zmianie. Wpływ na to miały najpierw wojna secesyjna, a następnie wojny z udziałem Stanów Zjednoczonych prowadzone w XX w., kiedy to miliony obywateli (często wbrew ich woli) zostało zmobilizowanych do wojska. Uczyniło to z żołnierzy ważny element życia politycznego kraju. Wzmogło to zainteresowanie społeczne wojskowym wymiarem sprawiedliwości, a liczne skargi na jego administrację i warunki odbywania kary pozbawienia wolności wymusiły stopniową cywilizację sądownictwa i więziennictwa wojskowego. Proces ten nabrał tempa szczególnie po drugiej wojnie światowej i w czasie wojny wietnamskiej, kiedy to nieakceptowalne stało się stosowanie prawa w wojsku bez żadnej instytucjonalnej kontroli. Zaowocowało to w ramach wojskowego prawa karnego powstaniem UCMJ, a na gruncie więziennictwa zmianami organizacyjnymi (utworzenie USACC) i wdrożeniem cywilnych praktyk funkcjonowania, wykazujących większą zgodność z liberalnymi wartościami społeczeństwa. W praktyce przełożyło się to na większą dbałość o zapewnienie dobrostanu więźniów i objęcie ich programami zawodowymi, edukacyjnymi oraz terapeutycznymi. Konsolidacji i głębokiej modernizacji uległa także baza więzienna.

Obecny obraz wojskowego wymiaru sprawiedliwości i systemu więziennego jest efektem współzależności ze sferą cywilną, wyrażającą się w przejściu pewnych wzorców, które okazały się bardziej funkcjonalne i humanitarne. W przypadku wojskowego systemu penitencjarnego potwierdzeniem tego są m.in. audyty prowadzone przez niezależną organizację pozarządową, które wykazały, iż wojskowe zakłady karne z reguły są bezpieczniejsze, mniej zatłoczone i sprawniej zarządzane niż cywilne więzienia i areszty¹¹⁵. To „ucywilnianie” sądownictwa i więziennictwa Wojsk Lądowych Stanów Zjednoczonych nie oznacza jednak rezygnacji z wojskowych wartości, co powoduje, że zachowały one autonomię i są wyraźnie oddzielone od cywilnych odpowiedników.

¹¹⁴ S.P. Huntington, *The Soldier and the State: The Theory of Politics and Civil Military Relations*, 4th ed., Cambridge 1967, s. 222–226.

¹¹⁵ D.K. Haaseneritter, „A Comparative Study...”, s. 36; P. Grande, *Army correctional facilities maintain national accreditation standards*, <<https://www.army.mil/corrections#org-latest-news>> [dostęp: 06.04.2025].

A B S T R A C T

The military justice system and the prison system of the United States Army, established in 1875, have undergone profound change over the years. This process gained momentum especially after World War II and during the Vietnam War, thanks to which today they are more in line with the liberal values that dominate American society. However, this “civilization” does not mean abandoning military values, which is why they have retained their autonomy and are different from the civilian justice system and the civilian prison system. In the case of the military justice system, it currently operates on the basis of the “Uniform Code of Military Justice”, while the penitentiary system is made up of prisons located in the United States of America and abroad, subordinate to the U.S. Army Corrections Command.

Keywords: United States Army, military criminal law, military courts, military prisons, resocialization

Bibliografia

Źródła drukowane

- Journals of the Continental Congress 1774–1789*, eds. W.C. Ford [et al.], vol. II, 1775 May 10 – September 20, Washington 1905.
- Journals of the Continental Congress 1774–1789*, eds. W.C. Ford [et al.], vol. III, 1775 September 21 – December 30, Washington 1905.
- Journals of the Continental Congress 1774–1789*, eds. W.C. Ford [et al.], vol. V, 1776 June 5 – October 8, Washington 1906.
- Journals of the Continental Congress 1774–1789*, eds. W.C. Ford [et al.], vol. VII, 1777 January 1 – May 21, Washington 1907.
- Journals of the Continental Congress 1774–1789*, eds. W.C. Ford [et al.], vol. VIII, 1777 May 22 – October 2, Washington 1907.
- Journals of the Continental Congress 1774–1789*, eds. W.C. Ford [et al.], vol. IX, 1778 May 2 – September 1, Washington 1908.

- Journals of the Continental Congress 1774–1789*, ed. G. Hunt, vol. XXV, 1783 September 1 – December 31, Washington 1922.
- Journals of the Continental Congress 1774–1789*, ed. G. Hunt, vol. XXVII, 1784 May 11 – December 24, Washington 1928.
- Journals of the Continental Congress 1774–1789*, ed. J.C. Fitzpatrick, vol. XXX, 1786 January 2 – July 31, Washington 1934.
- The Public Statutes at Large of the United States of America, from the Organization of the Government in 1789, to March 3, 1845*, ed. R. Peters, vol. I, Boston 1845.
- The Public Statutes at Large of the United States of America, from the Organization of the Government in 1789, to March 3, 1845*, ed. R. Peters, vol. II, Boston 1845.
- „Report of the Military Justice Review Group. Part I: UCMJ recommendations”, December 22, 2015, <<https://jsc.defense.gov/Portals/99/MJRG%20Part%201.pdf>> [dostęp: 02.04.2025].
- Report United States Government Accountability Office to Congressional Committees GAO-23-105082, „Military Correctional Facilities. Consistent Application of Standards and Improved Oversight Could Enhance Health and Safety”, December 2022, 7–8, <<https://www.gao.gov/assets/gao-23-105082.pdf>> [dostęp: 04.04.2025].
- Revised Statutes of the United States Passed at the First Session of the Forty-Third Congress, 1873–74*, Washington 1878.
- The Statutes at Large of the United States of America, from December, 1889, to March, 1891*, vol. XXVI, Washington 1891.
- Statutes at Large of the United States of America, from August, 1893, to March, 1895*, vol. XXVIII, Washington 1895.
- Statutes at Large of the United States of America, from December, 1905, to March, 1907*, vol. XXXIV, pt. I, Washington 1907.
- Statutes at Large of the United States of America, from December, 1907, to March, 1909*, vol. XXXV, pt. I, Washington 1909.
- The Statutes at Large of the United States of America, from March, 1911, to March, 1913*, vol. XXXVII, pt. I, Washington 1913.
- The Statutes at Large of the United States of America, from March, 1913, to March, 1915*, vol. XXXVIII, pt. I, Washington 1915.
- The Statutes at Large of the United States of America, from December, 1915, to March, 1917*, vol. XXXIX, pt. I, Washington 1917.
- The Statutes at Large of the United States of America, from May, 1919, to March, 1921*, vol. XLI, pt. I, Washington 1921.
- The United States Statutes at Large. 1950–1951*, vol. 64, pt. 1, Washington 1952.
- United States Statutes at Large. 1968*, vol. 82, Washington 1969.

Opracowania

- Blum D.A., *American War and Military Operations Casualties: Lists and Statistics*, CRS Report No. RL32492, Washington 2018.
- Cahalan M.W., *Historical Corrections Statistics in the United States, 1850–1984*, Rockville 1987.
- Carson A., Kluckow R., *Prisoners in 2022 – Statistical Tables* (Bureau of Justice Statistics, 2023).
- Cox III W.T., *The Army, the Courts, and the Constitution the Evolution of Military Justice*, „Military Law Review” 1987, vol. 118, s. 1–30.
- Current Legislation*, „Columbia Law Review” 1921, vol. 5, s. 477–481.
- Derengowski P., *Sprawiedliwość wojskowa w okresie wojny secesyjnej. Regulacje i procedury dotyczące sądów polowych – zarys problematyki*, w *Wojna i prawo. Z dziejów wojskowości polskiej i powszechnej*, red. A. Niewiński, Oświęcim 2020, s. 169–207.
- Field Manual 19–10, *Military Police Law and Order Operations*, Washington 1987.
- Foss N.W., „Leavenworth: A History of the United States Disciplinary Barracks”, Master’s Thesis (University of Canterbury, 2018).
- Friesner W.L., *Military Justice and the Military Justice Act of 1968: How Far Have We Come?*, „SMU Law Review” 1969, vol. 23, s. 554–574.
- Gebhardt J.F., *The Road to Abu Ghraib: US Army Detainee Doctrine and Experience*, Fort Leavenworth 2005.
- Haasenritter D.K., „A Comparative Study of the Demographic Profiles of Prisoners Confined in the Federal and U.S. Army Correctional Systems”, Master’s Thesis (University of South Carolina, 1990).
- Haasenritter D.K., *Military Correctional System: An Overview*, „Corrections Today” 2003, vol. 7, s. 58–61.
- Historia wojen Indian Ameryki Północnej*, red. M. Borowska [et al.], Poznań 1995.
- Huntington S.P., *The Soldier and the State: The Theory of Politics and Civil Military Relations*, 4th ed., Cambridge 1967.
- Jones H.N., *U.S.D.B. History*, Fort Leavenworth [1957].
- Kural M., *Pojęcie rozkazu. Analiza teoretyczno-prawna*, „Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały” 2017, nr 1, s. 119–131.
- Kyle B.J., Reiter A.G., *Military Courts and the Legal Battle for Democracy. The Politics of Military Justice*, London, New York 2021.
- Lewis G.G., Mehwa J., *History of Prisoner of War Utilization by the United States Army 1776–1945*, Washington 1955.
- Maass J.R., *Defending a New Nation*, Washington 2013.
- Maggs G.E., *Amendments to the Uniform Code of Military Justice Since 1950 (2024 Edition)*, Washington 2024.

- Malendowski W., *Status „wrogich wojowników” uwięzionych w amerykańskiej bazie w Gauantánamo* [w:] *Amerykomania: Księga jubileuszowa prof. dr hab. Andrzeja Mani*, t. 2, red. W. Bernacki, A. Walaszek, Kraków 2012, s. 535–551.
- A Manual for Courts-Martial, Courts of Inquiry and of Other Procedure under Military Law*, Washington 1918.
- Maleszyk R., *Więziennictwo polskie na tle dziejów państwa w latach 1918–1956*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2009, nr 62–63, s. 9–32.
- Miller K.N., *The Army Corrections Command: bringing it all together*, „Corrections Today” 2008, vol. 6, s. 52–54.
- Morgan E.M., *The Background of the Uniform Code of Military Justice*, „Vanderbilt Law Review” 1953, vol. 2, s. 169–185.
- Niewiński Ł., *Stosowanie kary śmierci w amerykańskiej Armii Kontynentalnej w latach 1775–1783*, „Białostockie Teki Historyczne” 2014, nr 12, s. 117–129.
- Partin J.W., *A Brief History of Fort Leavenworth 1827–1983*, Fort Leavenworth 1983.
- Porter E.O., *The Articles of War*, „The Historian” 1946, vol. 2, s. 77–102.
- Price J.S., *History of the United States Disciplinary Barracks, 1875–Present*, Fort Leavenworth 1978.
- Rigby W.C., *Military Penal Law: A Brief Survey of the 1920 Revision of the Articles of War*, „Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology” 1921, vol. 1, s. 84–90.
- Rusinowa I., *Saratoga–Yorktown 1777–1781*, Warszawa 1984.
- Sherman E.F., *The Civilianization of Military Law*, „Maine Law Review” 1970, s. 3–103.
- Shindler H., *History of the United States Military Prison* (The Army Service School Press, 1911).
- Schlueter D.A., *The Court-Martial: A Historical Survey*, „Military Law Review” 1980, vol. 87, s. 129–166.
- Trejnis Z., *Wojsko w systemie politycznym państwa* [w:] *Homo politicus. Wstęp do nauki o polityce*, Warszawa 1993, s. 219–245.
- Urwin G.J.W., „*The Army of the Constitution*”: *The Military, American Values, and the Early Republic*, w: *American Military History: A Resource for Teachers and Students*, eds. P.H. Herbert, M.P. Noonan, Philadelphia, 2013, s. 43–50.
- Ward H.M., *George Washington’s Enforcers. Policing the Continental Army*, Carbondale 2006.
- Winthrop W., *Military Law and Precedents*, 2nd ed., Washington 1920.
- Wright, Jr. R.K., *The Continental Army*, Washington 2006.
- Youngs R.R., „A History of U.S. Army Corrections”, Master’s Thesis (Sam Houston State University, 1983).

Zinn H., *Ludowa historia Stanów Zjednoczonych. Od roku 1492 do dziś*, tłum. A. Wojtasik, Warszawa 2016.

Źródła internetowe

Army Corrections Command, <<https://arba.army.pentagon.mil/acc-overview.html>> [dostęp: 07.04.2025].

Army Corrections Command Correctional Facilities, <<https://www.army.mil/corrections#org-correctional-facilities>> [dostęp: 02.04.2025].

Correctional Facilities, <<https://www.army.mil/corrections#org-correctional-facilities>> [dostęp: 07.04.2025].

Healy J., *Northwestern Joint Regional Correctional Facility opens on JBLM*, <https://www.army.mil/article/262540/northwestern_joint_regional_correctional_facility_opens_on_jblm> [dostęp: 04.04.2025].

Grande P., *Army correctional facilities maintain national accreditation standards*, <<https://www.army.mil/corrections#org-latest-news>> [dostęp: 06.04.2025].

Wybrane aspekty metodyczne prowadzenia śledztw w sprawach o przestępstwa narkotykowe o znacznym ciężarze gatunkowym

Selected methodological aspects of conducting investigations in cases of significant genre weight drug crimes

S T R E S Z C Z E N I E

Niniejsza publikacja omawia wybrane aspekty metodyczne prowadzenia śledztw w sprawach o przestępstwa narkotykowe o znacznym ciężarze gatunkowym. Odnosi się do podstawowych terminów w sprawach narkotykowych oraz klasyfikacji narkotyków. Wskazuje najpoważniejsze typy przestępstw narkotykowych, które zostały uregulowane w ustawie z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii. Podnosi kwestię niejednolitej interpretacji (na gruncie judykatury) znamienia kwalifikującego „znacznej ilości” narkotyków. Dodatkowo porusza problematykę wybranych czynności operacyjno-rozpoznawczych w sprawach narkotykowych. Ponadto nawiązuje do roli przeszukań i oględzin oraz kluczowych opinii kryminalistycznych w tego typu śledztwach, jak też odnosi się do wybranych dowodów osobowych. Końcowo akcentuje potrzebę doskonalenia zawodowego w zakresie metodyki prowadzenia śledztw w sprawach o poważne przestępstwa narkotykowe.

Słowa kluczowe: narkotyki, metodyka, śledztwo antynarkotykowe, ekspertyza, przepięczność zorganizowana

I. Wstęp

Substancje psychoaktywne¹ były obecne w życiu człowieka począwszy już od najdawniejszych czasów, a jednocześnie istniały równolegle w prawie każdej kulturze na całym świecie². Określenie „narkotyk” używane

¹ Andrzej Lebedowicz – prokurator Prokuratury Okręgowej w Lublinie, ORCID: 0000-0001-9192-6631.

² D. Kornas-Biela, S. Mirosław, *Narkomania – aspekty biologiczne i psychopedagogiczne*, „Kwar-

było już w starożytnej Grecji oraz Rzymie, a zwroty „*narke*”, „*narcosis*”, „*narcoticus*” oznaczały „odurzenie”, „oszołomienie”, „odurzający”³. Obecnie międzynarodowy przemyt oraz handel narkotykami, zwany też narkobiznesem, stanowi jedną z najbardziej dochodowych gałęzi działalności przestępczej, przy czym to negatywne zjawisko nie podlega ograniczeniom o charakterze geograficznym, religijnym, czy też kulturowym. Rynek narkotykowy stanowi jedno z głównych źródeł dochodu zorganizowanych grup przestępczych w Unii Europejskiej, a według szacunków jego roczna wartość detaliczna to co najmniej 30 miliardów euro⁴. Jak słusznie zauważył J. Sukiennik: „długoletnia wojna z narkotykami została zapoczątkowana przez USA i była lub jest obecnie prowadzona w wielu krajach na świecie. Doprowadziła ona do tego, że obecnie spożycie tych substancji jest uznawane za szkodliwe. Tym samym państwa, stosując zróżnicowane mechanizmy, dążą do redukcji poziomu konsumpcji narkotyków oraz szkód z niej wynikających”⁵. Obecnie narkomania jest jedną z najpoważniejszych patologii społecznych. Niewątpliwie przestępczość narkotykowa stanowi bardzo istotne zagrożenie dla obywateli wszystkich państw, których dotyczy to negatywne zjawisko⁶. Liczne studia oraz badania dowiodły, że narkotyki, obok przestępczości ekonomicznej i kryminalnej, jak też korupcji, stanowią jeden z głównych obszarów działalności przestępczej w Polsce. Mają przy tym szczególnie negatywny wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa i państwa⁷. W obecnych czasach przestępczość narkotykowa stanowi „klasyczny” obszar funkcjonowania polskich zorganizowanych grup przestępczych, a także stanowi jedno z podstawowych źródeł, z którego osiągają one ponadprzeciętne zyski⁸. Jako że plaga narkomanii niesie ze sobą tak poważne zagrożenia dla współczesnych społeczeństw, a asumptem do jej proliferacji jest rozwijająca się przestępczość narkotykowa, toteż zasadnym jest podniesienie skuteczności organów ścigania w walce z tym rodzajem patologii. Cel ten można zrealizować poprzez sformułowanie szeregu wskazówek me-

talnik Naukowy” 2017, nr 4 (32), s. 1.

³ K. Laskowska, *Nielegalny handel narkotykami w Polsce*, Wydawnictwo Temida 2, Białystok 1999, s. 17.

⁴ *Walka UE z przestępczością zorganizowaną*, <<https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-fight-against-crime/#how>> [dostęp: 01.06.2024].

⁵ J. Sukiennik, *Ustawa z 10.06.2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej, prawa i ekonomii*, PPP 2017, nr 4, s. 24.

⁶ D. Dajnowicz-Piesiecka (red.), E. Jurgielewicz-Delegacz (red.), E. Plywaczewski (red.), *Badania kryminologiczne a praktyka. Perspektywa krajowa i międzynarodowa*, WKP 2021, s. 13.

⁷ M.Z. Jędrzejko, Z. Stańczak, *Narkotyki i dopalacze*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2018, s. 143.

⁸ P. Pawluczuk, E. Wojewoda, *Przestępczość narkotykowa w Polsce – wybrane aspekty*, <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/13527/1/P_Pawluczuk_E_Wojewoda_Przestepczosc_narkotykowa_w_Polsce_wybrane_aspekty.pdf> [dostęp: 01.06.2024].

todycznych ukierunkowanych na doskonalenie metod i technik służących zwalczaniu tego rodzaju aktywności przestępczej. Niniejsza publikacja koncentruje się zatem na zaprezentowaniu wybranych aspektów metodycznych prowadzenia śledztw w sprawach o przestępstwa narkotykowe o znacznym ciężarze gatunkowym (kwalifikowane).

II. Podstawowe terminy w sprawach narkotykowych oraz klasyfikacje narkotyków

Kluczowym źródłem prawa w sprawach narkotykowych jest ustawa z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii⁹. Wskazany powyżej akt prawny w art. 4 definiuje szereg podstawowych terminów takich jak: substancja psychotropowa, środek odurzający, nowa substancja psychoaktywna, odnoszących się do omawianej materii, stanowiących znamiona warunkujące byt poszczególnych przestępstw narkotykowych.

Zgodnie ze „Słownikiem wyrazów obcych” narkotyk (fr. *narcotique*) to substancja odurzająca, roślinna lub syntetyczna, wpływająca na ośrodkowy układ nerwowy, powodująca uspokojenie i senność lub euforię i pobudzenie¹⁰.

Wyjściem naprzeciw dynamicznym zmianom zachodzącym na płaszczyźnie generowania i wprowadzania do obrotu nowych narkotyków było wprowadzenie w następstwie nowelizacji u.p.n. definicji nowej substancji psychoaktywnej (NPS).

Na gruncie literatury przedmiotu, jak też w praktyce występuje mnoga liczba różnych klasyfikacji narkotyków przy przyjęciu wielorakich kryteriów ich podziału.

Do najbardziej rozpowszechnionych podziałów środków odurzających pod kątem ich oddziaływania na psychikę należy ten przyjęty przez Organizację Narodów Zjednoczonych i Interpol, w ramach którego możemy wyróżnić (trzy zasadnicze grupy):

- substancje działające opóźniająco na ośrodkowy układ nerwowy (opiaty, opioidy, leki o działaniu nasennym i uspokajającym, alkohol etylowy, nikotyna, tytoń, środki wziewne, takie jak np. rozpuszczalniki);
- substancje pobudzające ośrodkowy układ nerwowy (kokaina, khat, amfetamina, crack);

⁹ Ustawa z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, Dz.U. 2023 poz. 1939 t.j. z 20.09.2023, dalej jako u.p.n.

¹⁰ <<https://sownikwyrazowobcych.eu/narkotyk/#:~:text=NARKOTYK%20S%C5%82ownik%20wyraz%C3%B3w%20obcych%20NARKOTYK%2028fr.%20narcoti%C4%85ue%29,powoduj%C4%85ca%20uspokojenie%20i%20senno%C5%9B%C4%87%20lub%20eufori%C4%99%20i%20pobudzenie>> [dostęp: 01.07.2024].

- substancje wywołujące zaburzenia w ośrodkowym układzie nerwowym (LSD, cannabis)¹¹.

Według oddziaływania fizjologicznego wyróżniamy:

- stymulanty – substancje psychoaktywne, które działają zazwyczaj pobudzająco, zwiększają aktywność układu współczulnego lub ośrodkowego układu nerwowego, przy czym ze względu na swój potencjał uzależnienia i nadużywania są substancjami, których obrót podlega ścisłej kontroli państwa;
- depresanty – czyli grupa środków psychoaktywnych, które działają depresyjnie na ośrodkowy układ nerwowy (uspokajająco, relaksująco, usypiająco, przeciwlękowo i spowalniająco)¹².

Jako że skład chemiczny narkotyku i pochodzenie (naturalne, syntetyczne i inne) niewątpliwie decyduje o jego wpływie na organizm, M. Jański wskazuje na dziewięć kategorii środków aktywnych działających na psychikę, tj.: „narkotyki naturalne, półsyntetyczne, syntetyczne o dużej sile działania, syntetyczne o małej sile działania, produkty otrzymanywane z konopi indyjskich, kokaina i inne produkty otrzymanywane z koki, barbiturany i inne środki uspakajająco-nasenne, małe trankwilizatory, amfetaminy i pochodne środki pobudzające, LSD i halucynogeny, rozpuszczalniki i inne środki inhalacyjne”¹³.

Na szczególną uwagę zasługują klasyfikacje wprowadzone przez Amerykańską Agencję ds. Narkotyków oraz policję norweską, gdyż wskazane powyżej instytucje mogą się poszczycić dużym doświadczeniem w zwalczaniu przestępczości narkotykowej oraz wieloma sukcesami na tej płaszczyźnie¹⁴.

¹¹ K. Giżyńska, M. Hramitko, *Kryminalizacja narkotyków miękkich*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2014, nr 2, s. 35.

¹² *Ibidem*, s. 34.

¹³ M. Jański, *Rodzaje, charakterystyka i skutki zażywania narkotyków oraz determinanty powstawania uzależnień*, <https://profesor.pl/mat/pd6/pd6_m_janski_20061003_1.pdf> [dostęp: 01.01.2024].

¹⁴ Jak podaje J. Wrona w publikacji „Przestępczość narkotykowa. Podręcznik dla funkcjonariuszy jednostek terenowych Policji”, Szczytno 2008, s. 14, policja norweska dzieli narkotyki na: „produkty cannabis, opiaty, stymulanty centralnego systemu nerwowego, halucynogeny, leki”; z kolei Amerykańska Agencja ds. Narkotyków w swojej bogatej praktyce w tym zakresie wypracowała podział obejmujący: substancje działające opóźniająco na centralny układ nerwowy (leki – opiaty, leki – nasenne i uspokajająco oraz trankwilizatory), substancje pobudzające centralny układ nerwowy – stymulanty (amfetamina pochodne, kokaina), halucynogeny (LSD, meskalina, psylocybina, metamfetamina (EXTASY, MDA), marihuanę i pochodne cannabis, PCP (fencyklidyna), inhalanty, sterydy.

III. Najpoważniejsze przestępstwa narkotykowe uregulowane w ustawie z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii

Niniejsza publikacja koncentruje się na zagadnieniach metodycznych odnoszących się do przestępstw narkotykowych o znacznym ciężarze gatunkowym (kwalifikowanych) przewidzianych w u.p.n. W mojej ocenie do takich należałoby zaliczyć te, których górna granica wynosi od 8 do 20 lat. Kierując się przyjętym wyznacznikiem w tym katalogu, należałoby zatem wskazać takie czyny zabronione, jak:

- wytwarzanie, przetwarzanie, przerabianie środków odurzających, substancji psychotropowych lub nowych substancji psychoaktywnych albo przetwarzanie słomy makowej, gdy przedmiotem czynu jest znaczna ilość środków odurzających, substancji psychotropowych, słomy makowej lub nowych substancji psychoaktywnych, lub czyn ten został popełniony w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej (art. 53 ust. 2 u.p.n.) zagrożone karą do 20 lat pozbawienia wolności;
- przywóz, wywóz, przewóz, wewnątrzwspólnotowe nabycie, wewnątrzwspólnotowa dostawa środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych lub słomy makowej, gdy przedmiotem czynu jest znaczna ilość środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych lub słomy makowej albo czyn ten został popełniony w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej (art. 55 ust. 3 u.p.n.), zagrożony karą do 20 lat pozbawienia wolności;
- wprowadzanie do obrotu środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych lub słomy makowej, uczestniczenie w obrocie, jeżeli przedmiotem czynu jest znaczna ilość środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych lub słomy makowej (art. 56 ust. 3 u.p.n.), zagrożone karą do 12 lat pozbawienia wolności;
- udzielanie innej osobie środka odurzającego, nakłanianie do użycia środka, jeżeli sprawca czynu udziela środka odurzającego, substancji psychotropowej lub nowej substancji psychoaktywnej małoletniemu lub nakłania go do użycia takiego środka lub substancji albo udziela ich w znacznych ilościach innej osobie (art. 58 ust. 2 u.p.n.), zagrożone karą do 8 lat pozbawienia wolności;
- udzielanie innej osobie środka odurzającego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, jeżeli sprawca czynu udziela środka

- odurzającego, substancji psychotropowej lub nowej substancji psychoaktywnej małoletniemu, ułatwia użycie albo nakłania go do użycia takiego środka lub substancji (art. 59 ust. 2 u.p.n.), zagrożone karą do 20 lat pozbawienia wolności;
- posiadanie środków odurzających lub substancji psychotropowych, jeżeli przedmiotem czynu jest znaczna ilość środków odurzających lub substancji psychotropowych (art. 62 ust. 2 u.p.n.), zagrożone karą do 10 lat pozbawienia wolności;
  - nielegalna uprawa maku, konopi lub krzewu koki, jeżeli przedmiotem czynu jest uprawa mogąca dostarczyć znacznej ilości słomy makowej, liści koki, żywicy lub ziela konopi innych niż włókniste (art. 63 ust. 3 u.p.n.);
  - zabór w celu przywłaszczenia środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych, mleczka lub słomy makowej, jeżeli przedmiotem czynu jest znaczna ilość środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych, mleczka makowego lub słomy makowej (art. 64 ust. 2 u.p.n.), zagrożony karą do 10 lat pozbawienia wolności.

Jak wskazuje przegląd przytoczonych przepisów, najważniejszą okolicznością kwalifikującą, rzutującą na wymiar kary (podnoszącą jego górną granicę), jest „znaczna ilość” środków odurzających, substancji psychotropowych i innych zakazanych substancji. Racjonalny ustawodawca zasadnie zatem przyjął, iż jest to główny faktor generujący rozmiary stopnia winy oraz stopnia społecznej szkodliwości czynów zabronionych w tej kategorii przestępstw, które są znamienne dla przestępczości zorganizowanej.

Trafnie zatem zauważa M. Gabriel-Węglowski, iż: „analiza orzecznictwa wskazuje, że zachodzą pewne rozbieżności co do interpretacji pojęcia »znacznej ilości« środków odurzających lub substancji psychotropowych, którym posługuje się ustawa z dn. 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii. W dodatku dostrzec tu można dwie płaszczyzny: pierwszą, w postaci stosowania odmiennego kryterium ilościowego przy wykładni tego pojęcia i drugą, nakładającą się w niektórych przypadkach na tę drugą, a mianowicie wprowadzające kryteria poniekąd »jakościowe« posiadania narkotyków. Stąd można w zasadzie mówić nawet o trzech grupach poglądów”¹⁵.

Zgodnie z pierwszym stanowiskiem pozycjonowanie danych zachowań w kategoriach przestępstw narkotykowych kwalifikowanych przez „znaczną ilość” środków odurzających lub substancji psychotropowych dotyczy tych przypadków, gdy dany środek może służyć odurzeniu chociażby kilkudziesięciu osób. Jak bowiem wynika z wyroku Sądu Apelacyjnego we

¹⁵ M. Gabriel-Węglowski, *Pojęcie znacznej ilości narkotyku*, LEX/el. 2021 [dostęp: 01.07.2024].

Wrocławiu z 27 listopada 2019 r., sygn. II AKa 97/19, „miarą znacznej ilości środków narkotycznych jest stosunek do potrzeb jednego człowieka. Za znaczną uznaje się ilość wystarczającą do jednorazowego zaspokojenia potrzeb kilkudziesięciu osób”¹⁶.

Drugi pogląd opiera się na założeniu, że przyjęcie znamienia „znacznej ilości” narkotyku wymaga poczynienia miarodajnych ustaleń wskazujących na to, iż dany środek może posłużyć do odurzenia nie mniej niż kilkudziesięciu tysięcy pojedynczych konsumentów. Przykładem na jego poparcie jest wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 5 kwietnia 2013 r., II AKa 47/13, z którego wynika, iż: „Sąd Apelacyjny także w tym składzie wyraża pogląd, że znaczna ilość narkotyku to taka, która wystarcza do jednorazowego odurzenia się kilkudziesięciu tysięcy osób, i powołuje się na swoje stanowisko wiele razy poprzednio wyrażane i uzasadniane. Powinno tu chodzić o ilości hurtowe, ponadprzeciętne w zwykłym obrocie środkami odurzającymi. Tylko wtedy to kwalifikujące pojęcie ma sens prawnokarny. Takie ukształtowanie omawianego pojęcia zgodne jest z podziałem typów czynów zabronionych przestępstw narkotykowych na uprzywilejowane, podstawowe i kwalifikowane. Granice pomiędzy nimi (ze względu na ilość środków odurzających) powinny być wyraziste, nie dawać pola do dowolnej interpretacji, a zakres tych pojęć jest odpowiednio pojemny. Z tego też punktu widzenia ilość środków odurzających do jednorazowego odurzenia kilkunastu, kilkudziesięciu, kilkuset osób czy nawet kilku tysięcy osób nie spełnia kryterium znacznej ilości jako znamienia kwalifikującego”¹⁷.

Wreszcie trzeci pogląd ocenę zaistnienia znamienia „znacznej ilości” narkotyku nie zawęża do stwierdzenia określonej jego ilości, ale odnosi się również do innych elementów, np. do rodzaju środka odurzającego, jakości narkotyku, celu, przeznaczenia. Przykładem takiego stanowiska jest chociażby zapatrywanie prawne wyrażone w wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 21 stycznia 2014 r., sygn. II AKa 255/13, który nadmienił, iż: „przy ustalaniu, czy w konkretnej sprawie mamy do czynienia ze zwykłą czy też ze znaczną ilością środków odurzających lub substancji psychotropowych, należy brać pod uwagę takie okoliczności jak: rodzaj środka odurzającego (decydujące znaczenie ma tutaj podział na miękkie i twarde środki odurzające), waga środka odurzającego, cel przeznaczenia (na użytek własny lub w celach dystrybucyjnych). Oprócz tego należy mieć na względzie to, iż »znaczna ilość« nie może być ilością zbyt małą, albowiem w takiej sytuacji kwalifikowany typ przestępstw narkotykowych zdominowałby jego typ zasadniczy, który to powinien przecież być dominującym”¹⁸.

¹⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 27 listopada 2019 r., II AKa 97/19, LEX nr 2758148.

¹⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 5 kwietnia 2013 r., II AKa 47/13, LEX nr 1339362.

¹⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 21 stycznia 2014 r., II AKa 255/13, LEX nr 1416086, ana-

W mojej ocenie najbardziej słuszny jest ostatni z przedstawionych poglądów, gdyż nie zawęża się wyłącznie do czynnika kwantytatywnego, ale kompleksowo uwzględnia także szereg innych – nie mniej istotnych – aspektów rzutujących na ciężar winy sprawcy oraz stopień społecznej szkodliwości czynu.

W kontekście omawianych zagadnień nie sposób także pominąć znamienia kwalifikującego poszczególne przestępstwa narkotykowe w postaci działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej. Jako że na gruncie u.p.n. nie zdefiniowano odrębnie tych pojęć, to należy odwoływać się do ich znaczeń funkcjonujących w obszarze zasadniczej ustawy karnej. Jak trafnie zauważają W. Górowski oraz D. Zając: „znaczenie tych pojęć musi być zatem zmodyfikowane w stosunku do ich rozumienia na gruncie kodeksu karnego przez odniesienie do przedmiotu czynności wykonawczej, jakim są środki odurzające, substancje psychotropowe i nowe substancje psychoaktywne i znamiona czasownikowe używane w poszczególnych typach”¹⁹.

D. Strzelecki, na gruncie literatury przedmiotu, zwrócił uwagę na problemy interpretacyjne znamienia działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej przestępstw związanych z udzielaniem środka odurzającego, substancji psychotropowej lub nowej substancji psychoaktywnej, którego wykładnia wywołuje od wielu lat istotne kontrowersje zarówno doktrynie, jak i w judykaturze. Wzmiankowany autor, analizując przedmiotowe zagadnienie, dostrzegł dwa przeciwstawne kierunki interpretacyjne wyrażone w:

- wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 14 lutego 2006 r., sygn. II AKa 290/05, z którego wynika, iż: „każde odpłatne udzielanie bez wymaganego zezwolenia określonego przepisami ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii [...] środka odurzającego lub substancji psychotropowej innej osobie wyczerpuje pojęcie działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, statuując ocenę zachowania sprawcy (sprawców) w ramach czynów spenalizowanych treścią wyżej powołanej normy [art. 59 tej ustawy – dopisek autora]. Wyłączenie środków odurzających i substancji psychotropowych z powszechnego obrotu powoduje bowiem, iż każde uzyskane z tytułu ich sprzedaży bądź odsprzedaży świadczenie pieniężne pozostaje

---

logiczne stanowisko można zauważyć w: wyroku Sądu Najwyższego z 11 października 2017 r., III KK 73/17, LEX nr 2389557; wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 19 grudnia 2012 r., II AKa 430/12, LEX nr 1271815; wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 9 sierpnia 2012 r., II AKa 140/12, LEX nr 1220420; wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 1 lutego 2011 r., II AKa 142/10, LEX nr 951681.

¹⁹ W. Górowski (red.), D. Zając (red.), *Komentarz do wybranych przepisów ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii* [w:] *Przestępstwa narkotykowe i dopalacze. Komentarz*, KIPK 2019 [dostęp: 21.03.2025].

świadczaniem niegodziwym, nienależnym i bezprawnym, które w żadnym wypadku nie może być uznane za słuszny ekwiwalent poniesionych przez sprawcę (sprawców) kosztów nabycia tych środków lub substancji, co nawet w sytuacji, kiedy podejmowane czynności sprawcze nie są nakierowane na osiągnięcie zysku, stanowi o odpowiedzialności za kwalifikowaną formę »udzielania«, znamieniem której pozostaje korzyść majątkowa w rozumieniu art. 115 § 4 k.k., pojęcie której wiąże się z korzyścią uzyskiwaną nie tylko przez samego sprawcę (sprawców), ale też i przez inną osobę, którą w sytuacji tzw. »przestępstw narkotykowych« pozostaje osoba stanowiąca źródło zaopatrzenia. Stąd też nawet w przypadku, gdy zachowania sprawcze sprowadzają się li tylko i wyłącznie do pośredniczenia w zakupie substancji psychotropowych lub środków odurzających od innych osób, w pełni uprawnioną pozostaje ocena prawna zachowania sprawcy (sprawców) w transakcjach tych pośredniczących w ramach dyspozycji art. 59 powoływanej ustawy”²⁰;

- wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 4 kwietnia 2006 r., sygn. II AKa 57/06, który przyjął, że: „sąd I Instancji stanął na stanowisku, iż [oskarżeni – dopisek autora] działali w celu osiągnięcia korzyści dla innej osoby, tj. sprzedawcy marihuany. Taki pogląd nie jest trafny. Pomijając bowiem fakt, że nie zostało w sprawie wykazane, czy sprzedawca osiągnął korzyść oraz czy oskarżeni taki element obejmowali swoim zamiarem, trzeba zauważyć, że taka interpretacja treści art. 115 § 4 k.k. jest nieuprawniona. Jej skutkiem byłoby z jednej strony nadmierne zaostrenie karalności zachowań polegających na udzielaniu innej osobie narkotyku, z drugiej zaś de facto uczynienie martwym przepisu art. 58 cyt. ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii penalizującego udzielanie narkotyku innej osobie, ale bez towarzyszącego takiemu działaniu celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Zauważyć trzeba, że sprawca udzielający narkotyku z reguły musi go wcześniej nabyć, a zatem przy szerokim rozumieniu użytego w art. 115 § 4 k.k. pojęcia »dla kogo innego« jego działanie winno być kwalifikowane z art. 59 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Tym samym nie byłoby pola dla zastosowania art. 58 tejże ustawy. Taka konkluzja kłóci się z zasadą racjonalnego ustawodawcy. Dlatego też należy przyjąć, iż inną osobą, której korzyść majątkowa może być potraktowana jako cel działania sprawcy stanowiący przestępstwa udzielenia narkotyku stypizowanego w art. 59 ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, nie jest sprzedawca, u którego sprawca nabył narkotyk”²¹.

²⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 14 lutego 2006 r., II AKa 290/05, LEX nr 182702.

²¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 4 kwietnia 2006 r., II AKa 57/06, LEX nr 1565960.

D. Strzelecki stoi na stanowisku, iż: „normatywne znaczenie instytucji korzyści majątkowej opisanej w art. 45 § 1 k.k. różni się od tego uzyskanego w wyniku wykładni znamienia ustawowego typów czynów zabronionych z art. 59 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii w postaci działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Dostrzeżenie tej różnicy ma nie tylko pierwszoplanowe znaczenie dla właściwego subsumowania zachowań podlegających na udzieleniu narkotyku, czy to pod normy wysłowione w art. 58 tej ustawy, czy to, gdy udzielający działań z zamiarem ukierunkowanym na osiągnięcie wskutek jego przestępczej aktywności przez niego lub osobę trzecią korzyści majątkowej rozumianej jako zysk, pod znamiona jednego z typów czynów zabronionych z art. 59 ww. aktu normatywnego. Ma ono znaczenie także dla ograniczenia nadmiernej represyjności prawa penalnego, którą dostrzec można w mechanicznym kwalifikowaniu niemal wszelkich zachowań polegających na udzielaniu narkotyku, gdy tylko udzielający lub nawet jego dostawca otrzymali w wyniku transferu narkotyku jakąkolwiek zapłatę, jako przestępstw z art. 59 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. Tego rodzaju automatyzm nie powinien tymczasem towarzyszyć procesowi subsumpcji konkretnych zachowań pod normy prawnomaterialne. Można go natomiast uniknąć, dostrzegając, że analizowane znamię odnosi się do procesów intelektualnych towarzyszących osobie udzielającej narkotyku w czasie przedsięwzięcia tej działalności”²². Stanowisko wyrażone przez cytowanego powyżej autora w mojej ocenie zasługuje na afirmację, gdyż zwraca uwagę na potrzebę wystrzegania się bezrefleksyjnego, wręcz mechanicznego analizowania aktywności sprawcy w oderwaniu od czynników mieszczących się w sferze intelektu.

IV. Wybrane czynności operacyjno-rozpoznawcze w sprawach narkotykowych

Wiele poważnych śledztw obejmujących swoimi ramami zakresowymi przestępstwa narkotykowe jest poprzedzana stosownymi czynnościami operacyjno-rozpoznawczymi. Wprawdzie nie istnieje ich legalna definicja, ale można je określić jako: czynności organów państwowych, które są wykonywane tajnie lub poufnie w oparciu o podstawę ustawową oraz spełniające funkcję informacyjną, wykrywczą, profilaktyczną i dowodową²³.

²² D. Strzelecki, *Problemy interpretacyjne znamienia działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej przestępstw związanych z udzielaniem środka odurzającego, substancji psychotropowej lub nowej substancji psychoaktywnej*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 1, s. 118–119.

²³ K. Momot, *Istota i zakres czynności operacyjno-rozpoznawczych*, <kryminalistyka.org.pl> [dostęp: 01.05.2024].

Formy pracy operacyjnej, zwane także sprawami operacyjnymi, są „zdefiniowane w przepisach procedury zbierania, gromadzenia, dokumentowania, weryfikowania i nadzorowania wykorzystywanych metod pracy operacyjnej”²⁴.

Wyróżnia się cztery kategorie spraw operacyjnych, tj.:

- 1) sprawę operacyjnego rozpracowania (SOR), czyli sprawę operacyjną ukierunkowaną na rozpracowanie przestępczej działalności oraz zbieranie jej dowodów (jest to wyższa forma rozpracowania operacyjnego, w tej kategorii mieści się szeroki wachlarz technik i metod operacyjnych);
- 2) sprawę operacyjnego sprawdzenia (SOS), zmierzającą do zweryfikowania danego zagadnienia mającego związek z szeroko pojętą przestępczością;
- 3) sprawę operacyjnego wyjaśnienia (SOW), mającą na celu wyjaśnienie danego zagadnienia wykazującego związek z szeroko pojętą przestępczością;
- 4) sprawę operacyjnego poszukiwania (SOP), realizującą cele poszukiwawcze²⁵.

Z kolei metody pracy operacyjnej to „zespół powiązanych ze sobą jawnych i niejawnych przedsięwzięć i środków zastosowanych w sposób mający doprowadzić do osiągnięcia wyznaczonego celu lub określonego założeniami zadania”²⁶.

Policja formalnie korzysta z 11 metod pracy operacyjnej, tj.: 1) kontroli operacyjnej (sprowadzającej się do tajnego wykorzystywania urządzeń ujawniających, przechwytyjących lub rejestrujących rozmowy, czy też inne informacje zawarte w sygnałach, znakach lub obrazach w celu zapoznania się z ich treścią); 2) współpracy z OZI (zadaniowanie poufnych osobowych źródeł informacji do zdobywania informacji w obszarach interesujących organy ścigania); 3) kombinacji operacyjnej (czyli planowych działań wykorzystujących kilka metod pracy operacyjnej); 4) operacji specjalnej (stanowiącej użyteczne narzędzie w zwalczaniu zaawansowanych form przestępczości grupowej, takich jak przestępczość zorganizowana i terrorystyczna); 5) transakcji pozorowanej, w tym kontrolowanego wręczenia lub przyjęcia korzyści majątkowej (są to działania bezpośrednio zmierzające do nabycia lub przejęcia przedmiotów pochodzących z przestępstwa i kończące

²⁴ B. Sprengel, *Praca operacyjna policji*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2018, s. 23.

²⁵ K. Kucharski, *Warunki stosowania techniki operacyjnej dla ochrony bezpieczeństwa państwa w świetle Konstytucji RP i standardów europejskich*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2021, s. 23.

²⁶ B. Sprengel, *Praca operacyjna policji*, op. cit., s. 29.

się nabyciem lub przejęciem, czy też ulegających przypadkowi albo których posiadanie, wytwarzanie, przewóz lub obrót nimi są zabronione w sposób niejawnym, a także przyjęcie lub wręczenie korzyści majątkowej); 6) obserwacji operacyjnej (polegającej na tajnym śledzeniu osób, rzeczy, sytuacji, ukierunkowanych na dokonanie planowych i systematycznych ustaleń); 7) przesyłki niejawnie nadzorowanej (polegającej na niejawnym nadzorowaniu przemieszczania, przechowywania oraz obrotu przedmiotami przestępstwa); 8) działań maskujących (wykorzystanie dokumentów legalizacyjnych uniemożliwiających identyfikację funkcjonariusza, zazwyczaj działającego pod przykryciem); 9) zasadzki (sprowadzającej się do ukrytego rozmieszczenia sił oraz środków w miejscu, do którego mogą przybyć lub będą przez nie przechodzić osoby, które są podejrzane lub mające z nimi związek, ewentualnie osoby poszukiwane w celu ich zatrzymania lub w celu odzyskania przedmiotów pochodzących z przestępstwa, czy też mających związek z przestępstwem); 10) wywiadu operacyjnego (polegającego na zbieraniu informacji poprzez prowadzenie planowo ukierunkowanych rozmów, i to zarówno w sposób oficjalny, jak i nieoficjalny); 11) analizy (określanej jako wyodrębnienie części, cech, czy też składników badanego zjawiska lub przedmiotu, zmierzających do zbadania zachodzących między nimi związków)²⁷.

Kontrola operacyjna to jedno z najcenniejszych źródeł informacji dla organów ścigania. Jest ona prowadzona niejawnie i polega na: 1) uzyskiwaniu i utrwalaniu treści rozmów toczonych przy użyciu środków technicznych, w tym za pomocą sieci telekomunikacyjnych; 2) uzyskiwaniu i utrwalaniu obrazu lub dźwięku osób z pomieszczeń, środków transportu lub miejsc innych niż miejsca publiczne; 3) uzyskiwaniu i utrwalaniu treści korespondencji, w tym korespondencji prowadzonej za pomocą środków komunikacji elektronicznej; 4) uzyskiwaniu i utrwalaniu danych zawartych w informatycznych nośnikach danych, telekomunikacyjnych urządzeniach końcowych, systemach informatycznych i teleinformatycznych; 5) uzyskiwaniu dostępu i kontroli zawartości przesyłek. Materiały uzyskane w ramach kontroli operacyjnej stosowanej w sprawach narkotykowych najczęściej opatruje się klauzulą „poufne” („Pf”).

Jak wskazuje P. Opitek, w latach 2010–2020 wnioski o kontrolę operacyjną skierowano wobec 62 795 osób, z czego zgoda sądu objęła 60 495 osób (96,33%), odmowa sądu dotyczyła 308 osób (0,5% ogólnej liczby wniosków), a odmowa prokuratora nastąpiła w 1992 przypadkach (3,17% ogólnej liczby wniosków)²⁸. Jak podaje cytowany powyżej autor, „informacje

²⁷ *Ibidem*, s. 29–30.

²⁸ P. Opitek, *Postępowanie z wykorzystaniem materiałów niejawnych*, szkolenie zorganizowane dla Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury 6 kwietnia 2023 r., s. 32.

uzyskane w toku czynności operacyjno-rozpoznawczych nie stanowią automatycznie i z mocy prawa dowodu w sprawie karnej. Traktuje się je najczęściej jako informacje o źródle dowodowym, przy czym z reguły konieczne jest podjęcie czynności mających na celu włączenie tych informacji do materiału dowodowego w sprawie karnej”, toteż wobec braku „jednej, uniwersalnej ścieżki transpozycji materiałów niejawnych do śledztwa” występują 3 sposoby na wprowadzenie tych materiałów do procesu poprzez: 1) „szczegółowe przepisy stanowiące o tym, kiedy i na jakich zasadach zgromadzone materiały przekazywane są do procesu, a kiedy niszczone”, 2) „ogólne przepisy, jak należy postępować z uzyskanymi materiałami, które nie ustanawiają jednak szczegółowych procedur w tym względzie, co prowadzi nierzadko do kontrowersyjnych kwestii”, 3) „działania oparte na praktyce służbowej i uznaniowości”²⁹.

Wprowadzenie do procesu materiałów wygenerowanych w ramach kontroli operacyjnej na ogół wiąże się ze zniesieniem klauzuli tajności z komunikatów (całości lub części, ale nie z analizy kryminalnej komunikatów) stanowiących transkrypcję rozmów nagranych pomiędzy figurantami w sprawie narkotykowej. Nie jest to obowiązek, niemniej jednak bardzo ułatwia procedowanie, zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i postępowania sądowego poprzez uniknięcie całego reżimu proceduralnego związanego z okluzulowaniem i wymogiem korzystania z kancelarii tajnej. W praktyce w ramach śledztwa prokurator występuje z takim wnioskiem do podmiotu wytwarzającego dany dokument i nadającego klauzulę tajności. Zgodnie bowiem z art. 6 ust. 1 ustawy z 5 sierpnia 2010 roku o ochronie informacji niejawnych³⁰ klauzulę tajności nadaje osoba, która jest uprawniona do podpisania dokumentu lub oznaczenia innego niż dokument materiału. Zniesienie lub zmiana klauzuli tajności są możliwe wyłącznie po wyrażeniu pisemnej zgody przez osobę, o której mowa w art. 6 ust. 1 u.o.i.n., albo jej przełożonego w przypadku ustania lub zmiany ustawowych przesłanek ochrony. Pisemną zgodę na wykonanie czynności, o których mowa w ust. 3 u.o.i.n., w przypadku informacji niejawnych o klauzuli „ściśle tajne” wyraża kierownik jednostki organizacyjnej, w której materiałowi została nadana klauzula tajności. Po zniesieniu lub zmianie klauzuli tajności podejmuje się czynności polegające na naniesieniu odpowiednich zmian w oznaczeniu materiału i poinformowaniu o nich odbiorców. Odbiorcy materiału, którzy przekazali go kolejnym odbiorcom, są odpowiedzialni za poinformowanie ich o zniesieniu lub zmianie klauzuli tajności. W danej sprawie narkotykowej regułą jest obniżanie lub znoszenie

²⁹ *Ibidem*, s. 5–6.

³⁰ Ustawa z 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych, Dz.U. 2024 poz. 632 t.j. z 25.04.2024, dalej jako u.o.i.n.

klauzul tajności, ale mogą też pojawić się sytuacje, gdy zajdzie konieczność jej podwyższenia, np. z „poufnej” na „ściśle tajną”, gdy figurant nią objęty uzyska status świadka incognito (art. 184 ustawy z 6 czerwca 1997 r. kodeks postępowania karnego³¹).

M. Blajerski, rozważając kwestię, czy materiały kontroli operacyjnej w rzetelnym procesie karnym powinny być jawne czy niejawne, dochodzi do wniosku, że „skoro istnieją zakorzenione w normach konstytucyjnych, europejskich i ustawowych zasady obligujące do respektowania wartości rzetelnego procesu karnego, nie sposób akceptować praktyki (niestety utrwalonej) przekazywania na potrzeby postępowania karnego materiałów zebranych w wyniku zakończonej kontroli operacyjnej jako chronionych klauzulą niejawności, tym bardziej że rezygnacja z tej ochrony *de lege lata* znajduje umocowanie w art. 19 ust. 6 ustawy o Policji”³².

Warto w tym miejscu tylko sygnalitycznie nadmienić, że przedstawiciele świata przestępczego funkcjonujący w strukturach organizacji przestępczych zajmujących się produkcją, handlem, obrotem, dystrybucją narkotykami podejmują także działania kontrwykrywcze ukierunkowane na zniweczenie wyników spodziewanej kontroli operacyjnej poprzez: „1. stosowanie anonimowych systemów telefonicznych, 2. slang przestępczy, 3. szyfrowanie korespondencji, 4. samokontrolę, 5. działania dezinformacyjne, 6. zagłuszanie podsłuchu, 7. badania antyinywigilacyjne pomieszczeń”³³.

Materiały z kontroli operacyjnej po jej wprowadzeniu do procesu karnego będą wymagały przeprowadzenia oględzin zapisów audio ukierunkowanych na ustalenie zgodności treści audio z komunikatami sporządzonymi przez funkcjonariuszy Policji. Na etapie postępowania sądowego wielu oskarżonych – zazwyczaj w celu przedłużenia procesu – składa wnioski dowodowe o powtórzenie tej czynności na rozprawie (tzw. odsłuchy). Musimy też pamiętać, iż co do zasady większość tych rozmów objętych kontrolą operacyjną jest prowadzonych z wykorzystaniem specyficznego slangu. Gwara narkotykowa to charakterystyczne słownictwo środowisk związanych z przestępczością narkotykową. Osoby zajmujące się handlem narkotykami między sobą, jak też w kontaktach z klientami (konsumentami) posługują się specyficznym językiem ukierunkowanym na ukrycie

³¹ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 2024 poz. 37 t.j. z 11.01.2024, dalej jako k.p.k.

³² M. Blajerski, *Materiały kontroli operacyjnej w rzetelnym procesie karnym – jawne czy niejawne?*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2023, z. 1 (49), s. 67–69.

³³ P. Łabuz, T. Safjański, *Działania kontrwykrywcze grup przestępczych ukierunkowane na ograniczenie skuteczności kontroli operacyjnej oraz procesowej kontroli i utrwalania rozmów*, „Problemy Kryminalistyki” 2017, nr 297(3), s. 30.

rzeczywistego znaczenia zawrotów odnoszących się do środków odurzających lub substancji psychotropowych. Wszystkie te zabiegi mają na celu zakamufłowanie przedsięwzięć zmierzających do naruszenia prawa. Przestępcy nie chcą dostarczać dowodów przeciwko sobie zarówno w rozmowach bezpośrednich (osobiście), jak i w trakcie dyskusji prowadzonych za pośrednictwem telefonów, komunikatorów internetowych, które mogą być potencjalnie objęte kontrolą operacyjną, potocznie zwaną podsłuchem. Jak podają P. Łabuz i T. Safjański, slang przestępczy „to język specjalny, bazujący na odrębności środowiska przestępczego. Różni się od języka ogólnego leksyką, frazeologią i zmianami znaczeń słownictwa ogólnego, a nie gramatyką. Jest to forma tworzenia zabezpieczenia kryptologicznego rozmów, mająca na celu ukrycie ich rzeczywistego sensu (konotacji semantycznej). Można wyróżnić trzy rodzaje tego typu zabezpieczeń: niskie, średnie i wysokie”³⁴.

Kolejnym narzędziem – przydatnym w walce z przestępczością narkotykową – z gamy tych wykorzystywanych w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych jest przesyłka niejawnie nadzorowana. Dzięki niej możliwe jest kontrolowanie trasy obserwowanej przesyłki zawierającej narkotyki w celu ujęcia odbiorcy końcowego towaru. P. Kosmaty, analizując uregulowania obowiązujące w tej materii, opowiada się za: „koniecznością ścisłego związku pomiędzy wynikami pracy operacyjnej, a procesem karnym, tak aby osiągnąć nadrzędny cel, jakim jest skuteczna walka z przestępczością”³⁵. Pewne problemy pojawiają się, gdy na drodze przesyłki pojawia się element „transgraniczności”. S. Hoc zauważa, iż: „przesyłkę niejawnie nadzorowaną można stosować na odpowiednim etapie prowadzonych czynności operacyjno-rozpoznawczych, w stosunku do danego stadium postępowania karnego, tj. gdy: 1) czynności operacyjno-rozpoznawcze, mające na celu sprawdzenie określonych faktów, prowadzone są przed wszczęciem postępowania przygotowawczego (art. 589w § 7 k.p.k.; odpowiednie umowy dwustronne), 2) czynności operacyjno-rozpoznawcze prowadzone są równolegle (równocześnie) z wszczętym i toczącym się postępowaniem przygotowawczym (art. 589w § 1, art. 589w § 7 k.p.k., umowy dwustronne), 3) czynności operacyjno-rozpoznawcze prowadzone są po zakończeniu postępowania przygotowawczego w celu podjęcia umorzonego postępowania przygotowawczego lub jego wznowienia (art. 589w § 7 k.p.k., umowy dwustronne). Dalej art. 327 § 1–4 k.p.k. stosuje się odpowiednio”³⁶.

³⁴ *Ibidem*, s. 31.

³⁵ P. Kosmaty, *Funkcja dowodowa przesyłki niejawnie nadzorowanej*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2022, z. 3 (47), s. 65.

³⁶ S. Hoc (red.), *Przesyłka niejawnie nadzorowana w wymiarze transgranicznym*, LEX/el. 2016 [dostęp: 01.04.2024].

Innym instrumentem – użytecznym w walce z przestępczością narkotykową – z palety tych wykorzystywanych w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych jest zakup kontrolowany. Analizując kwestię celu przeprowadzenia „zakup kontrolowanego” w kontekście odpowiedzialności karnej, Sąd Najwyższy w postanowieniu z 26 listopada 2020 r., sygn. I KK 12/19 zauważył, iż: „celem przeprowadzenia »zakup kontrolowanego« jest sprawdzenie uzyskanych wcześniej – w drodze czynności operacyjnych – wiarygodnych informacji o przestępstwie, wykrycie sprawców i uzyskanie dowodów. W ujęciu celów, do których ma zmierzać zakup kontrolowany, ustawodawca pominął cel »wykrycia przestępstwa« i określił go w postaci sprawdzenia uzyskanych wcześniej wiarygodnych informacji o przestępstwie. Tak więc działania określone w art. 19a omawianej ustawy w każdym przypadku powinny być poprzedzone uzyskaniem wcześniej wiarygodnych informacji o przestępstwie, a zatem każde działanie w ramach tego art. 19a powinno być poprzedzone posiadaniem takich informacji i dopiero wówczas może zmierzać do wykrycia sprawców przestępstwa oraz do uzyskania materiałów, które mogą mieć znaczenie dowodowe w przyszłym procesie. [...] Na skutek zezwolenia zawartego w art. 19a ustawy o Policji czyn taki w warunkach określonych tym przepisem nie stanowi przestępstwa, albowiem cokolwiek jest w jakiegokolwiek ustawie dozwolone lub nakazane, to tym samym nie jest zakazane pod groźbą kary przez ustawę, a więc jest dopuszczalne”³⁷.

Czynności określane jako zakup kontrolowany są prowadzone przy udziale funkcjonariuszy Policji działających pod przykryciem (FPP) w ramach tzw. operacji specjalnych (nie mają swojej definicji legalnej w polskim ustawodawstwie), którzy już w późniejszym śledztwie zyskują status świadków incognito. Jak wskazuje P. Stryszowski, „na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 sierpnia 2015 r. zmieniającego rozporządzenie z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposoby postępowania z protokołami zeznań tego świadka (Dz.U. z 16 września 2015 r. poz. 1408) został wprowadzony obligatoryjny nakaz przesłuchania świadka anonimowego będącego funkcjonariuszem »pod przykryciem« i posługującego się tzw. dokumentami legalizacyjnymi poza siedzibą sądu lub prokuratury (dodany ust. 2 do § 6 rozporządzenia)”³⁸. Na gruncie literatury przedmiotu W. Jasiński wyróżnił cztery typy operacji specjalnych: operacje infiltracyjne, operacje zakupów kontrolowanych, operacje specjalne polegające na kontrolowanym wręczeniu lub

³⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z 26 listopada 2020 r., I KK 12/19.

³⁸ P. Stryszowski, *Świadek incognito – algorytm postępowania*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 12, s. 144.

przyjęciu korzyści majątkowej, operacje maskujące³⁹. W tym miejscu ubocznie tylko wskazać należy, iż J. Herbowski pośród zadań realizowanych przez FPP wskazał: „a) ustalenie zakresu działalności rozpracowywanych grup, b) uzyskiwanie informacji o planowanych działaniach, c) zapobieganie dalszym przestępstwom przez dezintegrację i dezinformację takich grup, d) ustalanie członków grupy i osób z nimi współdziałających”⁴⁰.

V. Przeszukanie i oględziny w sprawach narkotykowych

Bardzo ważną rolę dowodową w sprawach narkotykowych pełnią czynności procesowe przeszukania lokalizacji w celu ujawnienia substancji narkotycznych, jak też oględziny miejsc typowanych jako plantacje lub nielegalne wytwórnie (fabryki) narkotyków.

Jeśli chodzi o miejsca ukrywania narkotyków podczas ich przemytu, przechowywania, przewozu, to przestępców ogranicza tylko wyobrażenia oraz możliwości techniczne. Kazyistyka obejmuje przypadki ukrycia środków odurzających lub substancji psychotropowych tudzież nowej substancji psychoaktywnej przykładowo w: jelitach/żołądku kuriera, tzw. „połykacza” lub „muła” (kokaina, heroina), miejscach intymnych (kokaina, heroina, amfetamina), butelkach z szamponem (kokaina), opakowaniach kart do gry (ecstasy), zabawkowym robocie na baterie (kokaina), wzmocnieniach bocznych i podwójnym dnie walizki (kokaina, heroina, amfetamina), puszkach po pędach bambusa (kokaina), w paskach i ściankach bocznych plecaka i torby podręcznej (kokaina, heroina), paczkach po herbacie i kawie (kokaina), paczce z cukierkami (kokaina, heroina), podręcznym bagażu stewardów i stewardes (kokaina, heroina), specjalnie skonstruowanych pasach nasobnych (kokaina, heroina, ecstasy), bombonierkach (kokaina, heroina), puszkach z mlekiem dla niemowląt (kokaina), saszetkach z kosmetykami (kokaina, heroina), butach (kokaina), pudełkach po ciastkach (heroina), etui na laptopa (kokaina, heroina), odzieży (kokaina, heroina), klimatyzatorach (kokaina), agregatach (kokaina), silnikach (kokaina), pudełkach z cytrusami i dojrzewającymi bananami (kokaina), workach z kredą (kokaina), workach z materiałem skalnym – steatytem (heroina), beczkach z pulpą ananasową (kokaina), skrytkach samochodowych (haszysz), kanistrze samochodowym (płynna amfetamina), książkach przerobionych na schowek

³⁹ P. Chlebowicz, *Operacja specjalna jako metoda zwalczania przestępczości zorganizowanej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2017, nr 16, s. 236.

⁴⁰ P. Herbowski, *Poufne osobowe źródła informacji. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2018, s. 36.

(kokaina, heroina, amfetamina), transportach z jabłkami i gruszkami (amfetamina), konserwach, opakowaniach po pasztecie, zapach błyskawicznych (marihuana), paczkach z wełną mineralną (marihuana), obudowie filtra powietrza w samochodzie (amfetamina), pojemnikach z jogurtem (amfetamina), transporcie mandarynek (marihuana), karoserii samochodu, rurami wzmacniającymi pojazd (heroina), kolumnach głośnikowych (marihuana), dywanach perskich (heroina), pieluchach (marihuana), materiałach edukacyjnych przeznaczonych dla niewidomych (kokaina), czasopiśmie (kokaina), wiertle kamieniarskim (kokaina), przyprawach kuchennych (dopalacze), proszkach do prania (dopalacze), ubrankach dla dzieci (kokaina, amfetamina), soli do kąpieli (dopalacze), kocim żwirku (dopalacze), lekach (kokaina, amfetamina, heroina, dopalacze), podwójnych dnach damskich torebek (metamfetamina), słoikach z flakami, fasolką, gołąbkami (amfetamina), butelkach na alkohol (płynna amfetamina), używanych telewizorach (amfetamina), opakowaniach z kawą rozpuszczalną (kokaina)⁴¹.

Na marginesie w tym miejscu zauważyć należy, iż partie narkotyków o wadze do kilku kilogramów są przemywane za pośrednictwem nieświadomych niczego pracowników firm kurierskich, a nawet poprzez tak obecnie popularne paczkomaty. Jako że tego typu punkty odbioru są objęte zasięgiem monitoringu, toteż osoby zajmujące się odbieraniem narkotyków zazwyczaj posługują się jeszcze dodatkowym ogniwem pośrednim. Podczas przejmowania przesyłek z punktów odbioru angażują do tego w szczególności dzieci, co chroni ich przed nagraniem własnego wizerunku. Ważne jest zatem, by organy ścigania poddały analizie nie tylko monitoring skorelowany z danym paczkomatem, ale także dodatkowo rozszerzyły okolice monitorowane, tak by ustalić wizerunek, a z czasem tożsamość osoby wynajmującej pośredników (zazwyczaj za wielkie kwoty pieniędzy).

J. Wrona, odnosząc się do tematu przeszukania w sprawach o przestępstwa narkotykowe, zauważył, że „taktyka przeszukania w przestępstwach narkotykowych nie odbiega od założeń przeszukań w innych sprawach”, niemniej jednak „przystępując do przeszukania osoby, którą podejrzewamy o posiadanie narkotyków, musimy pamiętać o dwóch podstawowych zasadach: po pierwsze zasadzie bezpieczeństwa, po drugiej zasadzie staranności”⁴².

Wzmiankowany już powyżej autor wyróżnił też najbardziej typowe przedmioty, które mogą stanowić dowód w sprawach narkotykowych, a mianowicie chodzi tu o: „narkotyki w każdej znanej nam postaci,

⁴¹ A. Blinkiewicz, *Przemytnicy. Ludzie, narkotyki, zwierzęta*, Wydawnictwo Harde, Warszawa 2021, s. 3–84, 91–284.

⁴² J. Wrona, *Przestępczość narkotykowa. Podręcznik dla funkcjonariuszy jednostek terenowych Policji*, Szczytno 2008, s. 47.

wszelkiego rodzaju substancje chemiczne niewiadomego składu chemicznego i celu przeznaczenia (celem przesłania do specjalistycznych badań), przedmioty służące do zażywania narkotyków (ważne są pozostawione na nich mikroślady), przedmioty mogące świadczyć o posiadaniu lub zażywaniu środków psychostymulujących (charakterystyczne opakowania, przedmioty służące do dzielenia lub porcjowania, wagi), dokumenty (zapiski, notatniki, rachunki, wydruki połączeń telefonicznych, karty SIM), paszporty (udokumentowane przekroczenia granicy), telefony komórkowe z zawartością pamięci, komputery wraz z nośnikami pamięci, inne przedmioty, których przeznaczenia nie znamy, a z okoliczności wynika, że mogą mieć coś wspólnego z działaniami przestępczymi”⁴³. Jak już powyżej zaznaczono, w toku przeszukań lokalizacji powiązanych z przestępczością narkotykową poszukuje się wszelkich elektronicznych nośników informacji (komputery, tablety, telefony, pendrive’y, karty pamięci itp., jak też tradycyjnych analogowych nośników informacji typu: notesy, kalendarze, zapiski (zaszyfrowane), dzięki którym możliwe będzie ustalenie kręgu osób zaangażowanych w przestępczy proceder, czasokresu przestępczej działalności, ilości narkotyków będącej przedmiotem produkcji, obrotu, dystrybucji hurtowej detalicznej, kwot wydatkowanych na narkotyki.

W toku przeszukania nielegalnych laboratoriów narkotykowych (głównie wytwórni amfetaminy) można ujawnić: urządzenia i przedmioty: szkło laboratoryjne: kolby szklane kuliste, chłodnice powietrzne, krzywki szklane, zlewki, retorty, menzurki, miarki, statywy z uchwytami, chłodnice wodne, rozdzielacze szklane, wyposażenie dodatkowe: korki gumowe, pojemniki plastikowe, miski do wody, wężyki z tworzywa sztucznego i z gumy, zbiorniki plastikowe, kamienie grzewcze, termometry, lejki plastikowe, płaszcze wodne, butle gazowe, wyciągi i filtry oraz dmuchawy powietrza, kable elektryczne, autotransformatory; substancje chemiczne: aceton, alkohol etylowy, amoniak, benzaldehyd, benzen, benzochinon, bezwodnik kwasu octowego, chlorek amonu, octan sodu, tlenki lub sole manganu, tlenki lub sole toru, cyjanek benzylu, izopropanol, glinowodorek litu, metanol, kwas mrówkowy, mroczan amonu, chlorek kwasu fenylloctowego, formamid, fosfor czerwony, wodorotlenek sodu, octan potasu, eter dietylowy, krzemionka bezwodna, jod, izosafrol, piperonal, chlorek palladu, chlorek rtęci, chlorek glinu, kwas siarkowy, nikiel Rineya, kwas fosforowy, dwutlenek platyny, chlorowodorek efedryny⁴⁴.

Odrębnego omówienia wymaga kwestia oględzin i badania laboratoriów narkotykowych (głównie tych produkujących amfetaminę).

⁴³ *Ibidem*, s. 47.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 28.

Amfetamina jest substancją psychotropową, która jako że cieszy się dużą popularnością wśród konsumentów, jest powszechnie produkowana przez przestępców. Do jej wytwarzania producenci stosują trzy metody: „Leuckarta (dwuetapowa synteza amfetaminy z wykorzystaniem BMK), ni-trosterynową (redukcja amalgamatem Al/Hg z kwasem octowym, elektrochemiczna lub glinowodorkiemlitu w THF) i redukcyjnego aminowania”⁴⁵. W latach 2010–2014 metoda Leuckarta była najczęściej stosowana w ujawnionych laboratoriach. Począwszy od 2015 r. coraz większą popularnością wśród sprawców bezpośrednio zaangażowanych w produkcję zyskiwały laboratoria katynowe, które obecnie są specjalnością polskich przestępców. Katynon jest nazywany „naturalną amfetaminą”, gdyż ma podobne działanie, jak typowa amfetamina, przy czym efekty odurzenia po jego zażyciu są bardziej dynamiczne, niemniej jednak utrzymują się krócej oraz są o połowę słabsze w zestawieniu z amfetaminą⁴⁶.

Z uwagi na specyfikę tych oględzin prowadzić je może jedynie specjalnie przeszkolony zespół istniejący w CLK KGP. Przy stawianiu za priorytet bezpiecznej realizacji przeprowadzenia oględzin kryminalistycznych lokalizacji wykorzystywanej do nielegalnej produkcji narkotyków syntetycznych kluczowego znaczenia nabiera wcześniejsze policyjne rozpoznanie operacyjne ukierunkowane na uzyskanie maksymalnej ilości informacji odnoszących się miejsca, gdzie odbywa się proces wyrobu, jego lokalizacji, dróg dojścia, istniejących instalacji (w tym elektrycznych, wodnych, gazowych), a także układu pomieszczeń w budynku. Jak akcentuje W. Krawczyk, „niezmiernie istotne jest pozyskanie informacji dotyczących możliwości wystąpienia na terenie nielegalnej produkcji bomb i pułapek pirotechnicznych. Po sprawdzeniu obszaru przez zespół rozpoznania minerskopirotechnicznego kolejnym niezbędnym krokiem jest ustalenie ilości i rodzaju linii produkcyjnych, a przede wszystkim określenie, na jakim etapie jest produkcja”⁴⁷. W przypadku, gdy mamy do czynienia z pozostającymi w toku procesami chemicznymi, zasadnym jest odczytać temperaturę na termometrach (jeżeli są zainstalowane), a następnie odłączyć źródła zasilania (gaz, prąd). W sytuacji ustalenia, że trwają procesy destylacyjne, nie wolno zakręcać źródła wody. Już po przeprowadzeniu tych czynności należy wykonać pomiary temperatury cieczy reakcyjnych oraz przystąpić do realizacji czynności procesowo-technicznych, jak też zabezpieczenia niezbędnych

⁴⁵ K. Lenczowska-Soboń, G. Ociecek, P. Opitek, *Praktyczne aspekty zwalczania przestępczości narkotykowej dokonywanej w „świecie realnym” i cyberprzestrzeni*, „Prokuratura i Prawo” 2022, nr 7–8, s. 249.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 252.

⁴⁷ W. Krawczyk, *Nielegalne laboratoria narkotykowe*, Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego, Warszawa 2005, s. 111.

próbek⁴⁸. Wszystkie opisane powyżej czynności powinny zostać wykonane przez dysponującego odpowiednimi kwalifikacjami eksperta z zakresu kryminalistyki. Z lokalizacji, gdzie miała miejsce nielegalna produkcja, zabezpiecza się duże ilości różnego rodzaju mieszanin reakcyjnych, środków psychotropowych i odczynników chemicznych oraz szkło, a także aparaturę laboratoryjną. Celem późniejszej ekspertyzy jest wskazanie, jaki rodzaj narkotyku był produkowany, jaka metoda syntezy została wykorzystana, ile narkotyku udało się w ten sposób wyprodukować oraz jakie są możliwości produkcyjne zabezpieczonego nielegalnego laboratorium⁴⁹. Aby odpowiedzieć na nakreślone powyżej pytania, zabezpieczony materiał dowodowy (na ogół jest to ponad 100 próbek) jest poddawany badaniom z wykorzystaniem różnych metod instrumentalnych. W odniesieniu do szkła laboratoryjnego istotne jest poczynienie miarodajnych ustaleń co do jego ilości oraz pojemności poszczególnych rodzajów aparatury. „Pomiary objętości cieczy reakcyjnych w kolbach oraz ich pojemność pozwoli na określenie rzeczywistych i potencjalnych możliwości produkcyjnych nielegalnego laboratorium. W przypadku braku cieczy reakcyjnych w kolbach istotna jest ich ilość, rodzaj i jakość szkła laboratoryjnego, co może wskazywać na ich teoretyczne wykorzystanie w określonych procesach chemicznych zmierzających do przeprowadzenia konkretnych reakcji. Wszystkie elementy aparatury należy opisać i zabezpieczyć, zlokalizować źródła zasilania oraz źródła dostarczania wody”⁵⁰. W toku oględzin zasadne jest też zwrócenie uwagi na nierzadko ujawnione odręczne zapiski dotyczące przebiegu procesów syntez chemicznych, jak też opisy stosowanych odczynników. Odczynniki chemiczne, które znajdują się na miejscu zdarzenia, podlegają zabezpieczeniu w całości (z podaniem ich ilości do protokołu oględzin). Jak dodatkowo zauważa W. Krawczyk, „próbki cieczy (jedno- i niejednorodnych) znajdujących się w kolbach reakcyjnych należy zabezpieczyć do szklanych probówek – ważne jest, aby ciecze zabezpieczać do dwóch probówek, oznaczając je A i B (pozwoli to na ponowne badania w laboratorium). Drobnokrystaliczne substancje znajdujące się na miejscu zdarzenia należy zważyć na miejscu i opisać ich wilgotność – próbki zabezpieczyć do probówek szklanych bądź woreczków foliowych z zamknięciem strunowym. Należy zabezpieczyć również wymazy z wnętrza znajdujących się pustych kolb szklanych, rozdzielaczy, przewodów – za pomocą sterylnych wacików i sączków. Należy pamiętać również o zabezpieczeniu ślepej próby – czysty wacik lub sączek wyjęty ze zbiorczego opakowania. Ponadto należy pobrać wymazy ze ścian, sufitów oraz szybów wentylacyjnych pomieszczeń, w których odbywała się

⁴⁸ *Ibidem*, s. 112.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 113.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 113.

nielegalna produkcja, oczywiście z pobraniem ślepej próby, najlepiej z miejsca oddalonego od czynności produkcyjnych, np. zewnętrzna ściana budynku⁵¹. Późniejsze uzyskanie pozytywnego wyniku badań identyfikacyjnych umożliwi kategorię stwierdzenie, iż wewnątrz poddawanej oględzinom lokalizacji była prowadzona nielegalna produkcja narkotyków, ewentualnie wykonywano określony etap produkcji. Jako niezbędne jawi się również zabezpieczenie śladów daktyloskopijnych, śladów biologicznych oraz osmologicznych, których badania na dalszym etapie śledztwa pozwolą na identyfikację osób biorących udział w procesie produkcji⁵². Biorąc pod uwagę możliwość wystąpienia kontaminacji, eksperci oraz technicy zabezpieczający ślady kryminalistyczne muszą być zaopatrzeni w laboratoryjną odzież ochronną i w maski ochronne⁵³.

Pamiętać też należy, że zgodnie z zarządzeniem nr 43 Komendanta Głównego Policji z 6 października 2014 r. w sprawie postępowania policjantów w przypadkach ujawnienia amfetaminy, fenyloacetonu, tabletek mogących zawierać środki odurzające, substancje psychotropowe lub środki zastępcze albo nielegalnego laboratorium wytwarzającego produkty zawierające takie środki i substancje lub prekursory narkotykowe⁵⁴, z przejętych ilości amfetaminy, BMK oraz tabletek pobiera się próbki w celu niezwłocznego przekazania ich do badań identyfikacyjnych, zwanych „profilowaniem”. Celem profilowania jest identyfikacja substancji jednocześnie wytworzonych (pochodzących z tej samej partii) lub pochodzących z tego samego źródła (miejsca nielegalnej produkcji). Przepisy zarządzenia nie dotyczą tabletek znajdujących się w oryginalnym opakowaniu legalnego producenta i ujawnionych w okolicznościach niewskazujących na związek z nielegalnym obrotem. W prowadzonym w CBŚP w sposób określony odrębnymi przepisami zbiorze danych o nazwie KOKON gromadzi się dane o pochodzeniu ujawnionej amfetaminy, BMK i tabletek, o osobach i innych podmiotach, a także o przedmiotach związanych z ujawnionymi substancjami oraz o laboratoriach.

⁵¹ *Ibidem*, s. 114.

⁵² *Ibidem*, s. 115.

⁵³ *Ibidem*, s. 116.

⁵⁴ Zarządzenie nr 43 Komendanta Głównego Policji z 6 października 2014 r. w sprawie postępowania policjantów w przypadkach ujawnienia amfetaminy, fenyloacetonu, tabletek mogących zawierać środki odurzające, substancje psychotropowe lub środki zastępcze albo nielegalnego laboratorium wytwarzającego produkty zawierające takie środki i substancje lub prekursory narkotykowe, Dz.Urz.KGP.2014.88 z 09.10.2014.

VI. Kluczowe opinie kryminalistyczne w sprawach narkotykowych

Zgromadzone w toku oględzin oraz przeszukań ślady kryminalistyczne i przedmioty należy poddać specjalistycznym badaniom, tak by wydobyć drzemiący w nich potencjał dowodowy, przy czym ze względu na specyfikę przestępstw narkotykowych na pierwszy plan wysuwają się ekspertyzy z zakresu: badań fizykochemicznych (w tym profilowania amfetaminy), informatyki śledczej, fonoskopii, slangu narkotykowego, antropologii, jak też klasyczne już ekspertyzy z dziedziny badań DNA, daktyloskopii oraz osmologii.

Podstawową ekspertyzą w sprawach narkotykowych jest ta z zakresu badań fizykochemicznych. Narkotyki jako ślad kryminalistyczny mogą wystąpić w jednej z następujących postaci, tj.: „ciecze («kompot», olej haszyszowy, zasadowa amfetamina), rośliny lub susz roślinny (konopie, słoma makowa, główki makowe), grzyby (grzyby halucynogenne), wyciągi z roślin (haszysz, opium), proszki (siarczan amfetaminy, heroina, kokaina), tabletki (tabletki ekstazy zawierające MDMA, MDEA, PMA, LSD, itd.), znaczki, papierki (LSD), kamyki, kryształki (LSD)”⁵⁵. J. Jerzewska wskazuje przykłady pytań do biegłych z zakresu tej specjalności: „Czy zabezpieczony materiał jest narkotykiem lub czy zawiera domieszkę środka narkotycznego?, Czy na podstawie zanieczyszczeń występujących w narkotyku (amfetamina, kokaina, heroina itp.) można określić źródło pochodzenia partii lub próbki tego narkotyku?, Czy zabezpieczone rośliny zawierają związki odurzające? Czy zabezpieczony płyn koloru brunatnego (naczynie z brunatnymi osadami lub mazistymi pozostałościami, tampony z waty, strzykawki) zawiera substancje narkotyczne i mógł posłużyć do produkcji narkotyków?, Czy zabezpieczone materiały zawierają substancje odurzające (o właściwościach narkotycznych)?, Czy zabezpieczone substancje mogą służyć do produkcji substancji odurzających lub środków psychotropowych w warunkach domowych (prymitywnych)?, Czy przesłany do badań susz roślinny zawiera środki odurzające, a jeśli tak, to jakie i o jakim stężeniu?, Czy zawartość zabezpieczonych strzykawek stanowią środki odurzające, a jeśli tak, to jakie?, Czy zabezpieczone substancje służyły lub mogą służyć do produkcji środków odurzających?, Czy zabezpieczone tabletki (w liczbie X szt.) są środkiem psychotropowym, jeżeli tak, to jakim?, Czy sposób produkcji zawarty w treści protokołu z wyjaśnień podejrzanego umożliwia wyprodukowanie środka odurzającego, jeżeli tak, to jakiego?,

⁵⁵ E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 503.

Czy zabezpieczony płyn (alkohol, sok itp.) zawiera środki odurzające, psychotropowe (leki) i w jakiej ilości; jaki jest ich wpływ na organizm ludzki?, Czy w zabezpieczonym od ofiary XY moczu i krwi znajdują się produkty rozpadu środków odurzających (psychotropowych)?, Jaka jest ilość substancji odurzającej (psychotropowej) we krwi? Czy zażyta przez ofiarę dawka środków stanowiła w określonym przedziale czasowym dawkę leczniczą, czy też dawka ta była wielokrotnie zawyżona?, Jeżeli dawka była zawyżona, jaki to mogło mieć wpływ na zachowanie ofiary?”⁶⁶

W momencie ujawnienia przez organy ścigania substancji, która może być narkotykiem, zastosowanie znajdują wstępne badania przy użyciu testerów narkotyków, z których wykorzystania sporządza się protokół użycia testera narkotykowego, w którym należy się wystrzegać kategoriycznych stwierdzeń. Przykładowo Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Komendy Głównej Policji w zakresie badań środków odurzających, substancji psychotropowych i prekursorów oferuje: badania jakościowe środków odurzających, substancji psychotropowych i prekursorów, badania ilościowe kokainy, amfetaminy, heroiny, delta-9-THC, profilowanie amfetaminy i tabletek zawierających środki odurzające lub substancje psychotropowe, identyfikację metod produkcji narkotyków syntetycznych i ich prekursorów, opiniowanie w kierunku środków zastępczych. W. Krawczyk, zajmując się zagadnieniem profilowania amfetaminy, doszedł do wniosku, iż: „w trakcie syntezy amfetaminy powstają produkty różnych reakcji ubocznych. Związki te stanowiące zanieczyszczenia amfetaminy są charakterystyczne zarówno dla metody syntezy, jak i dla warunków prowadzenia reakcji czy sposobu wydzielania końcowego produktu. Przeprowadzone badania wskazują na duże różnice pomiędzy składem zanieczyszczeń amfetaminy otrzymywanej w różnych warunkach. Próbkki amfetaminy otrzymywane według tej samej receptury mają podobny skład zanieczyszczeń. Obraz chromatograficzny tych zanieczyszczeń, czyli profil zanieczyszczeń, pozwala określić metodę syntezy amfetaminy oraz w oparciu o metody statystyczne umożliwić klasyfikację próbkki do grupy związanej z jej źródłem (nielegalne laboratorium), czyli tak zwane profilowanie”⁶⁷.

Nierzadko w sprawach narkotykowych konieczne staje się powołanie biegłego z zakresu slangu przestępczego w celu zinterpretowania zwrotów, którymi na tej płaszczyźnie posługują się przestępcy. Sąd Najwyższy w postanowieniu z 6 czerwca 2018 r., sygn. IV KK 246/18 uznał nawet, iż:

⁶⁶ J. Jerzewska, *Od oględzin do opinii biegłego. Poradnik dla prowadzących postępowanie karne*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2005, s. 136.

⁶⁷ W. Krawczyk, *Metody chemometryczne w identyfikacji źródeł pochodzenia amfetaminy*, Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Komendy Głównej Policji, Warszawa, <file:///H:/%C5%9Bledztwo%20narkotykowe/laboratory/metodychemom.pdf> [dostęp: 01.07.2024].

„z uwagi na specyfikę slangu (języka przestępczego) używanego przez osoby popełniające przestępstwa może zajść wyjątkowy przypadek uzasadniający powołanie przez sąd biegłego z zakresu kryminologii przestępczości narkotykowej i slangu narkotykowego”⁵⁸. Wybitny ekspert z zakresu slangu narkotykowego, podejmujący się roli biegłego sądowego w tej dziedzinie – J. Wrona, opublikował nawet w sieci teleinformatycznej słownik narkoslangu⁵⁹.

Z kolei opinia z zakresu informatyki śledczej w sprawach narkotykowych obejmuje między innymi: analizę, odzyskiwanie i rekonstrukcję danych (wyszukiwanie dowodów popełnienia przestępstw: dokumentów, zdjęć, filmów, śladów aktywności w internecie, wiadomości pocztowych, wpisów na stronach i portalach społecznościowych, rozmów przez komunikatory itp.), badanie zawartości pamięci urządzeń mobilnych, odzyskiwanie danych (dyski twarde, nośniki typu flash – dyski SSD, pendrive, karty pamięci, etc.) z urządzeń uszkodzonych fizycznych lub danych usuniętych, analizę historii wykorzystywania komputera, archiwu komunikatorów, historie odwiedzanych stron internetowych⁶⁰. W kontekście omawianych zagadnień nie sposób odnieść się do kwestii specjalistycznego narzędzia UFED dedykowanego do wydobywania danych z najnowszych wersji iPhone’a, gdyż „najnowsza wersja UFED jest już »kompatybilna« z aktualnym iOS 12.3, w związku z tym urządzenia Apple nie są do końca bezpieczne, pomimo zaszyfrowania wszystkich danych. Na urządzeniach mobilnych przechowywane są nie tylko pliki na wewnętrznej i zaszyfrowanej karcie pamięci. To także książki adresowe, historia rozmów w komunikatorach, e-maile. Do większości z tych informacji UFED potrafi dobrać się metodą bezinwazyjną, czyli bez ingerencji w urządzenie”⁶¹. Musimy też pamiętać, że wiele sklepów oferujących w sprzedaży narkotyki przeniosło się do cyberprzestrzeni i funkcjonuje w ramach darknetu, natomiast zbadanie szeregu dowodów natury elektronicznej nie jest możliwe bez funkcji, jakimi operuje informatyka śledcza.

Konieczność wywołania opinii z zakresu fonoskopii pojawia się w tych sprawach, gdzie podejrzani, których głos utrwalono uprzednio w ramach kontroli operacyjnej, kwestionują jego pochodzenie – grając tym samym na zwłokę w ramach przyjętej taktyki obrony – wnoszą o uzyskanie opinii fonoskopijnej, która jest bardzo czasochłonna i kosztowna (nierzadko taki wniosek prowadzi do wydłużenia procesu ponad rozsądne granice).

⁵⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z 6 czerwca 2018 r., IV KK 246/18.

⁵⁹ J. Wrona – *O mnie* (narkoslang.pl), [dostęp: 01.07.2024].

⁶⁰ <<https://www.ekspertyzy.net.pl/informatyka-sledcza.html>> [dostęp: 01.04.2024].

⁶¹ Cybersecurity Foundation, <<https://avlab.pl/nowa-wersja-specjalistycznego-narzedzia-ufed-do-wydobywania-danych-z-najnowszych-iphone/>> [dostęp: 01.05.2024].

W kontekście rozważań nad tym rodzajem ekspertyzy J. Rzeszotarski zauważył, że: „precyzyjne sformułowanie celu badań zleczanych biegłemu przyspiesza wydanie opinii, oszczędzając czas, niezbędny do obiegu pism ze sprostowaniami. Mimo że kontakt prokuratora z biegłym jest dopuszczalny, niezbyt często korzysta się z tej formy przed wystawieniem postanowienia. Dlatego niekiedy już na etapie zlecenia badań pojawia się problem nieściśłych sformułowań. Uwzględniając praktykę kryminalistyczną i oczekiwania wymiaru sprawiedliwości względem fonoskopii – wyrażone w orzeczeniach Sądu Najwyższego w sprawie I K 196/60 i III K 49/61 – cel badań powinien być następujący: spisanie treści rozmów dowodowych, zbadanie autentyczności nagrań tych rozmów, identyfikacja mówców. [...] Przy typowych zapisach, utrwalonych z wykorzystaniem transmisji telefonicznej, spisanie każdej minuty rozmowy dowodowej zajmuje 1–2 godziny czasu pracy eksperta”⁶².

Biorąc pod uwagę okoliczność, iż osoby zaangażowane w przestępstwa narkotykowe mogą mimowolnie utrwalić się na zapisach monitoringu, toteż zasadnym może okazać się wywołanie ekspertyzy antropologicznej. Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne oferuje szeroki wachlarz badań antropologicznych i antroposkopijskich, w tym: „identyfikację osób z monitoringu, zdjęć i innych nośników obrazu, pobieranie materiału porównawczego do badań identyfikacyjnych osób utrwalonych na monitoringach (z zachowaniem takich samych warunków ekspozycji), ujawnianie cech grupowych mających znaczenie w przypadku identyfikacji osób utrwalonych na różnych nośnikach, w sytuacji ich zamaskowania, także z odtworzeniem sposobu poruszania się (cechy behawioralne)”⁶³.

Ślady kryminalistyczne, dowody rzeczowe i inne przedmioty zabezpieczone podczas przeszukań miejsc – gdzie narkotyki są produkowane, przechowywane, ukrywane w trakcie transportu itp. – przykładowo w postaci: sprzętu laboratoryjnego, opakowań narkotyków, ewentualnie innych związanych z nimi rzeczy, w celu przypisania do określonej osoby należy poddać badaniom identyfikacyjnym w ramach:

- ekspertyzy DNA (ekspertyza genetyczna dostarcza jednego z najsilniejszych dowodów, z którego organy ścigania dość często korzystają w sprawach kryminalnych oraz identyfikacyjnych, przy czym dobre rozumienie możliwości, jakie daje ekspertyza z zakresu analizy DNA, jest kluczowe dla prawidłowego użycia tego narzędzia na etapie dowodowym i dochodzeniowo-śledczym; jako przykład wskazać należy badanie śladów DNA na rękawiczkach ujawnionych

⁶² J. Rzeszotarski, *Kompendium badań fonoskopijnych*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 7–8, s. 181–182.

⁶³ <<https://kryminalistyka.pl/badania-antropologiczne-i-antroposkopijskie/>> [dostęp: 01.03.2024].

- w nielegalnym laboratorium narkotykowym)⁶⁴;
- ekspertyzy daktyloskopijnej (np. wagi służącej do odmierzania porcji narkotyków);
- ekspertyzy osmologicznej (np. podręcznej saszetki z ukrytymi w środku narkotykami).

Nierzadko nagromadzenie dużego wolumenu danych w określonej wieloosobowej, wielowątkowej sprawie narkotykowej będzie wymagało przeprowadzenia analizy kryminalnej ukierunkowanej na uporządkowanie materiału dowodowego, co pozwoli wykryć zawczasu słabe strony śledztwa oraz wytyczyć nowe jego kierunki, które dotychczas nie były eksplorowane.

VII. Wybrane dowody osobowe w sprawach narkotykowych

Specyfika popełniania poważnych przestępstw narkotykowych wyraża się w tym, że dokonuje się ich w ramach struktur przestępczości zorganizowanej, bardzo często z uwagi na szlaki przerzutu (kanały zaopatrzenia) o charakterze międzynarodowym. Zdobywaniem najcenniejszych informacji na okoliczność wewnętrznego funkcjonowania, celów, planów rozwoju (ekspansja na nowe rynki zbytu) grup przestępczych dopuszczających się przestępstw narkotykowych, źródeł finansowania działalności przestępczej zajmują się wyspecjalizowani funkcjonariusze Policji (CBŚP) działający pod przykryciem, posługujący się legendą, która powala im skutecznie przeniknąć do struktur organizacji przestępczych. Opisane działania odbywają się w ramach wzmiankowanych już operacji specjalnych i mają na celu wprowadzenie do danej grupy przestępczej funkcjonariusza Policji działającego w sposób utajniony. Już na dalszym etapie śledztwa taki operator występuje w charakterze świadka incognito, a jego zeznania są zawsze opatrywane klauzulą „ściśle tajne”, natomiast jego prawdziwa tożsamość jest zanonimizowana w najwyższym stopniu z możliwych. Jednym z zadań tak działających funkcjonariuszy o statusie FPP jest oprócz gromadzenia informacji o danej grupie przestępczej także typowanie na podstawie podejmowanego dialogu operacyjnego potencjalnych beneficjentów instytucji świadka koronnego, czy też małego świadka koronnego.

Ważnym bowiem elementem łamania solidarności występującej w grupach przestępczych (w tym także tych o charakterze narkotykowym) oraz towarzyszącej im swoistej zмовы milczenia jest wdrażanie instytucji: świadka koronnego na podstawie przepisów ustawy z 5 czerwca 1997 r.

⁶⁴ <<https://www.gov.pl/web/ies/pracownia-genetyki-sadowej>> [dostęp: 01.03.2024].

o świadku koronnym⁶⁵. Pamiętać jednak należy w tym względzie, że skorzystanie z dobrodziejstw procesowych płynących z tych uregulowań nie obejmuje kierowników grup, podlegaczy oraz osób, które w związku z popełnieniem przestępstwa narkotykowego usiłowały popełnić albo popełniły zbrodnię zabójstwa lub współdziałały w popełnieniu takiej zbrodni. W tym kontekście wypada wskazać, iż – jak wynika z wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 29 października 2018 r., sygn. II AKa 324/18 – „Fakt, że zeznania świadka koronnego stanowią jedyny dowód obciążający, nie dyskwalifikuje jego samego jako źródła dowodowego ani jego zeznań jako środka dowodowego, które to zeznania podlegają ocenie jak każdy inny dowód, oceniane są więc na zasadach ogólnych. Co prawda świadek koronny jest skruszonym przestępcą i za obietnicę bezkarności w sprawach określonych w ustawie zgadza się składać zeznania, dlatego też do jego zeznań należy podchodzić ze szczególną ostrożnością, co jednak nie oznacza, że z tego powodu zeznania te nie mogą stanowić dostatecznego dowodu winy, zaś ich wykorzystanie w procesie nie może dawać gwarancji realizacji zasady prawdy materialnej, nawet jeżeli jest to jedyny dowód obciążający oskarżonego”⁶⁶.

Niemniej przydatną instytucją od tej omówionej powyżej, która pozwala kruszyć więzy solidności środowisk przestępczych, jest ta uregulowana w art. 60 § 3 k.k. odnosząca się de facto do obligatoryjnej podstawy nadzwyczajnego złagodzenia kary. Jak słusznie zauważył A.M. Kisiel, „zakres instytucji tzw. małego świadka koronnego w k.k. jest bardzo szeroki, ponieważ przepis art. 60 § 3 k.k. nie zawiera żadnych wyłączeń o charakterze podmiotowym”⁶⁷. O ile z uwagi na określone wymogi ustawowe skruszony kierownik grupy przestępczej dopuszczającej się poważnych przestępstw terrorystycznych nie może skorzystać z instytucji świadka koronnego, o tyle nie ma wobec niego przeszkód do przyjęcia dobrodziejstwa wynikającego z instytucji małego świadka koronnego, gdyż jak zasadnie podnosi A.M. Kisiel, „z przywileju złagodzenia kary mogą skorzystać nawet sprawcy najcięższych zbrodni, jeśli tylko zadenuncjują innych uczestników przestępnego współdziałania i spełnią resztę wymagań przewidzianych w omawianym przepisie”⁶⁸.

W toku prowadzenia danego śledztwa obejmującego swoimi ramami poważne przestępstwa narkotykowe może pojawić się przypadek świadka,

⁶⁵ Ustawa z 5 czerwca 1997 r. o świadku koronnym, (Dz.U. 2016 poz. 1197 t.j. z 09.08.2016), dalej jako „u.ś.k”.

⁶⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 29 października 2018 r., II AKa 324/18.

⁶⁷ A.M. Kisiel, *Instytucja tzw. małego świadka koronnego w polskim prawie karnym* – rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem dr. hab. A. Sakowicza, prof. UwB, Białystok 2018, s. 344.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 69.

który wprawdzie posiada dość cenne informacje, niemniej jednak może się pojawić w przyszłości zarzut kwestionowania jego wiarygodności przez obronę z uwagi na pewne dysfunkcje ośrodkowego układu nerwowego spowodowane przykładowo zażywaniem (nawet wieloletnim) środków odurzających lub substancji psychotropowych. Zgodnie natomiast z art. 192 § 2 k.p.k. jeżeli istnieje wątpliwość co do stanu psychicznego świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń, sąd lub prokurator może zarządzić przesłuchanie świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa, a świadek nie może się temu sprzeciwić.

Odnosząc się natomiast już chociażby tylko hasłowo do technik przesłuchań świadków, nawiązać należy do ośmiopunktowej techniki FBI, która opiera się na indywidualnym podejściu (przygotowanie, wprowadzenie, nawiązanie kontaktu i budowanie relacji, pytania, weryfikacja, pytania zamykające, zakończenie, analiza krytyczna)⁶⁹. Wiele kontrowersji budzi natomiast także wypracowana na gruncie amerykańskim metoda przesłuchań podejrzanego, zwana techniką Reida, która składa się z 9 kroków (bezpośrednia pozytywna konfrontacja, budowanie „tematów”, postępowanie z zaprzeczeniami, przewycięzanie sprzeciwów/przekierowywanie protestów, zdobycie i utrzymanie uwagi przesłuchiwanego, radzenie sobie z pasywnym nastrojem przesłuchiwanego, prezentowanie pytania alternatywnego, ustna relacja przesłuchiwanego o szczegółach przestępstwa, skłonienie przesłuchiwanego do rozmowy, przekształcenie ustnej relacji w pisemne przyznanie się)⁷⁰. Jak bowiem zauważył W. Zyskowski: „opisana metoda jest jedną z najbardziej cenionych metod przesłuchań przez praktyków, a jednocześnie najczęściej krytykowaną przez profesjonalistów zorientowanych także naukowo”⁷¹. Jej deprecjonowanie wynika z kontrowersyjności tej techniki, jako niosącej ze sobą potencjalne skutki uboczne o znaczeniu negatywnym, gdyż opiera się ona na swoistej manipulacji emocjonalnej i generuje ryzyko uzyskania nieprawdziwych zeznań, a nadto charakteryzuje się brakiem skuteczności w dłuższej perspektywie.

VIII. Zakończenie

Przestępczość narkotykowa, nierzadko o charakterze międzynarodowym, dostarcza podmiotom zaangażowanym w ten proceder ogromnych

⁶⁹ R. Kwasiński, *Metody przesłuchań stosowane przez FBI. Rzecz o triumfie nauki i rozumu*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2020, s. 56.

⁷⁰ *Ibidem*, 146.

⁷¹ W. Zyskowski, *Nowoczesne metody przesłuchań*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2021, nr 4, s. 20–21.

zysków, gdyż główną motywacją do podejmowania nielegalnych działań są oczywiście ogromne pieniądze. Nie sposób też stracić z pola widzenia okoliczności, iż „umiejętność szybkiego dostosowywania się do zmieniających się warunków środowiska międzynarodowego grup przestępczych sprzyja maksymalizowaniu ich zysków”⁷². Przychody uzyskiwane w ten sposób nie tylko prowadzą do wzbogacenia przestępców, ale także finansują zorganizowaną przemoc, korupcję i inne nadużycia. W mojej ocenie istnieje potrzeba reorganizacji i rozbudowania nastawionych na aspekt praktyczny programów szkoleniowych we współpracy Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury oraz Centralnego Biura Śledczego Policji, które byłyby poświęcone zagadnieniu zwalczania przestępczości narkotykowej z uwzględnieniem najnowszych zdarzeń oraz zagrożeń. Niewątpliwie stałyby się one nieocenioną platformą wymiany wiedzy oraz doświadczeń przedstawicieli organów ścigania. Jako że wolność od plagi narkomani, którą generują przestępstwa narkotykowe, jest wartością bezcenną, stanowiącą niezbędny element prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, nie należy szczerzyć sił i środków w jej obronie. Skoro zorganizowana przestępczość narkotykowa potrafi z łatwością przenikać granice państw i społeczeństw, to krajowe programy szkoleniowe należałoby skorelować z analogicznymi działaniami na terenie całej Europy oraz aspirować do współpracy w tym zakresie z ośrodkami naukowymi ze Stanów Zjednoczonych, co będzie się wpisywało w promowaną przez Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości (UNODC) globalną strategię zwalczania przestępczości narkotykowej. Reakcją na rozprzestrzenianie się przestępczości narkotykowej winno być profesjonalnie przeprowadzone przez ekspertów śledztwo antynarkotykowe ukierunkowane na realizację nie tylko sprawiedliwościowej i gwarancyjnej funkcji prawa karnego, ale także ochronnej, kompensacyjnej i przede wszystkim prewencyjnej.

A B S T R A C T

This publication discusses selected methodological aspects of conducting investigations in cases of significant genre weight drug crimes. Refers to basic terms in drug cases and drug classification. Indicates the most serious types of drug offenses regulated in the Act of 29/07/2005 on counteracting drug addiction. It

⁷² J. Telak, K. Gad, *Międzynarodowa przestępczość zorganizowana – wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2018, nr 66, t. 2, s. 156.

raises the issue of inconsistent interpretation (in the jurisprudence) of the qualifying mark of a “significant amount” of drugs. Additionally, it discusses the issues of selected operational and reconnaissance activities in drug cases. Moreover, it refers to the role of searches and inspections as well as key forensic opinions in this type of investigations, as well as to selected personal evidence. Finally, it emphasizes the need for professional development in the methodology of conducting investigations in cases of serious drug crimes.

Keywords: drugs, methodology, anti-drug investigation, expert opinion, organized crimes.

Bibliografia

- Blinkiewicz A., *Przemysłnicy. Ludzie, narkotyki, zwierzęta*, Wydawnictwo Harde, Warszawa 2021.
- Blajerski M., *Materiały kontroli operacyjnej w rzetelnym procesie karnym – jawne czy niejawne?*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2023, z. 1 (49).
- Chlebowicz P., *Operacja specjalna jako metoda zwalczania przestępczości zorganizowanej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2017, nr 16.
- Dajnowicz-Piesiecka D. (red.), Jurgielewicz-Delegacz E. (red.), Pływaczewski E. (red.), *Badania kryminologiczne a praktyka. Perspektywa krajowa i międzynarodowa*, WKP 2021.
- Gabriel-Węglowski M., *Pojęcie znacznej ilości narkotyku*, LEX/el. 2021.
- Gizińska K., Hramitko M., *Kryminalizacja narkotyków miękkich*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2014, nr 2.
- Gruza E., Goc M., Moszczyński J., *Kryminalistyka – czyli rzecz o metodach śledczych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Górowski W. (red.), D. Zając (red.), *Komentarz do wybranych przepisów ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii [w:] Przestępstwa narkotykowe i dopalacze. Komentarz*, KIPK 2019.
- P. Herbowski, *Poufne osobowe źródła informacji. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2018.
- Hoc S. (red.), *Przesyłka niejawnie nadzorowana w wymiarze transgranicznym*, LEX/el. 2016.
- Jerzewska J., *Od oględzin do opinii biegłego. Poradnik dla prowadzących postępowanie karne*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2005.

- Jędrzejko M.Z., Stańczak Z., *Narkotyki i dopalacze*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2018.
- Kisiel A.M., *Instytucja tzw. małego świadka koronnego w polskim prawie karnym* – rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem dr. hab. A. Sakowicza, prof. UwB, Białystok 2018.
- Kornas-Biela D., Mirosław S., *Narkomania – aspekty biologiczne i psychopedagogiczne*, „Kwartalnik Naukowy” 2017, nr 4(32).
- Kosmaty P., *Funkcja dowodowa przesyłki niejawnie nadzorowanej*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2022, z. 3 (47).
- Krawczyk W., *Nielegalne laboratoria narkotykowe*, Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego, Warszawa 2005.
- Kwasiński R., *Metody przestuchań stosowane przez FBI. Rzecz o triumfie nauki i rozumu*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2020.
- Laskowska K., *Nielegalny handel narkotykami w Polsce*, Wydawnictwo Temida 2, Białystok 1999.
- Lenczowska-Soboń K., Ocieczek G., Opitek P., *Praktyczne aspekty zwalczania przestępczości narkotykowej dokonywanej w „świecie realnym” i cyberprzestrzeni*, „Prokuratura i Prawo” 2022, nr 7–8.
- Łabuz P., Safjański T., *Działania kontrywerywne grup przestępczych ukierunkowane na ograniczenie skuteczności kontroli operacyjnej oraz procesowej kontroli i utrwalania rozmów*, „Problemy Kryminalistyki” 2017, nr 297(3).
- Opitek P., Postępowanie z wykorzystaniem materiałów niejawnych, szkolenie zorganizowane dla Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w dniu 6 kwietnia 2023 roku.
- Rzeszotarski J., *Kompendium badań fonoskopijnych*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 7–8.
- Sukiennik J., *Ustawa z 10.06.2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej, prawa i ekonomii*, PPP 2017, nr 4.
- Sprengel B., *Praca operacyjna policji*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2018.
- Stryszowski P., *Świadek incognito – algorytm postępowania*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 12.
- Strzelecki D., *Problemy interpretacyjne znamienia działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej przestępstw związanych z udzielaniem środka odurzającego, substancji psychotropowej lub nowej substancji psychoaktywnej*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 1.
- Telak J., Gad K., *Międzynarodowa przestępczość zorganizowana – wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2018, nr 66, t. 2.

Wrona J., *Przestępczość narkotykowa. Podręcznik dla funkcjonariuszy jednostek terenowych Policji*, Szczytno 2008.

Zyskowski W., *Nowoczesne metody przesłuchań*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2021, nr 4.

Komunikaty dla Autorów i Czytelników

.....

I. Informacje dla autorów i recenzentów

Warunki publikacji i wskazówki edytorskie

1. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” przyjmuje do publikacji artykuły, materiały szkoleniowe i glosy o tematyce prawnej i dotyczącej wojskowości, w szczególności z zakresu: międzynarodowego prawa humanitarnego, terroryzmu, cyberterroryzmu, cyberprzestępczości, bezpieczeństwa międzynarodowego, narodowego i wewnętrznego, obronności, jak również artykuły historyczne o tematyce prawnej i wojskowej.
2. Materiały należy przysyłać na adres e-mail: redakcja.pk.wpp@prokuratura.gov.pl.
3. Redakcja prosi o nadsyłanie materiałów przeznaczonych do publikacji wyłącznie w formie elektronicznej w edytorze Word, dla następujących ustawień: marginesy standardowe, czcionka Times New Roman w rozmiarze 12 (dla przypisów dolnych 10), interlinia 1,5 wiersza.
4. Ramy artykułu nie powinny przekraczać 25 stron znormalizowanego tekstu, a pozostałych opracowań – 10 stron.
5. Na pierwszej stronie należy zamieścić: imię i nazwisko autora (autorów), tytuł pracy, krótkie (kilkudzaniowe) streszczenie obejmujące główne tezy opracowania. Należy dołączyć tłumaczenie tytułu i streszczenia (2–3 zdania) w języku angielskim.
6. Nie należy dołączać streszczeń do materiałów innego rodzaju (głos, recenzji, sprawozdań).
7. Na końcu pracy należy podać: adres (adresy) autora (autorów), nr telefonu, adres e-mail, a także informacje o statusie profesjonalnym autora (autorów), z wyszczególnieniem posiadanych tytułów naukowych, nazwy instytucji zatrudniającej oraz zajmowanego stanowiska. Od doktorantów i aplikantów wymagana jest opinia dotycząca wartości merytorycznej przedstawionego artykułu – rekomendacja opiekuna naukowego i odpowiednio zawodowego.
8. W przypadku asesora oraz asystenta prokuratora oczekuje się rekomendacji kierownika jednostki organizacyjnej, a asystenta sędziego – przewodniczącego wydziału.

9. Redakcja zastrzega sobie prawo do dokonywania w nadesłanych materiałach zmian tytułów, skrótów, poprawek stylistyczno-językowych oraz innych przeróbek technicznych.
10. Redakcja przyjmuje prace dotychczas niedrukowane, a niezamówione materiały zwraca wyłącznie na życzenie autora (autorów).

Zasady recenzowania

Wszystkie materiały publikowane w czasopiśmie podlegają ocenie recenzentów. Recenzentowi nie przekazuje się informacji o autorze materiału przekazanego w celu sporządzenia recenzji. Autor ma prawo zapoznać się z treścią recenzji. Nazwiska recenzentów poszczególnych materiałów nie są ujawniane.

Recenzja przedstawiana jest redakcji w formie pisemnej i elektronicznej, w terminie 1 miesiąca od otrzymania materiału przez recenzenta. Termin ten w uzasadnionych wypadkach może zostać przedłużony w uzgodnieniu z Redaktorem Naczelnym „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”. Przekroczenie wskazanego terminu może skutkować powierzeniem sporządzenia recenzji innej osobie wskazanej przez Redaktora Naczelnego.

Recenzja powinna zawierać jednoznaczny wniosek recenzenta dotyczący dopuszczenia materiału do publikacji lub jego odrzucenia. W przypadku zasugerowania przez recenzenta poprawek, warunkiem przyjęcia materiału do publikacji jest ich uwzględnienie przez autora tekstu.

W recenzji należy przedstawić główne tezy recenzowanego materiału.

Merytoryczna ocena recenzowanego tekstu powinna uwzględniać wartość tekstu, a w szczególności przydatność poruszanej w nim tematyki dla potrzeb praktyki i zgodności tekstu z profilem wydawniczym „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”, poprawność logiczną wywodów, sposób przedstawiania poglądów własnych autora oraz poprawność wykorzystania przywołanych w tekście poglądów doktryny i judykatury.

Formalna ocena recenzowanego tekstu powinna obejmować poprawność językową i redakcyjną tekstu oraz wskazywać, czy nadesłany tekst odpowiada wymogom stawianym przez redakcję „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”. Zauważone błędy i poprawki w tym zakresie należy wskazać w recenzji.

Ostateczną decyzję o przyjęciu materiału do publikacji bądź jego odrzuceniu podejmuje Redakcja.

Lista recenzentów współpracujących z czasopiśmie zamieszczana jest na stronie internetowej Prokuratury Krajowej, w zakładce „Wojskowy Przegląd Prawniczy” i podlega corocznej aktualizacji.

Zapobieganie przypadkom ghostwriting i guest authorship

Redakcja podejmuje działania zapobiegające przypadkom *ghostwriting* (osoba wniosła istotny wkład w powstanie publikacji, bez ujawnienia swojego udziału jako jeden z autorów) oraz *guest authorship* (osoba jest wymieniana jako autor lub współautor publikacji, choć jej udział w powstaniu tekstu jest znikomy lub w ogóle nie miał miejsca) poprzez zobowiązanie autora lub współautorów składających materiał do redakcji do procentowego określenia swojego wkładu w powstanie publikacji, a także poinformowania redakcji o źródłach finansowania badań, których wyniki zostały przedstawione w utworze.

II. Informacje dla czytelników

Minister Nauki komunikatem z 5 stycznia 2024 r. ogłosił wykaz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. W wykazie pod pozycją 32218 umieszczony został „Wojskowy Przegląd Prawniczy”. Czasopismo uzyskało **40 pkt**.

NAKLAD 200 EGZ.